

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

7.-9.

klasei

VIA2

Dace Cekula
Dzintra Knohenfelde

**Leksikoloģija
un**

frazeoloģija

**Mācību līdzeklis
skolēnam**

Projekts «Atbalsts valsts valodas apguvei un bilingvālajai izglītībai»

Nr. 2008/0003/1DP/1.2.1.2.1/08/IPIA/VIAA/002

UDK 811.174 (075.2)

Ce 267

Dace Cekula, Dzintra Knohenfelde
LEKSIKOLOĢIJA UN FRAZEOLOĢIJA 7.–9. KLASEI
Mācību līdzeklis skolēnam

Projekta vadītāja: *Inese Auziņa*

Redaktore: *Antra Vagnere*

Mākslinieciskais redaktors: *Edgars Švanks*

Tehniskā redaktore: *Ilga Klotiņa*

Recenzentes: *Dr. philol. Dzintra Paegle, Dace Lielanse*

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienība

Darba autortiesības ir aizsargātas saskaņā ar LR „Autortiesību likumu”.

Darba publicēšana jebkurā drukātā vai elektroniskā formā kopumā vai pa daļām, tā izdošana, izplatīšana masu saziņas līdzekļos, kā arī kopēšana ir stingri aizliegta bez LVA rakstiskas piekrišanas.

Iespiests Jelgavas tipogrāfijā

© 2011, LVA

ISBN 978-9934-8172-2-9

Satura rādītājs

Ievads	4
Vārdu krājums	5
Vārda nozīme	14
Viennozīmīgi un daudznnozīmīgi vārdi	14
Tiešā un pārnestā nozīme	17
Vārdu grupas	22
Sinonīmi	22
Antonīmi	28
Homonīmi	31
Leksikas slāņi	36
Neitrālā un ekspresīvā leksika	36
Poētismi	36
Sarunvalodas vārdi	39
Žargonismi (slengismi)	45
Vienkāršrunas vārdi	50
Apvidvārdi	53
Leksika pēc novecošanās pakāpes	58
Vecvārdi	58
Jaunvārdi	69
Mantotā leksika un aizguvumi	75
Svešvārdi (internacionālismi)	80
Barbarismi	87
Speciālā jeb nozaru leksika	92
Termini	92
Profesionālismi	98
Frazeoloģismi	100
Atbildes	108
Izmantotā literatūra	119

Ievads

Cienījamie skolēni!

Mēs ļoti ceram, ka leksikoloģijas un frazeoloģijas apguve jums sagādās patiesu prieku.

Droši vien visvairāk jūs saistīs tie temati, kas skar skolas dzīvi un skolēnu savstarpējās attiecības, bet pirmajos uzdevumos jums būs iespēja aktualizēt latviešu valodas vārdu krājumu, domājot par skaisto Latvijas zemi, svinamām dienām, augu un dzīvnieku valsti, latviešu folkloru. Jūs varēsiet izmantot jau iepriekš apgūtās zināšanas, prasmes un pieredzi. Turpmākajos uzdevumos mācīsieties atšķirt un noteikt vārdu nozīmes, iepazīsiet un savos darbos un runā izmantosiet sinonīmus, antonīmus, homonīmus un dažādus leksikas slāņus. Interesanti uzdevumi jūs gaida arī frazeoloģijas daļā. Kopā ar skolotāju jums būs aizraujošas stundas latviešu valodas pasaulē.

Katras daļas sākumā ir atgādnē par svarīgāko teorētisko vielu. Vispirms izlasiet to, tikai tad ķerieties pie uzdevumu pildīšanas! Katras daļas nobeigumā jums ir iespēja pārbaudīt un novērtēt savas zināšanas pašpārbaudes testā. Ja tests sagādā grūtības, meklējiet pareizās atbildes darba burtnīcas beigās!

Esam sagatavojušas arī retāk sastopamu vārdu skaidrojumus – tos atradīsiet lappušu malās.

Ceram, ka, pildot uzdevumus un sazinoties – runājot un rakstot – latviski, jūs tiešām saausiet ar labu latviešu valodu, kā to novēlējis pasaku autors Kārlis Skalbe.

Paldies visiem, kas mums palīdzēja šī mācību līdzekļa tapšanā, jo īpaši Baldones vidusskolas skolēniem Valērijai Dovidenko, Lindai Feldmanei un Edvīnam Vondam!

Veiksmi darbā!

Autores

Pievērsiet uzmanību apzīmējumiem!

Atsauc atmiņā mācīto!

Noskaidro vārdu nozīmi!

Darbojies radoši!

Vārdu krājums

Leksika ir valodas vārdu krājums. Ar vārdu *leksika* mēdz apzīmēt arī atsevišķa cilvēka vārdu krājumu.

Leksikoloģija ir zinātne, kas pēta vārdu nozīmi un vārdu krājumu kopumā no dažādiem viedokļiem.

1. uzdevums.

1. Pārrunājiēt klasē, kā saprotat atziņas ietverto domu!

Vārds dzīvo ilgāk nekā darbs.

(Pindars)

Mums jāmacās svešvalodas, bet nav jāpakļauj sava valoda nevajadzīgai citu valodu ietekmei.

(Jānis Kušķis)

No valodas pazīst cilvēku. Audzēkņiem skolā vajadzētu saaugt ar labu latviešu valodu.

(Kārlis Skalbe)

2. Uzraksti 6–8 teikumos savu viedokli par vienu no atziņām!

---

2. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Tēvamāte iegāja virtuvē un lūdza: „Meitiņ, uzliec vārīties kartupeļus!” Pēc brītiņa virtuvē iečāpoja otra vecmāmiņa un iesaucās: „Bērniņ, paskaties, vai kukņā tās bulbas nepiedegs!” Satraukumu juta arī krustmāte, kas lēnām tipināja uz virtuves pusi: „Kēķī tupenīšus paskaties! Tie jau smaržo.” Arī mazais brālis, izdzirdējis radinieču teikto, ieskrēja pie māsas un jautāja: „Ko tad tu īsti vāri – kartupeļus, bulbas vai tupeņus?”

2. Atbilde mazajam brālim! Ko vāra māsa?

---

3. Pasvīturo tekstā vārdus, kuri nosauc to pašu, ko vārds *virtuve*!

3. uzdevums.

- 1. Gatavojoties domrakstam, 8. klases skolēns ir uzrakstījis to, kas viņam šķiet ievērojams dzimtenē Latvijā. Vārdi sabira kopā un sajauca. Palīdzi skolēnam! Sakārto vārdus tematiski, piemēram, izmanto tabulu, „zirnekli” vai citu grafisko organizatoru!**

- 2. Tematiskās grupas papildini ar konkrētiem piemēriem, kur tie iespējami! Pieraksti tos!**

- 3. Strādājiet pāri! Pastāstiet viens otram, ar ko lepojaties savā ģimenē!**

4. uzdevums.

1. Izraksti no latviešu tautasdziesmām putnu nosaukumus!

Dzīsim, gani, mežmalā
Putnu dziesmas klausīties:
Zīle dzied, stērste velk,
Lakstīgala vidžināja.

Ej gulēt, Meža māte,
Meža putni sen jau gul,
Rubenītis vien rubina,
Grieze grieza ežmalā.

Kas dūdoja, kas dūdoja
Viņa meža maliņā?
Tur dūdoja balodiši,
Savu māju taisīdam'.

Dzeltenā cielaviņa,
Netup' ceļa maliņā:
Vanagam asi nagi,
Noraus tevim cekuliņu.

Cīrulītis trallināja
Otrā noras maliņā;
Es uzkāpu uz akmeni
Cīrulītim palīdzēt.

Dzeguzīte, tā kūkoja
Pavasara rītiņos;
Tikpat bērnus izperēja
Citu putnu ligzdiņās.

Dzenītim, brālītim,
Raibi svārki mugurā,
Raibi svārki mugurā,
Prauli vien vēderā.

Kaija sauc, kaija brēc,
Kaijai bērni pazuduši;
Nebrēc, kaija, nesauc, kaija,
Tavi bērni jūrmalā.

Pūce, pūce, platacīte,
Manus bērnus nenievā:
Tev pašai bērni aug
Ar platām actiņām.

---

gul (novecojusi tagadnes forma no *gulēt*) – gul
ežmala – ar zāli apaugusi nearta sleja starp tīrumiem
nora – sauss, mazauglīgs klajums
akmenis (novecojusi forma ar *i*) – akmens
prauli – satrupējusi koksne
nievāt – izturēties noliedzīgi, nicinoši, izsmiet

2. Aptaujā piecus klasesbiedrus un noskaidro, kurus putnus viņi ir redzējuši dabā un dzirdējuši to izdotās skaņas! Pieraksti klasesbiedru skaidrojumu par putniem!

---

3. Uzzīmē, tavuprāt, populārāko Latvijas putnu!

4. Pievieno katram īpašības vārdam kāda putna nosaukumu! Vārda galotni drīkst mainīt, jo galotnes jāsaskaņo dzimtē.

Raibs – _____
Pelēks – _____
Liels – _____
Gudrs – _____
Platacains – _____
Skaļš – _____
Dzeltens – _____
Cekulains – _____
Nekaunīgs – _____

5. Atrodi enciklopēdijā par putniem vai kādā citā avotā minēto putnu aprakstu! Izraksti no enciklopēdijas 3–5 šajās tautasdziesmās neminētu putnu nosaukumus!

5. uzdevums.

1. Atrodi latviešu tautas mīklu atminējumus!

1. Mežā, mājā – vienā vārdā.

2. Mūsu māsiņai ik vasaras svārki trīs.

3. Še bij kociņš, te bij kociņš,
Ik kociņā šūpulītis;
Šūpulīšos mazi bērni,
Visiem kaula kažociņi. _____
4. Kuram kokam visu gadu ogas? _____
5. Kas zaļo ziemā un vasarā? _____
6. Liela, gara māmiņa,
Simtu adatu mugurā. _____
7. Pa ziemu zaļš, pa vasaru dzeltens. _____
8. Divas māsiņas vienā villainē. _____
9. Mazi, mazi vīriņi
Zilām galviņām. _____
10. Kas tinas netinams? _____
11. Viena kāja nabagam,
Liela galva vīriņam. _____
12. Mazs, mazs vīriņš,
Simtu kažociņu. _____
13. Sarkans vīriņš,
Zaļa bārdiņa. _____
14. Brālis stāv laukā,
Apkārts pogām. _____

bij (īsināta pagātnes forma no *būt*) – bija
villaine – liela vilnas plecu sega, parasti tautas tērpos

Atmiņzīmī: Sīpols. Ieva.
Priēde. Apse. Dadzis. Lazda
un rieksti. Ausas. Paeglim.
Egle. Rudzi. Kāpostgalva.
Apmis. Burkāns. Lini.

2. Uzraksti 2–3 šajās mīklās neminētus augus, kas aug dārzā! Saceri par katru no tiem mīklu!

---

6. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Helēna sapņoja par dzintara gabalu, kuru atradīs. [...] Pusdienlaikā, kad liemie nolikās diendusā, Helēna viena aizgāja līdz jūrai.

Tagad viņa saprata, kāpēc toreiz neveicās. Viņa cerēja atrast dzintaru, bet nezināja, ko lai meklē. Dzintars krastā izskatījās citādāks nekā mājās.

Nepazīstami pelēks, pat melns aļģēs un jūras zālēs satīts kamoliņš.

diendusa – atpūta, gulēšana pēc pusdienām

līdz ar – reizē ar

kurši – viena no baltu ciltīm, vēlāk tautībām

lāsa – lāse

kuršu mare (arī **joma**) – neliels, parasti nošķirts līcis pie Kuršu kāpām

Bet Helēna raudzījās pēc blāvi mirdzoša zelta akmens.
[..]

Helēna zināja, ka dzintars nāk krastā līdz ar vētru. Un iepriekšējā naktī vējš bija trakojis.

Sveķu lāsas? Priežu asaras? Meitenīte bija iegaumējusi, ko lielie runā. Kuršu marē reiz auguši vareni priežu meži. No tiem tad arī dzintars. Bet Helēna toreiz domāja, ka lielie alojas. Meitenīte bija pārliecināta, ka dzintars ir jūras dzelmē noķerti saules stari, kas nu sakusuši kamoliņos.

(Alberts Bels. „Cilvēki laivās”)

2. Atrodi tekstā un nosaki tās pašas vai līdzīgas nozīmes vārdus!

Paraugs.

Kļūdīties – aloties

Uziet – _____

Aiziet gulēt – _____

Savīstīt – _____

Skatīties – _____

Bāli – _____

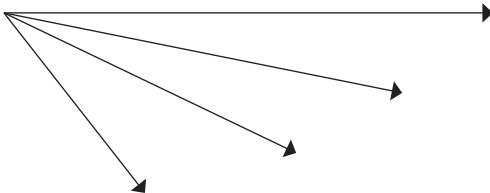
Dzītars – _____

3. Uzraksti, kāds, tavuprāt, ir dzintars!

Dzintars ir _____
_____

4. Paskaidro, ko jūra dod cilvēkam!

Jūra dod

5. Strādāji pāri! Noskaidrojiet, kuras jūras veltes jūs ikdienā izmantojat visbiežāk!

---

7. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

1. Senā latvieša sētā neredzam tradicionālās Ziemassvētku eglītes. Nav arī tur Ziemassvētku vecīša. .. tagad mēs Ziemassvētkus svinam kā

miera un klusuma svētkus, [...] senajam latvietim tie bija liksmības un prieka pilni svētki.

2. Līdz ar saules atgriešanos tuvojas nākamie lielākie saulgriežu svētki – Lieldienas. Tas ir laiks, kad diena un nakts vienādā garumā.

3. Raksturīgākās Jāņu tradīcijas ir ligošana, jāņuzāļu jeb puķu lasīšana, kā arī vainagu pīšana un jāņuguns dedzināšana.

4. Mārtiņa diena (10. novembrī). Latvieši Mārtiņa dienu uzskata par rudens beigu un ziemas sākuma dienu. Līdz šai dienai jābeidz visi rudens darbi.

5. Mārtiņdienā parasti ēda gaili.

(Pēc Osvalda Līdeka. „Latviešu svētki”)

2. Izraksti svētku nosaukumus un uzzīmē priekšmetu, kas raksturo katru no šiem svētkiem!

Paraugs.

Ziemassvētki

3. Pastāsti, kurus svētkus tu svini! Kā tas notiek?

8. uzdevums.

1. Lasi aprakstu un uzraksti, kā sauc šos svētkus!

Svētku nosaukums	Apraksts
	Cilvēki ar labām domām un cerībām jautri sagaida jaunu gadu.
	Visi bērni jau no agra rīta sveic savas māmiņas un sirsnīgi samīļo tās.
	Skolēni, lieli un mazi, ar gladiolām rokās dodas uz skolu.
	Ģimene man sarūpē dāvanas, kļūstu vecāks un gudrāks.

	Latvieši piemin savus brīvības cīnītājus, kas bija tikpat drosmīgi kā tautas varonis Lāčplēsis.
	1918. gada 18. novembrī tika proklamēta Latvijas Republika.
	Mežaparka estrādē koncertus sniedz kori un deju kolektīvi no visas Latvijas.
	Cilvēki krāso olas, dāvina tās cits citam un šūpojas šūpolēs.

2. Uzraksti, kādus svētkus tu vēlētos svinēt! Iespējams, šādu svētku vēl nav, bet pieaudzis tos noteikti ieteiktu iekļaut svinamo svētku klāstā. Pamato, kāpēc!

---

9. uzdevums.

1. Tu noteikti esi redzējis latviešu animācijas un spēlfilmas, kas uzņemtas pēc kāda autora literārā darba. Savieno ar bultiņu autora uzvārdu un atbilstošo darba nosaukumu!

Darba nosaukums	Autors
Sprīdītis	Rūdolfs Blaumanis
Velniņi	Jānis Klīdzējs
Cilvēka bērns	Anna Brigadere
Kaķīša dzirnavas	Kārlis Skalbe

2. Izvēlies vienu no minētajiem grāmatu varoņiem! Ja nezini nevienu no šiem varoņiem, izvēlies kādu citu – zināmu! Uzraksti radošu darbu par šo varoni, kas nokļuvis tavā klasē! Uzraksti arī darba virsrakstu!

Piemēram, „Sprīdīša gaitas mūsu klasē”.

Vārda nozīme

Viennozīmīgi un daudznnozīmīgi vārdi

Katram vārdam ir sava nozīme – viena vai vairākas.

Viennozīmīgi ir tie vārdi, kam ir tikai viena nozīme. To viegli var uztvert bez konteksta – bez saistījuma ar citiem vārdiem. Piemēram, *rīt, šodien, čakls*.

Daudznnozīmīgi ir vārdi ar vairākām nozīmēm, kuras var uztvert tikai kontekstā ar citiem vārdiem.

Daudznnozīmīgiem vārdiem ir **pamatnozīme** – visvecākā un visbiežāk lietotā, kā arī citas nozīmes, kuras sauc par **atvasinātām**. Piemēram, vārda *punkts* pamatnozīme ir ‘ļoti mazs, apaļš laukums’ (*savilkt uz papīra aplūš un punktus*). Teikumos *Punktu liek stāstījuma teikuma beigās* (‘pieturzīme’), *Visi līguma punkti ir izpildāmi* (‘teksta daļa’), *Medicīnas punkts ir blakus skolai* (‘noteikta vieta, telpa’) vārds *punkts* lietots atvasinātās nozīmēs.

Vārdnīcās pirmā tiek minēta vārda pamatnozīme.

10. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

2. Pasvītro vārdu *raibs*!

Māte devās nopirkt raibu aizkaru audumu virtuves logam. Viņa nokļuva raibajā tirgus pūlī un ilgi meklēja nepieciešamo veikalu. Kad viņa pārnāca mājās, tad tik noteica: „Tā nu gan bija raiba dēka!”

3. Izraksti no teksta vārdu savienojumus, kuros ietilpst vārds *raibs*, un pievieno tos minētajām vārdu nozīmēm!

Tāds, kam ir dažādas krāsas laukumi, svītras – _____

Pēc sastāva dažādu cilvēku grupa – _____

Tāds, kurā ir daudz neparastu,

negaidītu notikumu, piedzīvojumu – _____

4. Kura, tavuprāt, ir vārda *raibs* pamatnozīme?

_____

5. Uzraksti šī teksta turpinājumu 4–7 teikumos par mātes raibo dēku tirgū!

_____
_____
_____
_____
_____
_____

11. uzdevums.

1. Izpēti, kā skaidrotas vārda *ass* nozīmes „Latviešu literārās valodas vārdnīcā”!

ass, -ais; s. -a, -ā; apst. **asi**.

1. *Tāds (asmens, rīks), ar ko var viegli griezt, cirst, durt.* A. nazis. A. zāģis. Asi trīts cirvis.
.. izslietās izkopts galu sauējā samiedzis, .. [pļāvējs] grieza ar aso duncīti tā, ka sīkās tērauda skaidiņas zibēdamas bira pār roku. Upīts 4, 202. [..]
2. *Tāds, kam gals ir pakāpeniski sašaurināts un nobeidzas ar duršanai piemērotu smaili; tāds, ar ko viegli var durt.* Asa adata. A. durklis. A. dzelonis. A. ilknis. A. putna knābis. Asi ragi.
.. nepiedzīvojušie pelēni iemaldījās gan lamatās, gan ieklupa arī Pinces [kaķenes] asajos nagos. Birznieks-Upītis IV, 93. [..]
3. *Tāds, kam ir smaili izaugumi, veidojumi; tāds, kas pārklāts ar smailiem izaugumiem, veidojumiem.* A. dadzis.
Zivi izvelk uz borta kopā ar tīklu. Tā ir īsta haizivs .. šaurs, garš purns, asas spuras, neparasti elastīgs ķermenis. Zv. 59, 10, 12. [..]
4. *Raupjš, negluds, sasprēgājis (par ādu); tāds, kam ir raupja, negluda, sasprēgājusi āda (par ķermeņa daļām).* Asa sejas āda.
Tulznu vietu [zēnam] pilnas delnas. No sākuma tās sāpēja, čulāja, tagad sacietējušas, padarījušas rokas rupjas, asas. Sudrabu E. 3, 319.
5. *Tāds, kas ļoti stipri kairina ožu, garšu.*
Spilgti tā [saimniece] iztēlojās ārsta kabinetu... saoda dezinfekcijas līdzekļu aso smaržu .. Eglons. 2, 196. [..]
6. *Skarbs (par balsi, skaņu).*
„Vai jau nebūsi izgulējies?” māte, durvis plaši atvērusi, pilnā balsī sauca. Šī asā balss strauji izkļiedēja Jāņa domu dūmus. Jaunsudrabiņš III, 151. [..]
7. *Noteikts, krass, spilgts (par līnijām, formām, kontrastiem).* Zīmēt noteiktām, asām līnijām.
.. [mākslinieks] atsvieda atpakaļ apmetni. Asā kontrastā ar melnām krāsām noplīvoja baltais zīds .. A. Grigulis 10, 127.
8. *Ļoti spraigs, arī nežēlīgs (piemēram, par cīņu, sacensību).*
.. interešu un centienu pretišķības [literāra darba varoņus] aizved līdz atklātai sadursmei un asai cīņai. Lit M 58, 39, 4.
9. *Labi attīstīts, izcils (par dzirdi, redzi, domāšanu u.tml.); ļoti skaidrs.* A. prāts. Asa domāšana.
Starp zvaigžņu tūkstošiem viņa asais skatiens ātri uzmeklēja polāro zvaigzni .. Grīva 3, 140.

2. Uzraksti 2–3 teikumus, katrā atklājot citu vārda *ass* nozīmi!

---

3. Secini, vai vārds *ass* ir viennozīmīgs vai daudznozīmīgs vārds! Pamato savu viedokli!

---

12. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Kādā ķēniņvalstī dzīvoja **zēns**, kurš spēja --- nē, par to labāk vēlāk. Zēns uzauga **mežā**. Ne viņš zināja, kas viņa tēvs, ne – kas viņa māte. Gadiem nākot un **ejot**, apjautis, ka ir cilvēks (jo, nereti mežā sastapdams kādu ogotāju vai **sēņotāju**, viņš redzēja, ka ir līdzīgāks tiem nekā, sacīsim, **stirnām** vai mežacūkām), jauneklis bieži **rūgti** jo rūgti raudāja, tāpēc ka sastaptie sēņotāji vai ogotāji no viņa **bēga**.

Vienīgie, kas no jaunekļa nebēga, bija koki, zāle un puķes, tāpēc jauneklis par saviem draugiem **turēja** tos, nu, un vēl debesis, sauli, vēju un mākoņus.

Bet tie, kuri jaunekli nejauši redzēja, mājās pārnākuši, **padeva** ziņu citiem. Ka mežā uzturoties burvis. Un tā **valodas** par neparasto meža iemītnieku beidzot **nonāca** līdz paša ķēniņa pilij.

(Viks. „Dinīts nāk”)

2. Izraksti izceltos vārdus atbilstošā tabulas iedaļā!

Vārds pamatnozīmē	Vārds atvasinātajā nozīmē
zēns	ejot (iet)

3. Skaidro vārda *rūgtis* nozīmi katrā vārdu savienojumā!

Paraugs.

Rūgtas ogas.

Tādas, kam ir raksturīga rūgta garša.

Rūgta patiesība. _____

Rūgtas dienas. _____

14. uzdevums.

1. Lasi teikumus!

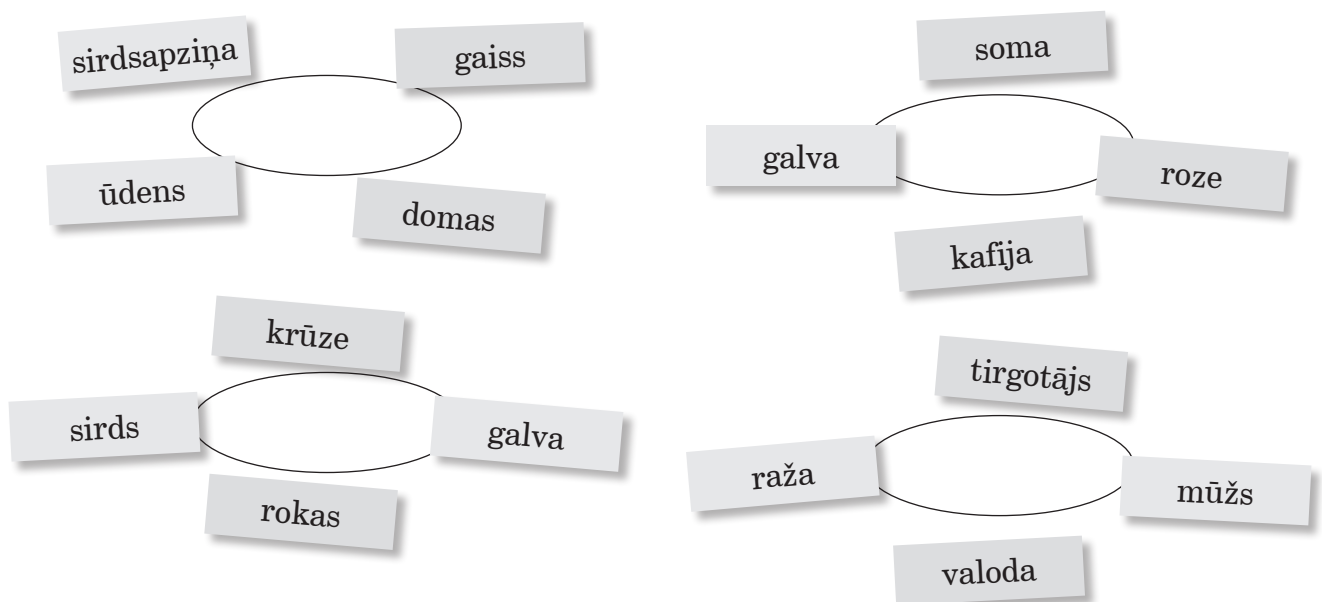
2. Nosaki, vai teikumā izceltais vārds lietots tiešā vai pārnestā nozīmē, un ievie krustiņu atbilstošajā ailē!

Nr. p. k.	Teikums	Tiešā nozīme	Pārnestā nozīme
1.	Asi vārdi var aizvainot jebkuru.		
2.	Daugava tecēja rāmi.		
3.	Lai gaiss būtu tīrs , telpas jāvēdina.		
4.	Vectētiņam ir balta galva.		
5.	Dzīves ceļš ir grūts.		
6.	Skolas soma parasti ir ļoti smaga .		
7.	Suns tecēja līdzās saimniekam.		
8.	Maize jāgriež ar asu nazi.		
9.	Man ir tīra sirdsapziņa.		
10.	Plāns ledus ātri lūst .		
11.	Pirmdiena ir smaga diena.		
12.	Sirds lūst lielās bēdās.		
13.	Pilsētā būvē jaunu ceļu .		
14.	Dīvānam ir stingras atsperes.		
15.	Tēvam patik balta krāsa.		
16.	Visus pārņēma kluss prieks.		
17.	Atskanēja klusā balss.		
18.	Skolā ir stingras skolotājas.		

15. uzdevums.

1. Ieraksti katrā aplī starp četriem lietvārdiem iederīgu īpašības vārdu tā, lai veidotos piemēroti vārdu savienojumi!

Izmantojamie īpašības vārdi: bagāts, balts, tīrs, pilns

2. Izveido vārdu savienojumus ar katru iepriekšminēto īpašības vārdu un lietvārdiem! Nosaki, vai vārdu savienojumā īpašības vārds lietots tiešā vai pārnestā nozīmē! Izraksti to iederīgā stabiņā!

Īpašības vārdi tiešā nozīmē	Īpašības vārdi pārnestā nozīmē

16. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Skolotāja apsēdās pie sava galda un saņēma rokas. Tas **gāja pāri viņas spēkiem**. Miks nejutās ērti, jo vairāki klasesbiedri mēģināja viņu apklusināt. Viņi juta līdzīgu savai audzinātājai, kura allaž vēlēja audzēkņiem tikai to labāko. Arī aizrādot un dažreiz sarājot, skolotāja tikai audzināja, tas taču jāsaprot!

Elziņa piecēlās no sola.

– Ko tu uzkasījies skolotājai, Mik? Evija pati vainīga, ka toreiz neprata atrisināt uzdevumu. Mājās vajadzēja paskatīties, tieši tādus mēs ņemām iepriekšējā stundā. Bet viņa bija par slinku. Viņai vienmēr visi citi slikti, tikai ne pati.

– Tu jau gan zini, ka ne uzdevuma dēļ viņa sapsiņojās. Skolotāja viņu pazemoja visas klases priekšā.

– Nevajag muldēt! Skolotāja tikai aizrādīja, lai izsplaun to košļeni no mutes! Caca atradusies! Neaizskaramā princese, kurai neviens neko nedrīkst aizrādīt. Tas nu gan nav iemesls, lai skrietu prom no skolas un biedētu visu pasauli.

Skolotāja Boldurāne saņēmās.

– Paldies tev, Elziņ, par aizstāvību, bet... Ir jau tā, ka mums katram gadās gan **gaišās**, gan **melnās dienas**, vai ne? Evija droši vien todien jutās slikti, tāpēc uzvedās nepieklājīgi, un arī man nebija tas labākais garastāvoklis, tāpēc sanāca tā, kā sanāca. Nekas briesmīgs taču nenotika? Es viņai skaļāku vārdu pateicu... [..]

– Nestrīdēsimies. Patlaban galvenais nav likumi, bet konkrētais gadījums. Es joprojām uzskatu, ka man strīdā ar Eviju bija taisnība, jo viņa uzvedās klaji izaicinoši un rupji. Taču es esmu skolotāja, pedagogs ar speciālu izglītību, galu galā – vecāks un gudrāks cilvēks, tāpēc es nedrīkstēju **iziet no rāmjiem**. Es nedrīkstēju **pacelt balsi**. Par to es jums visiem atvainojos.

Lielākā daļa bērnu klusēja. Viņi mīlēja savu audzinātāju, jo zināja, ka skolotāja **stāvēs un kritīs** par katru no viņiem.

(Inguna Bauere. „Kļūdas labojums”)

2. Izskaidro tekstā izcelto vārdu savienojumu nozīmi!

3. Atrodi un izraksti no Elziņas un Mika sarunas vārdus, kas nav literārās valodas vārdi! Pieraksti tiem klāt atbilstošus literārās valodas vārdus!

---

4. Pamato, kādēļ šie vārdi konkrētajā situācijā tiek lietoti!

---

5. Uzraksti savu viedokli par to, kā vispareizāk atrisināt konfliktu starp skolēniem un skolotāju!

---

6. Strādājiat grupā! Pārrunājiat, kādam, pēc jūsu domām, jābūt labam skolēnam un labam skolotājam! Izveidojiat domu karti! Iepazīstiniat klasi ar savu viedokli!

labs skolēns

labs skolotājs

7. Kādas krāsas tu izmantotu, lai attēlotu savas izjūtas gaišajās un melnajās dienās? Izkrāso lodziņus atbilstoši savām izjūtām šajās dienās!

Gaišās dienas

Melnās dienas

8. Uzraksti nelielu tēlojumu „Manas gaišās un melnās dienas”, izmantojot vismaz 5–6 vārdus pārnestā nozīmē!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ieviec krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ieviec krustiņu ailē „Nepareizi” un uzraksti labojumu!

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Viennozīmīgu vārdu nozīmi var viegli uztvert bez konteksta.			
Daudznozīmīgiem vārdiem ir trīs nozīmes.			
Katram vārdam var būt vairākas nozīmes.			
Visos minētajos teikumos vārds <i>raibs</i> lietots atvasinātā nozīmē. <i>Vasarā mums bija raibi piedzīvojumi.</i> <i>Izrādi skatījās raiba publika.</i> <i>Atlidoja raibs putns.</i>			
Daudznozīmīgu vārdu atvasinātās nozīmes atklājas tikai kontekstā.			
No tēlainības viedokļa vārda nozīmes iedala tiešās un netiešās.			
Minētajā teikumā īpašības vārds lietots tiešajā nozīmē. <i>Mana sirdsapziņa ir tīra.</i>			
Vārda <i>iedzelt</i> pārnestā nozīme ir ‘pateikt kaut ko tādu, kas otru aizvairo, sāpina’.			
Visos minētajos teikumos vārds <i>rūgta</i> lietots tiešajā nozīmē. <i>Tā ir rūgta patiesība.</i> <i>Man garšo rūgta kafija.</i> <i>Dēls saņēma rūgtu mācību.</i>			
Izceltie vārdi abos teikumos lietoti pārnestā nozīmē. <i>Kādu brīdi meža klusumu neievainoja neviena sveša skaņa. Daži spēcīgi atspērieni ar nūjām, un viņš jau ienira meža ceļa līkumā.</i> (Māris Rungulis. „Stulbcepure”)			

Vārdu grupas

Sinonīmi

Sinonīmi ir vārdi ar tuvu vai vienādu nozīmi. Piemēram, *skatīties – raudzīties, neskaidrs – blāvs, duļķains, miglains*.

Jāatceras, ka daļai vārdu nav sinonīmu. Piemēram, *grāmata, ūdens*.

Sinonīmi ļauj izvairīties no viena un tā paša vārda atkārtotā tekstā.

17. uzdevums.

1. Iekrāso izceltā vārda sinonīmu!

profesija	puisis	tumsa	stingrs	zvanīt
nodarbošanās	vīrietis	melns	noteikts	dimdināt
noķimerēšanās	zēns	melnums	stiprinieks	runāt

2. Iesaisti vienu sinonīmu pāri teikumā ar divdabja teicienu!

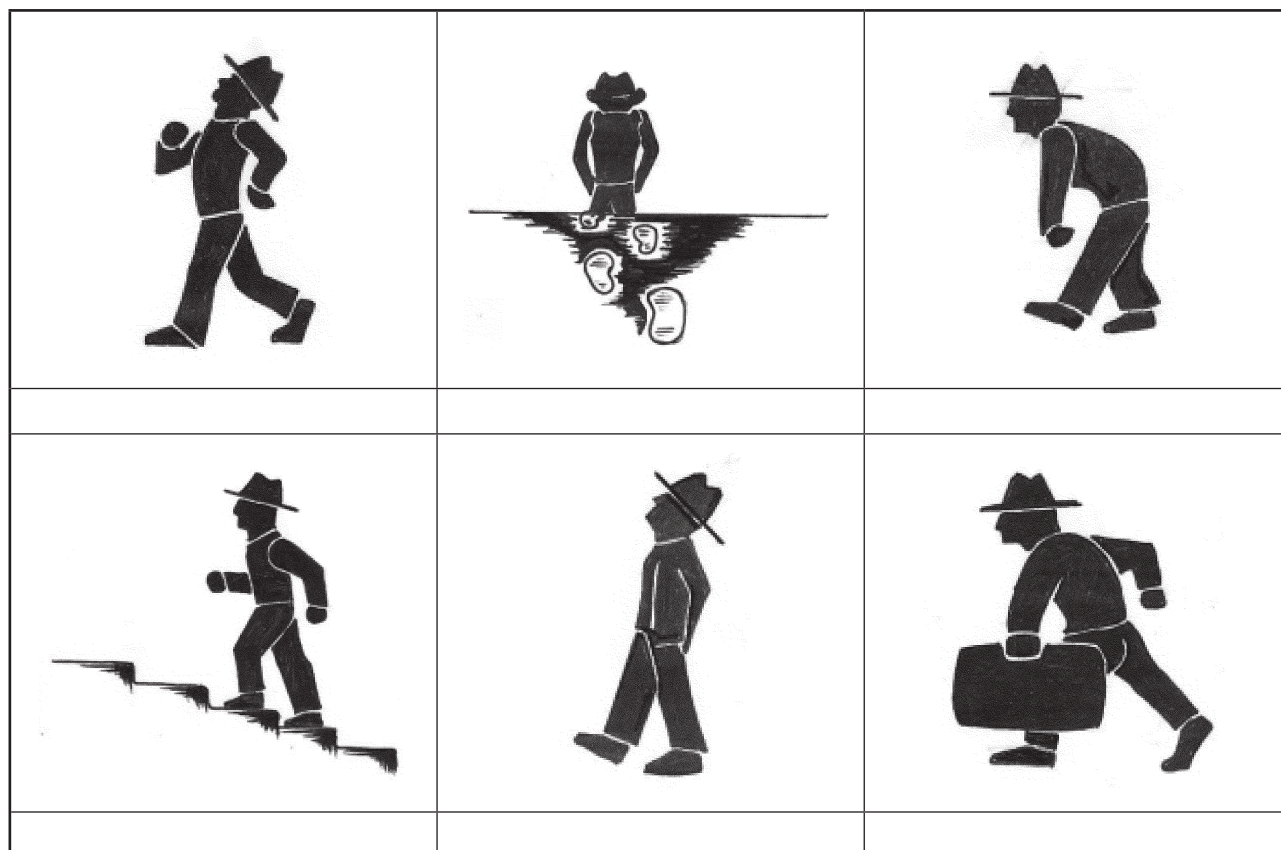

---

18. uzdevums.

1. Aplūko zīmējumus! Pieraksti zem katra, tavuprāt, visvairāk piemēroto darbības vārda *iet* sinonīmu!

Izmantojamie vārdi: soļot, pēdot, vilkties, staigāt, kāpt, nesties, lamzāt

(Edvīna Vondas zīmējums, 12. kl.)

2. Sinonīmu vārdnīcā minēti vairāk nekā 60 vārda *iet* sinonīmi. Uzraksti citus četrus vārda *iet* sinonīmus, kurus zini! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

iet – _____
_____

3. Paskaidro, ar ko atšķiras uzrakstīto vārdu nozīmes!

_____
_____
_____
_____

4. Piecelies un nostājies pie sola! Kopā ar klasesbiedriem un skolotāju centies attēlot, kā jāveic katra minētā darbība!

19. uzdevums.

1. Lasi tekstu, pasvītrot sinonīmus un izraksti tos!

„Nē!” Krista iekliedzas un pietrūkstas kājās. Pasaule brūk un gāžas. Tā jūk un īrst laukā. [...] Tā tam nevajadzēja būt. Viss iet greizi. Kaut kas ir nojucis. Viņai gribas kliegt, lai Dievs patin kinolenti atpakaļ. Viņai gribas kliegt, ka ir notikusi kļūda, kas steidzami jāizlabo.

(Pēc Ievas Brices stāsta „Krista”)

_____
_____
_____

2. Darini ar izrakstītajiem sinonīmiem divus vārdu savienojumus tiešā nozīmē un divus – pārnēstā nozīmē!

_____
_____
_____
_____

3. Izraksti no teksta trīs vārdus un pievieno tiem sinonīmus!

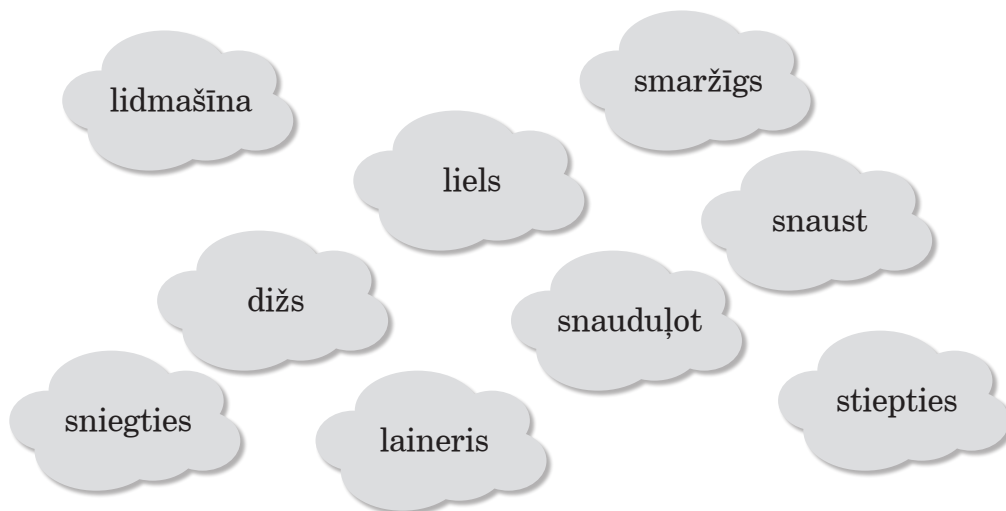
_____
_____
_____

4. Strādājiet pāri! Kopā ar solabiedru pārrunājiet, ko nozīmē teiciens „Lai Dievs patin kinolenti atpakaļ”!

5. Pastāsti solabiedram par gadījumu savā dzīvē, kad *tava pasaule bruka un gāzās*! Kā tu tiki galā ar šo situāciju?

20. uzdevums.

1. Iekrāso vienā krāsā vai savieno ar līniju tos mākonīšus, kuros vārdi ir sinonīmi!

2. Iedomājies, ka šie mākoņi plīst un nolīst lietus veidā uz zemes! Uzraksti, kā briest, sākas un beidzas negaiss! Izmanto vārda *līt* sinonīmus! Iesaisti savā stāstījumā arī vārdus, kas atrodas mākonīšos!

Izmantojamie vārdi: līt – līnāt, smidzināt, smidzēt, rasināt, miglot, piliņāt, gāzt, gāzt kā ar spaiņiem, ritēt, rasot

---

---

21. uzdevums.

1. Lasi tekstu un pievērs uzmanību sinonīmiem!

egļu puduris – neliela tuvu augošu egļu grupa
dore – dobums kokā bišu ligzdai

doru dējējs (novecojusi nozīme) – cilvēks, kas izcērt dore, biškopis

Pirmo reizi Viņš te atbrauca rudenī. [...]

Pāri pļavām un meža nostūrim skats taisni uz kalniem. Vienā pusē egļu puduris, tās tur jau auga. Viņš tikai izcirta krūmus, patīrīja. Otrā pusē milzīgs ceriņš, to iestādīja pirmajā pavasarī.

ceriņi, cerīnes, pliederi, sirināji, sīriņi, Vāczemes kārkli [...]

Kāpēc pēkšņi Viņam ienāk prātā tēvs? Ak jā, tēvs bija biškopis.

bitenieks, dravnieks, doru dējējs, bičolis

Tagad Viņš vairs necinās ar tiem valodas caurvējiem savā galvā. Tur neko nevar padarīt. [..]

Jāiet. Bet pa to laiku uznācis lietus. .. Viņam saka:

– Kāds pamatīgs lietus...

Jā, lietus. Viņš nodomā.

patekas, rasa, birda, sijātājs, smigucis, bāriņu asaras, debesu rasa, smīla, vīsla, gāzeņa lietus, aumaļu lietus, plītenis

Tas ātri ir pāri. Viņš brauc tālāk.

Vanetenas veikalā Viņš zina katru stūri. Te kartupeļi, te piens, paniņas, te maize, te gaļa. [..]

Vai Viņam ko vajag? Viņš paņem maišeli ar sarkanajiem kartupeļiem. Lai stāv mājās. [..] Jā, kartupeļi. Viņš izvelk padilušu maciņu, kur rūpīgi ielocīti dolāri, kartupeļi.

tupeņi, kartupi, kartiņi, rāceņi, bulbas, bulvas, pampaļi, bimbaži, bimbaļi, bambuļi, zemes pupas

Nē. Viņš nebrauks pie friziera. Patiešām jau nav, ko griezt.

(Nora Ikstena. „Lakatiņš baltais”)

2. Iekrāso ar zīmuli sinonīmu rindas tekstā!

3. Pasvīturo tos sinonīmu rindas vārdus, kurus tu lieto vai esi dzirdējis!

4. Apvelc ar krāsu zīmuli tos vārdus, kuri tev ir iepatikušies un kurus vēlies iegaumēt!

22. uzdevums.

1. Lasi tekstu un pievērs uzmanību vārdiem, kas nosauc krāsas!

Uz trīs virtuves palodzēm ir deviņi puķu podi. Katrā pa amarillim. Ellas mīlākā puķe. Ir februāris, un tie visi ir ziedos. Baltais ar sārtajām dzīslinām, karmīnsarkanais, pālsī sārtais, tīri baltais, spilgti sarkanais... Katram vismaz četri ziedi uz bieza, stingra kāta.

(Nora Ikstena. „Amarilļi”)

amarillis – dekoratīvs augs

dzīslas – atšķirīgas krāsas līnijas ziedā

2. Izraksti no teksta sarkanās un sārtās krāsas sinonīmus! Pieraksti vēl citus šo krāsu sinonīmus! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

sarkans – _____

_____

_____

sārts – _____

_____

_____

3. Savieno ar bultiņu krāsu nosaukumus un to nozīmju skaidrojumu! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

Krāsa	Nozīmes skaidrojums
bordo	dzeltens ar sarkanīgu nokrāsu, arī spīdumu
zeltdzeltens	tumši sarkans
ķiršsarkans	smilšu krāsā
ruds	melns ar rūsganu nokrāsu
mēļš	tumši sarkans
zilgs	blāvs, pelēcīgs
bēšs	dzeltenbrūns ar sarkanīgu nokrāsu
palss	pelēcīgi balts
dūkans	tumši zils, zils ar violetu nokrāsu
sirms	ar zilu nokrāsu, zilgans
dagls	baltraibs vai melnraibs (parasti par cūkām)

4. Dabā ir ļoti daudz krāsu. Paskaties redzīgām acīm! Izvēlies vienas krāsas nosaukumu un iesaisti to teikumā ar šī vārda sinonīmiem!

---

5. Uzraksti stāstījumu (5–7 teikumus) par skaistākajām puķēm! Iesaisti stāstījumā krāsu nosaukumus!

---

23. uzdevums.

1. **Izpēti paraugu!**
2. **Izveido sinonīmu „kāpnītes”!** Tukšajās rūtiņās ieraksti katram vārdam piemērotu sinonīmu, ievērojot burtu skaitu kreisajā pusē!

Paraugs.

P	I	N	V	I	J

		L	Ã	S	E											
	D	A	R	B	S											
K	R	A	U	J	A											
P	A	K	A	L	N	S										
J	A	U	N	I	E	Š	I									

24. uzdevums.

- ## 1. Izpēti fotoattēlu!

(Dzintras Knochenfeldes foto)

- 2. Uzraksti piecus vārdus par attēlā redzamo un pievieno tiem sinonīmus! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!**

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

28

nešpetns – negants,
nejauks
valstele (ar nievājošu
nozīmi) – valstiņa

uz smilgām līdznešanai. Uzlasot meža zemenes, kas vēl retumis bija palikušas, mēs zemē **pamanījām** kaut ko dīvainu – zālē gulēja aizmirsta soma, un tā pavisam noteikti nebija mūsējā. Nevienam no mums nebija tādas auduma somas. Aizmirsuši par meža zemenēm, mēs **sākām** pārbaudīt somas saturu. Tajā gan nekā daudz nebija – **novalkāta** cepure, kabatas nazis, pāris konfekšu un, pats galvenais, kāds dokuments. Uz dokumenta vienas puses bija ģerbonis – kronis, kuru savās ķepās turēja divi nešpetna paskata suņi, un zem tā bija rakstīts – „Jemeņečka”. Otrā pusē bija rakstīts: „Šī ir Jemeņečkas karaļa apliecība. Karalis ir visas Jemeņečkas valdnieks, kurš visiem ir jāklausa. Jemeņečka ir **varenākā** valsts pasaulē, un karalis ir Eižens Fatkins.”

Tas arī bija viss, bet ar to **pietika**, lai izraisītu mūsu vidū briesmīgu sašutumu – Jemeņečkas karalis ir bijis šeit un ēdis mūsu zemenes! Tas bija kara pieteikums! Tā nevar turpināties, mums viņi ir jāsoda! Lai viņi neiedomājas, ka ir varenāka valsts par Miltiņu Karaļvalsti, un lai nedomā, ka var nesodīti ēst mūsu zemenes! Mums kaut kas ir jādara. Nolēmām, ka vispirms nepieciešams pieteikt Jemeņečkai karu. Tikai mazas un **vājas** valstis **ļauj** citiem ēst savas meža zemenes, taču karot bez kara pieteikuma atļaujas tikai mazas un nelietīgas valsteles – mēs noteikti tāda neesam. Devāties uz mājām izstrādāt kara pieteikumu.

(Māris Mičerevskis. „Septiņas dienas Miltiņu Karaļvalstī”)

2. Strādā ar tekstu un aizpildi tabulu!

Tekstā izceltais vārds	Antonīms	Sinonīms

Izmantojamie vārdi sinonīmiem: atvēl, nonēsāta, sākas, patālo, ieradusies, pēcāk, netrūka, pulka, atminos, ievērojām, dižākā, nespēcīgas, pagājis, metāties.

3. Uzzīmē, kāds varētu izskatīties Miltiņu Karaļvalsts ģerbonis!

4. Iepazīstini ar savu veikumu klasesbiedrus!

Homonīmi

Homonīmi ir vārdi, kurus raksta un izrunā vienādi, bet kuriem ir dažādas savstarpēji nesaistītas nozīmes, piemēram, *mīkla* (folklorā – minamā mīkla), *mīkla* (pankūku mīkla), *rota* (rotaslieta), *rota* (karavīru vienība armijā). Homonīmiem ir vienādas pamatformas. Nejauši sakritušas dažādu vārdu formas sauc par **homoformām**, piemēram, *roku*. *Sniedzu roku* (lietvārds), *roku zemi* (darbības vārds).

27. uzdevums.

1. Lasi homonīmus un to atšķirīgo nozīmju piemērus!

Nr. p. k.	Homonīmi	Piemēri	Nozīmju skaidrojums
1.	lakta	kalēja lakta uzlēkt laktā	
2.	tiesāt	tiesāt spēli tiesāt saldējumu	
3.	lapot	lapo koki lapot žurnālu	
4.	apjozt	apjozt vidukli apjozt ap stadionu	
5.	vira	svaigu dārzeņu vira logu viras	
6.	pārlasīt	pārlasīt uzrakstīto pārlasīt gurķus	

2. Ieraksti tabulā katrai homonīma nozīmei piemērotu skaidrojumu! Ja nepieciešams, lūdz palīdzību skolotājam!

Nozīmju skaidrojumi: vadīt sacensības; veidot, raisīt lapas (par augiem); sacelšanās, nemieri; ķīmiskais elements; šķērskoks kūti, uz kura nakšņo putni; vārīts šķidrums ēdiens; aplikt jostu ap vidu; lasīt tekstu vēlreiz; tērauda paliktnis metāla kalšanai; kustīga detaļa durvju, logu piestiprināšanai; apskriet kaut kam apkārt; izšķirot (augļus, dārzeņus); ēst ar lielu apetīti; šķirstīt (avīzi, grāmatu); ļoti bēdīgs, skumjš.

28. uzdevums.

1. Strādājiet pāri! Lasiet homonīmus un noskaidrojiet to atšķirīgās nozīmes!

mikla, nāra, kaķene, zilīte, kārts, spāre, vads, prese, sakne

2. Izdomājiet un uzrakstiet teikumu pārus ar minētajiem homonīmiem, lai katrā teikumā tiktu atklātas abas homonīma nozīmes!

Paraugs.

Ar vienu otas vilcienu es uzzīmēju vilcienu.

---

3. Nolasiet teikumus klasē!

29. uzdevums.

1. Lasi tekstu! Svītriņu vietā ieraksti iederīgus burtus!

Kādā pēcpu__dienā karaliene Elvīra saņēma ziņu, ka viņas draudzenes karalienes Līvijas jaunākais dēls stipri klepojo.

Karaliene Elvīra bija visā pasaulē i__slavēta banku licēja. Viņas kroņprinci auklītes, galmadāmas un labās fejas bērnības sākumā bija briesmīgi tuntuļojošas siltās drēbēs un līdz ar to nebija ļāvušas zēnam norūdīties. Kroņprincis regulāri saaukstējās, un viņa mammai regulāri radās iespēja patrenēties banku likšanā un noslīpēt šo mākslu līdz pilnībai.

Karalienes Līvijas ziņu saņēmusi, karaliene Elvīra norais__ja priekšautu, uzkrāsoja lūpas, uzlika galvā „izejamo” kroni, paņēma maisiņu ar stikla bundulīšiem, iesēdās kariatē un devās ceļā.

Ceļš veda caur mežu. Lai gan karaliene uzmanīgi turēja banku maisiņu klēpī, akmeņi un koku saknes tricināja karieti, un stikla bunduliši ik pa brīdīm iešķindējās.

To sadzirdēja divi laupītāji, kuri gadījās turpat ceļmalas krūmos. Viņiem šķita, ka valdniece ved zeltu.

Daudz neprātodami, laupītāji pameta viens otram ar aci, pūces balsi nelabi iebrēcās, apturēja karieti un, cepures goddevīgi noņēmuši un pieklājīgi pasveicinājuši, pavēlēja karalienei atdot zeltu.

– Te nu nekāda zelta nav, – karaliene teica vistīrāko patiesību. – Viss karaliskās ģimenes zelts atrodas bankā.

– Ā! – abi laupītāji žēli novilka.

Viņi zināja, ka banka ir liela, naktī kārtīgi aizslēgta pilsētas māja. Ļaudis runāja, ka tā esot pilna ar naudu. Cik nu laupītājiem bija izdevies pārliecināties pašu acīm, vismaz skursteņi un noteku caurules nebija piebāztas ar zelta gabaliem. Vīri bija nolēmuši tuvāk iepazīties arī ar visām citām bankas telpām, bet līdz šim viņiem vienmēr pagadījās kāds steidzamāks darbiņš.

– Bet kas jums tur tajā maisiņā, majestāt? – Viens laupītājs tomēr nebija pilnīgi zaudējis cerību jau šodien pat tikt pie mantas. Ja jau karaliene neveda zeltu, varbūt maisiņā vismaz bija kaut kas garšīgs.

– Tur ir bankas, – karaliene paskaidroja. – Bet nesatraucieties, kungi, naudas bankai tās nav pat visvisvisattālākās radinieces.

(Māra Cielēna. „Karalienes Elvīras bankas”)

2. Atrodi tekstā homonīmu pāri! Uzraksti savus teikumu piemērus, iesaistot homonīmus tā, lai būtu uztverama to atšķirīgā nozīme!

---

3. Atrodi tekstā un izraksti šiem vārdiem atbilstošus sinonīmus! Iesaisti katru izrakstīto sinonīmu vairākos vārdu savienojumos!

Vēsts – _____

Pamatīgi – _____

Vingrināties – _____

Kratīt – _____

Ieskanēties – _____

Saklausīt – _____

Likties – _____

Negudrot – _____

Iekliegties – _____

Godbijīgi – _____

Likt – _____

Skumji – _____

Ēka – _____

30. uzdevums.

1. Lasi dzejoļus! Svītriņu vietā ieraksti iederīgus vārdus, lai veidotos atskaņas ar pasvītrotajiem vārdiem!

Tīklainā mīkla

Zvejnieks zivis ezerā
ķer ar smalku tīklu.
Dzejnieks prātu asināt
mēģina ar - - - - -.

Apaļā mīkla

Labprāt skrien
un krīt, un lec,
bet nav Ventas rumba.

Katrs jauns
un katrs vecs
pateiks: tā ir - - - - -.

Spalvainā mīkla

Ja tā būtu viegla,
tad tā būtu spalva.

Ja tā būtu smaga,
tad tā būtu alva.

Ja tā būtu salda,
tad tā būtu halva.

Ja tā būtu nopelnīta,
tad tā būtu balva.

Lai šo mīklu atminētu,
vajadzīga - - - - -.

(Jānis Baltvilks. „Mīklupanti”)

2. Nosaki un iekrāso dzejoļos homonīmus!

3. Izraksti no dzejoļiem antonīmu pārus!

---

4. Izvēlies vienu no dzejoļiem un attēlo zīmējumā abas tajā minētā homonīma nozīmes!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ieviec krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ieviec krustiņu ailē „Nepareizi” un uzraksti labojumu!

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Vārdu grupas – sinonīmi, antonīmi, hieroglifi.			
Vārdi <i>slepens</i> un <i>nelegāls</i> ir sinonīmi.			
Minētajā teikumā pasvītrotie vārdi ir antonīmi. <i>Vienam tēvam bija dēls – ne lielāks, ne mazāks par trim sprīžiem. Viņš iesauca dēlu par Sprīdīti.</i> (Latviešu tautas pasaka)			
Dzejoli pasvītrotie vārdi ir homonīmi. <i>Mazais kaķis pienu laka, Mūsu mammai nagu laka, Mamma nevar micīt mīklu, Bet var minēt mūsu mīklu: Izrotāta skolas zāle, Zaļa, zaļa ārā zāle. Kad tas ir? Uzminiet, ko tur nu sniegs, Kamēr nokūsis nav sniegs?</i> (Santa Ozola, 10. kl.)			
Sinonīmu rindā <i>manta</i> , <i>īpašums</i> , <i>mantība</i> , <i>skaistums</i> , <i>rocība</i> neiederīgs vārds ir <i>skaistums</i> .			
Vārda <i>līks</i> sinonīms ir <i>greizs</i> , antonīms – <i>taisns</i> .			
Sinonīmu pāri ir pareizi. <i>skurstenis – ķilda</i> <i>ātrums – apkaime</i> <i>apkārtne – temps</i> <i>strīds – dūmenis</i>			
Antonīmu pāri ir <i>bagāts – nabags</i> , <i>smalks – rupjš</i> , <i>devīgs – skops</i> .			
Minētajā teikumā ir homonīmi. <i>Zēnam acu zilītes iepletās jo platas – tik skaisti dziedāja zilītes!</i>			

Leksikas slāņi

Neitrālā un ekspresīvā leksika

Poētismi

Neitrālā leksika veido latviešu valodas vārdu krājuma lielāko daļu. To lieto jebkurā sarunā, tekstā, visos valodas stilos. Piemēram, *strādāt, kurš, kad, darbs, māte*.

Pie ekspresīvās leksikas pieder poētismi, sarunvalodas vārdi, žargonismi (slengismi) un vienkāršrunas vārdi.

Poētismi ir neparasti, neikdienišķi vārdi, kam raksturīgs emocionāls pacēlums, svinīga nokrāsa un dzejiska noskaņa. Tie parasti norāda uz runātāja attieksmi pret izsacīto, ja tos lieto noteiktā situācijā. Poētismi visbiežāk tiek lietoti tautasdziesmās un dzejā, retāk prozā. Piemēram, *guns – uguns, audze – paaudze*.

31. uzdevums.

1. Lasi tautasdziesmas!

Kurzemē daiļas meitas,
Tās māc jūras tīklus aust.

Sudrabortā laivā sēžu,
Zelta irklis rocinā;
Ceļu irkli, ezers viz,
Iet laiviņa līgodama.

Irklenieki, laivenieki,
Nemiet mani laiviņā;
Es mācēju smalki irt,
Tek laiviņa līgodama.

Diža upe tek pa pļavu,
Savus vilņus sijādama;
Izsijāja zvejniekam
Zivis, zeltu, sudrabiņu.

(Latviešu tautasdziesmas)

2. Atrodi tautasdziesmās šiem vārdiem atbilstošus poētismus!

Skaists – _____

Airis – _____

Airēt – _____

Liels – _____

3. Paskaidro, kā upe zvejniekam var izsijāt „zivis, zeltu, sudrabiņu”!

---

4. Iedomājies, ka sēdi laivā ar airiem rokās un vēro saullēktu vai saulrietu! Apraksti savas izjūtas, iesaistot stāstījumā poētismus *austra* (blāzma), *mirga* (spožums), *vēsma* (pūsma), *dusa* (atpūta, miegs), *dzisa* (saulriets)!

---

5. Secini, kurā situācijā tavs stāstījums ir iederīgs! Pasvītro atbilstošo variantu! Pamato savu viedokli!

Bērna un vecāku sarunā	Gatavojoties dzejoļa sacerēšanai
Rakstot vēstuli	Draugu sarunā pirms došanās makšķerēt
Skolēna sarunā ar direktoru	Rakstot paskaidrojumu klases audzinātājam
Rakstot domrakstu	Divu draugu īpaši emocionālā sarunā

32. uzdevums.

1. Lasi dzejoli!

Nakts mīkla

Vectētiņš ar bārdu smailu
 Un ar galvasvidu kailu
 Visu nakti neguļ miegu,
 Sēj pār laukiem gaismu liegu.
 Spodri staro debess jums,
 Un mums rodas jautājums:
 Kas dod naktī gaismu?
 Viņš! –
 Bet kas ir šis vectētiņš?
 (Jāzeps Osmanis. „Kāpēc – tāpēc”)

2. Uzraksti mīklas atminējumu!

---

3. Atrodi minēto vārdu sinonīmus – poētismus! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

Viegls – _____
 Kupols – _____

4. Iesaisti abus poētismus un mīklas atminējumu paša veidotā vienkāršā teikumā!

---

5. Uzraksti īsu dzejoli – miklu, iesaistot tajā vismaz vienu no šādiem poētismiem: *dūja* (balodis), *svētelis* (stārķis), *kaiva* (kaija)!

---

33. uzdevums.

1. Lasi poēmas fragmentu!

tīklis – tīkls
krākāt – vairākkārt un ilgstoši krākt

Vara rati
Gari, plati
Ratu ratiem garām trauc;
Ribēdami,
Ripodami
Riteņi cits citam sauc:
Tik pa taku!
Blaku, blaku!
Žviku-žvaku! žviku-žvaku!
Sliežu tīklis nepievils...
Trakais tvaika rumaks jau sāk
Krākāt gurdāk, rikšot gausāk, –
Gausāk vienmēr, vienmēr gausāk...

(Vilis Plūdons. „Atraitnes dēls”)

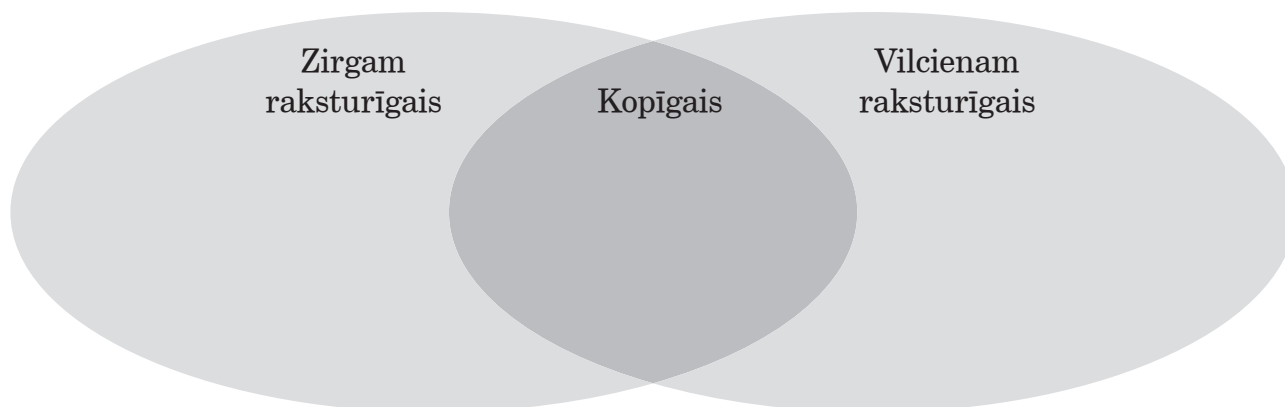
2. Lasiet kopā ar skolotāju fragmentu skaļi!

3. Pastāstiet, ko jums atgādina fragmenta ritms!

4. Atrodi tekstā poētismu! Nosauc šim poētismam atbilstošu neitrālo vārdu!

---

5. Paskaidro, kāpēc dzejnieks V. Plūdons vilcienu nosaucis par zirgu! Uzraksti, kas tiem kopīgs un atšķirīgs!

6. Uzraksti slavas dziesmu lidmašīnai, automobilim vai citam transporta līdzeklim, izmantojot izsaukmes vārdus!

---

7. Nolasi izteiksmīgi savu darbu klasesbiedriem!

Sarunvalodas vārdi

Sarunvalodas vārdi ir tie vārdi, kam piemīt vienkāršāka, mazāk oficiāla un sirsnīgāka noskaņa. Piemēram, *dancot – dejot, dakteris – ārsts*.

Sarunvalodas vārdus ikdienas saziņā lieto tuvi cilvēki, paziņas. Visplašāk šie vārdi sastopami daiļliteratūrā.

34. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Viena diena mūsdienu skolā bez zēniem? Urrāāā! Bet viens mācību gads bez zēniem? Nē, tas gan, šķiet, nebūtu forši. Agrāk lielākā daļa meiteņu mācījās privātskolās atsevišķi no zēniem. Katras mācību iestādes īpašnieks noteica, kādā tērpā meitenēm jāierodas skolā. Turklāt vecākiem bija jāsarūpē vismaz divi formas tērpi, arī svētku kleita ar greznu apkakli un baltu priekšautu. Ikdienā meitenes valkāja tumši zilas vai brūnas kleitas. Vīrs tām viņas nēsāja melnu priekšautu un matos sēja melnas lentes. Vairākās skolās meitenēm, tāpat kā zēniem, bija jāstaigā cepurēs.

(Pēc preses materiāliem)

2. Uzraksti, kuri vārdi, tavuprāt, nopietnā žurnāla rakstā nav iederīgi! Secini, kāpēc autors tos izmantojis!

---

3. Uzraksti savu viedokli par formas tērpu nepieciešamību mūsdienu skolā! Mini vismaz divas priekšrocības un divus trūkumus!

Priekšrocības	Trūkumi
Tērps vieno kolektīvu.	

35. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Ātrās brokastis

Ābolkūka,
zābaksmērs,
pagrablūka,
metramērs.
Sajauc kopā!
Viens, div, piec!
Tad to pantiņ
Pannā liec!

(Jānis Baltvilks. „Sīksolīte un Lamzaks”)

2. Iekrāso tekstā sarunvalodas vārdu!

3. Uzraksti savu skaitāmo pantu „Ātrās vakariņas”, pēdējās četras rindiņas atstājot tādas pašas kā Jāņa Baltvilka dzejoli!

---

36. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Vai senās kurpes bija izturīgas? Nē, nebija, bet senais kurpnieks centās, cik spēja. Zolei ņēma ādu no dzīvnieka muguras daļas, kur tā ir biezāka. Kurpi krietni sasmērēja ar bišu yasku. Tas aizturēja mitrumu. (Pa peļķēm gan tik un tā brist nevarēja.) Kurpes viles pamatīgi izdauzīja ar āmuru. Tad diegs un mezgliņi neberza kājas. Šuva sīkiem dūrieniem, lai kurpē neiekļūtu zāle un smiltis.

(Pēc preses materiāliem)

2. Uzraksti dialogu starp Lieni un Tomu par senajiem un mūsdienu apaviem, iesaistot sarunvalodas vārdus! Izmanto lasīto tekstu un minētos vārdus!

čabatas – apavi	pliks – neapģērbies, bez mantas, apaviem
aizšņorēt – aizsiet	atvilkties – atnākt
skuķis – meitene	ecēties – strīdēties
zeņķis – zēns	plātīgs – lielīgs
antiņš – vientiesis	

---

37. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

2. Ieraksti iekavās pirmās rindkopas teikumu iedalījumu pēc izteikuma mērķa!

Magoņmaizīte juta ka pamazām kļūst nikna ( ) Šādu pagriezienu viņa nebija gaidījusi ( ) Sasodītais vecais Mordāns ( ) Iegrūst viņu kapteiņa amatā pat nepajautājot vai viņa to vēlas ( ) Kā lai viņa vada visus šos nevaldāmos pīrāgus ( ) [..]

dukāts – 16. gs. naudas vienība Eiropā, arī Latvijā

– Vai t' mēs atstās to meitieti sev par kapteini? – no klāja vidus pēkšņi atskanēja Puspīrāga balss, un visi pīrāgi pagriezās pret viņu. – Šamējā pat nav nekāds pīrāgs! Viņa ir magoņmaize! Bulka! Vai tiešām mēs – jūras kaujās tūkstoškārt rūdīti pīrāgi – ļausim, lai mūs komandē kapteinis brunčos?

– Vispār jau viņa staigā biksēs... – mēģināja iebilst Mario, bet Puspīrāgs neļāva viņam turpināt.

– Nekādas bikses nenoslēps to, ka viņa nav pīrāgs! – Viņš turpināja skaļā balsī. – Prātīgāk būtu viņu pārdot Džadidas tirgū. Par šitādu nešpetnu vellatu varētu dabūt kaudzi spožu dukātu. [..]

– Patiesībā viņa tiešām nav pīrāgs, – prātoja abi buljona pīrāgi.

– Nē, kapteinis Mordāns viņu mums nolika savā vietā – tā tad viņa ir kapteinis, – lēnīgi iebilda lielais Indriķis. – Un, ja viņa ir pīrāgu kapteinis, viņa ir pīrāgs, es tā domāju...

– Tu, stulbais lempi! – iesaucās Saavedra. – Viņš domā!? Ja es domāšu, ka tu esi kūka, tātad tu būsi kūka? Varbūt tu patiešām esi krēma kūka?

– Ko tu teici? – Indriķis kļuva dusmīgs. – Kāda kūka?

(Māris Putniņš. „Mežonīgie pīrāgi”)

3. Liec pieturzīmes pirmās rindkopas teikumos, numurē un skaidro tās!

---

4. Izraksti no teksta pozitīvas nokrāsas vārdu – pamazinājuma vārdu jeb deminutīvu! Izraksti vēl 3–5 lietvārdus un darini no tiem deminutīvus ar piedēkli!

Paraugs.

Kūka – kūciņa

---

5. Savieno ar bultiņu neitrālās leksikas vārdu un tam atbilstošo sarunvalodas vārdu!

iecelt	šamējā
sieviete	brunči
ragana	tūļa
svārki	stulbs
ši	iegrūst
garīgi aprobežots	vellata
tūlīgs cilvēks	meitietis

6. Uzraksti, par ko ir noskaitušies literārie varoņi pīrāgi! Kāds ir tavs viedoklis šajā jautājumā?

---

38. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

– Gituci, tu? Te zvana Roma.
– Es, es. Kas noticis?
– Gita, vai tu gribi redzēt Māri Liepu?
– Bez šaubām. Un kas tad ir?
– Vai tu vari būt gatava deviņu mērkaķu ātrumā, noķert tramvaju un tikt šurpu pusstundas laikā? Es tevi gaidu pie Operas ar biļetēm. Uz šovakaru.

– Kur tad tu ātrāk biji? Vai tik tev Evelīna nav iedevusi kurvi?
– Nē, es viņai nemaz nepiedāvāju. [..]
– Paklausies, es būšu tev mūžīga parādniece! Man šausmīgi patīk „Karmena”! – Gita pačukstēja man pie auss. [..]

Starpbrīdī iepazīstināju Gitu ar saviem senčiem, un visi kopā devāmies uz bufeti padzerties. Tur es ieraudzīju Edīti ar Arnoldu, kuri jau sēdēja pie galdiņa un tiesāja kūkas.

„Tā. Rīt visa klase dabūs zināt, ka mēs ar Gitu esam bijuši uz baletu... Pie tam viņi domā, ka es interesējos tikai par hokeju! Tā būs bumba, mani taču ne reizi nav redzējuši kopā ar meiteni!” nodomāju, tomēr jutos tīri vai lepns. [..]

Mājās tētuks nolasīja man lekciju, kā jāizturas pret dāmu bufetē, garderobē – un tā tālāk un tā tālāk, bet māmuks starp trešo un ceturto tējas tasi paziņoja:

„Cik jauka meitene! Es nekad nebūtu domājusi...”

Taču tobrīd zvanīja telefons...

(Dagnija Dreika. „Karmena un Sniegbaltīte”)

2. Strādāji pāri! Izrakstiet no teksta sarunvalodas vārdus! Divus no tiem iesaistiet pašu veidotos teikumos!

---

3. Uzrakstiet, jūsu prāt, tos noteikumus, kurus tētis skaidroja dēlam! Izmantojiet darbības vārda pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas formas!

Paraugs.

Sarunāji kafejnīcā klusām, netraucējot citus apmeklētājus!

Uzvedības noteikumi kafejnīcā un ģērbtuvē

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

39. uzdevums.

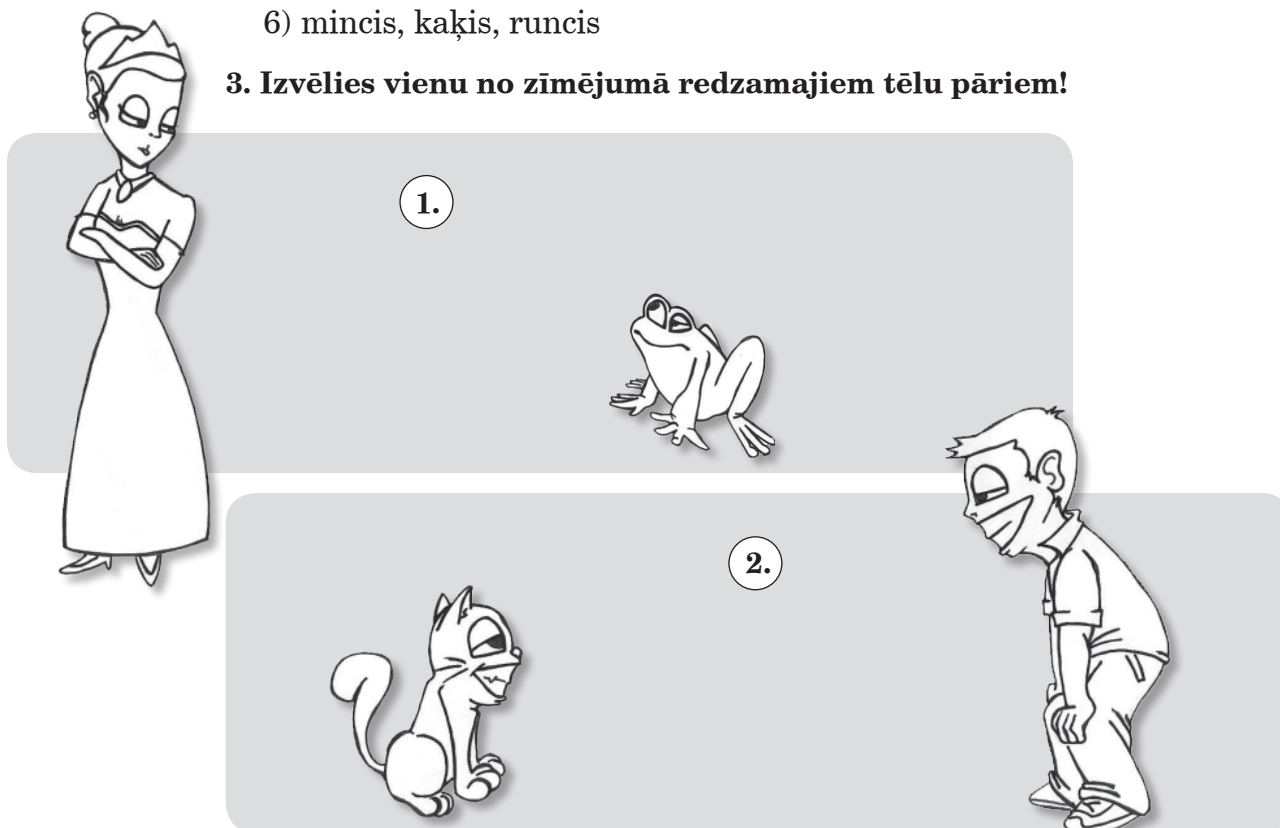
1. Sarunvalodas vārdiem bieži ir humoristiska nokrāsa, un daudzi salikteni ir tapuši ar izdomu. Savieno ar bultiņu sarunvalodā lietotos vārdus un to nozīmes skaidrojumu!

zābaklaiža	stūrgalvis
varapiere	skopulis
miegamice	skaistule
dienaszaglis	pielidējs
badakāsis	bailulis
smukmeitiņa	jokdaris
naudasmaiss	bagātnieks
jokupēteris	sliņķis
zaķapastala	snaudulis
jēradvēsele	glēvulis

2. Pasvīturo katrā vārdu virknē sarunvalodas vārdu!

1) priekšrocība, priekšroka, pirmā roka	7) krancis, kvekšķis, suns
2) zellis, puisis, zēns	8) sūdzēties, klačoties
3) taisies ka tiec! Prom! Projām!	9) smējējs, ņirga
4) varde, kurcīte	10) smalks, glauns
5) meitenīte, meitēns, knīpa	11) buča, skūpstis
6) mincis, kaķis, runcis	

3. Izvēlies vienu no zīmējumā redzamajiem tēlu pāriem!

(Edvīna Vondas zīmējums, 12. kl.)

[illegible]

Žargonismi jeb **slengismi** ir kropli, neliterāri vārdi. Tie visbiežāk rodas, ja literārus vārdus aizstāj ar nevajadzīgiem, dažkārt izkropļotiem citvalodu vārdiem, piemēram, *šancēt – strādāt, učene – skolotāja*, vai arī sagroza dzimtās valodas vārdu nozīmes, piemēram, *senči – vecāki, aizkratīties – aizbraukt*. Īpatnēju žargonu parasti lieto noteikti sabiedrības slāņi, piemēram, ir skolēnu, studentu, karavīru, jūrnieku, cietumnieku u. c. žargons.

1. Lasi žargonismus! Ieraksti tabulas tukšajā ailē tā žargonisma numuru, kuram ir piemērots dotais skaidrojums!

Nr. p. k.	Žargonisms	Atbilstošais numurs	Skaidrojums
1.	mocis		futbols
2.	šiverēties		kafejnīca
3.	futene		slepus norakstīt
4.	bimbot		enerģiski darboties
5.	cope		padsmitnieks
6.	kafūzis		mācīties
7.	špikot		motocikls
8.	tīnis		ļoti
9.	zubrīt		makšķerēšana
10.	baigi		raudāt

2. Kuras žargonismus tu esi dzirdējis visbiežāk? Uzraksti tos ar neitrālo nozīmi!

---

3. Uzraksti savas pārdomas par apgalvojumu, ka kopta valoda ir kultūrāla cilvēka „vizītkarte”!

---

41. uzdevums.

1. Lasi teikumu pārus! Izvēlies un ieraksti katrā teikumā atbilstošu vārdu (tabulas 1. ailē – literārās valodas vārdu, 2. ailē – žargonismu)!

Izmantojamie vārdi: saulesbrilles – saulenes; nauda – piķis; pārtika – paika; jauki – labais; mikroautobuss – mikriņš; nobīties – noraustīties; eksāmeni – ekši; slikts garastāvoklis – melnie.

Nr. p. k.	Teikumi bez žargonismiem	Teikumi ar žargonismiem
1.	Dodoties vairāku dienu laivu braucienā, noteikti jāpaņem līdzī _____	Dodoties vairāku dienu laivu braucienā, noteikti jāpaņem līdzī _____
2.	Tas ir _____ – līdz dzimšanas dienai vēl tikai dažas dienas!	Tas ir _____ – līdz dzimšanas dienai vēl tikai dažas dienas!
3.	No rīta tēvs bērniem iedeva _____ pusdienām.	No rīta tēvs bērniem iedeva _____ pusdienām.
4.	Draudzenei šodien bija _____	Draudzenei šodien bija _____
5.	Pavasārī viņam ir jākārto _____	Pavasārī viņam ir jākārto _____
6.	Lai nebojātu redzi, saulainā laikā jāuzliek _____	Lai nebojātu redzi, saulainā laikā jāuzliek _____
7.	Svešinieks _____ no lielā suņa mājas pagalmā.	Svešinieks _____ no lielā suņa mājas pagalmā.
8.	_____ parasti bija daudz pasažieru.	_____ parasti bija daudz pasažieru.

2. Kā žargonisms maina sarunas situāciju?

---

3. Kad tu izvēlētos lietot teikumus ar žargonismiem?

---

42. uzdevums.

1. Lasi žargonismus! Apvelc katra žargonisma nozīmes skaidrojumu!

1) štukot	2) uzprovēt
a) gudrot	a) skatīties
b) mācīties	b) uzlaikot apģērbu
3) apbižot	4) ziepes
a) apvīt ar bizēm	a) dusmas
b) apcelt, izmantot	b) nepatīkšanas
5) garīgais	6) papīri
a) domas	a) dokumenti
b) garastāvoklis	b) avīzes
7) ričuks	8) randiņš
a) divritenis	a) satikšanās
b) spēle	b) notikums

2. Kuru žargonismu nozīme tev bija zināma? Vai tu tos ikdienā lieto savā leksikā? Kāpēc?

---

3. Vārdi *ziepes* un *papīri* atkarībā no konteksta var būt gan žargonismi, gan vispārlietojamie vārdi. Iesaisti katru no abiem vārdiem divos teikumos, lai vienā tie būtu žargonismi, bet otrā – vispārlietojamie vārdi!

---

43. uzdevums.

1. Strādājiet pāri! Izvēlieties vienu no variantiem!

1. variants

Poliči _____
Pričene _____
Prikolīgi _____
Časiks _____
Musīši _____
Piķis _____
Ģenga _____
Lūpene _____
Mocis _____
Bračka _____

2. variants

Poņa _____
Izručīt _____
Bumāgi _____
Muzons _____
Učuks _____
Desot _____
Kontriķis _____
Humpalas _____
Hoķis _____
Multene _____

2. Izpētiet, kuri žargonismi ir radīti, kropļojot citvalodu vārdus, un kuri – sagrozot latviešu valodas vārdu nozīmi! Iekrāsojiet tos atšķirīgi!

3. Pie katra žargonisma pierakstiet vārdu, no kura žargonisms veidots!

4. Kurās situācijās tu visbiežāk lieto žargonismus?

---

5. Kāpēc cilvēki savā runā lieto žargonismus?

---

44. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

– Tātad Maksis riedams metas tam lielajam lācim virsū, un Sibīrijas miška – tam pat tagad ir grūti noticēt! – sāk ļekot prom... Saproties, ne uz visām četrām, bet, mazliet saliecies kūkumā, deso, atpakaļ neskatīdamies. Un to tikai Maksim vajag: ja kāds kaut mazdrusciņ izrāda bailes, tad Maksis **ir vīrā** un neatlaižas vairs. Arī tajā reizē – viņš dzenā un dzenā lāci pa aploku. Pašam no sajūsmas ausis plīvo, bet mums tā nabaga zvēriņa žēl – kā nekā iesprostots, paslēpties nav kur, un mēs jau arī zinām, ka Maksis, ja kaut ko uzsācis, tik vienkārši pats neatlaidīsies, tāpēc atkal visi sākām saukt: „Maksi, nedrīkst! Maksi, šurp!”

Sākumā viņš, kā parasti, nepievērš mums ne mazāko uzmanību, bet tad, varbūt pats arī noguris (cik tā var **joņot** pa apli vien!), pamet nabaga līdz nāvei nobaidīto mišku un lepni atgriežas pie mums. Tev to būtu vajadzējis redzēt, kā viņš vēl aploka iekšpusē pacēla kāju, uzlaida strūkliņu vienam žoga stabam un tad, kārtīgi ar pakaļkājām **uzkārpījis** zāli, izlīda ārā.

„**Tam nu gan ir iekšā!**” Juris viņu tūlīt noglaudīja.

„Mazs, drosmīgs sunītis!” arī tētis neskopojās ar uzslavu, bet vienīgi mamma bija neapmierināta:

„Nu neslavējiet viņu taču!” viņa aizrādīja. „Tas nu gan nebija labs darbs! Redziet, lācītis vēl tagad nav nomierinājies!”

„Ja medību suns bezbailīgi **trenc** lāci, viņš nu gan nav jāsoda,” tētis teica tik lepni, it kā viņš pats būtu to pinkaini dzenājis.

– Un tu, ko teici tu? – Indra skatījās uz Magoni.

– Es pēc visa piedzīvotā pat parunāt nevarēju, – Magone atzinās, – atkal un atkal es iztēlojos, kā būtu tad, ja Maksis dabūtu no lāča ar ķepu.

– Bet... bet... – Indra pēkšņi **sastomījās**, jo tālāko viņai – Magones draudzenei – bija grūti pajautāt:

– ... bet vai tas viss tā patiešām notika? Tu taču man nefleitē?

– Tu ko? – Magone skatījās Indrā lielām acīm. – Vai kaut ko tādu vispār var izdomāt? – Viņa pēkšņi sāka rakāties savā mugursomā un izņēma dienasgrāmatu.

– Laikam jau es sāku savu stāstu ne no tā gala. Re, paskaties! – Viņa uz galda izkratīja palielu fotogrāfiju.

– Kamēr mēs ar **vaļējām mutēm** pie žoga vērojām, kā Maksis trenkā to nabaga zvēriņu, viens onka ar baigi kruto fotoaparātu bija lāča bēgšanu nofočējis.

Turot fotogrāfiju rokā, Indra vērās uz bēgošo lāci un suni ar **plandošajām** ausīm.

– Jā-a! – viņa spēja vienīgi **novilkt**. – Pilnīgi neticami! Man arī gribētos tādu taksi!

(Māris Rungulis. „Taksis Maksis”)

2. Izraksti no teksta žargonismus! Pieraksti tiem klāt atbilstošos literārās valodas vārdus!

---

3. Izskaidro tekstā izcelto vārdu un izteicienu nozīmi!

4. Pastāsti arī tu par kādu interesantu gadījumu ar savu suni vai citu dzīvnieku!

Vienkāršrunas vārdi

Vienkāršrunas vārdi parasti pauž krasu negatīvu vērtējumu, piemēram, *ņunņa*, *mūlāps* – *neveikls cilvēks*, *purns* – *seja*, *vazāties*, *šļūkt* – *iet*. Reizēm vienkāršrunas vārdi ir rupji, aizskaroši, piemēram, *mirla* – *vārgulis*, *bāba* – *sieviete*. Mēdz būt vārdi, kas negatīvo vērtējumu pauž tikai īpašā lietojumā, piemēram, daļa dzīvnieku nosaukumu, kā *cūka*, *lops*, un ar dzīvniekiem saistītu apzīmējumu, kā *purns*, *tēviņš*, ja tos attiecina uz cilvēku. Vienkāršrunas vārdu lietojums liecina par zemu inteliģences un kultūras līmeni un negatīvi raksturo pašu lietotāju. Daudzi vienkāršrunas vārdi ir lamu vārdi. Literārajā valodā tos nemēdz lietot. Izņēmuma kārtā tie sastopami daiļliteratūrā personāža valodas raksturošanai, negatīvas attieksmes izteikšanai.

45. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

– Kā jūties, Mētra? [...]

Mētrai uzreiz bija skaidrs, **uz kuru pusi** skolotājs **vilks deķīti**, [...] tādēļ viņa **sagrāba** situāciju **savās rokās**.

– Viss okei, bet ar klasi tiešām kaut kas jādara. Matemātikā vispār vairs nav iespējams sadzirdēt vielu, kad atkal kāds sāk strīdēties. Viņi tiešām lieto rupjus vārdus. Dauni vēl nav tas ļaunākais. Klases vakaru tik ilgi plānojām, bet tagad izskatās, ka tiešām izjuks! Kas tas par klases vakaru, ja nepiedalās visa klase?

– Kurš tur ir tas lielākais **mutes brūķētājs**? Vai ir kaut kas vēl, par ko man būtu jāzina? Vai tu arī esi iejaukta strīdos?

– Nu nē. Es negribu iedziļināties detaļās un saukt vārdus. Laikam jau mēs visi esam ieķēpājušies. Man arī ir izsprucis pa rupjībai, es nenoliedzu, bet dažreiz vienkārši **apskrienas dūša**. Jo, piemēram, Mārcim un Guntim vispār nevajag iemeslu rupjībām, viņi aizvaino meitenes **ponta pēc** – tāpat vien, lai ņirgtu par to, cik mēs paliekam sarkanas. Mārcis ar Daci vakar pat izkāvēs.

– Ko? Kāpēc man par to nav ziņots? Kur tas notika? Skolā, vai?
– Jā, jā, vai tad jūs neievērojāt Daces saskrāpēto roku? Demonstratīvi nosējusi ar baltu marli. Bet, lūdzu, nevienam nesakiet, uzreiz būs skaidrs, no kā info. Viņa visiem saka, ka suns viņu sakoda, bet patiesībā viņa pati... Nu... Viņa... Piecūkoja Mārča profilu ar pazemojošām bildēm un komentāriem, pēc tam Mārcis atņēma viņas mobilo un visas izziņas publicēja savā blogā, ar komiksu. Mārcis labi zīmē...

Es negribu vairāk par to stāstīt, man jāiet uz stundu. Tas visus velk līdzī.

– Laura, pasniedz, lūdzu, Mārcim krītu no plaukta! Tu sēdi vistuvāk!

– Viņam? Nē. Es to nedarīšu, ja tas ir viņam. Viņš mani izsmies. [..]

– Skolotāj, es nevaru uzrakstīt, ja man nav krīta, – Mārcis sakrustoja rokas un atspiedās pret tīro tāfeli.

– Aizej pats paņem!

– Laura Dauna, smuks uzvārds, – čukstus atbildēja Mārcis – tā, lai dzird lielākā daļa klases, bet ne skolotāja.

– Jūs dzirdējāt? Vai jūs dzirdējāt, ko viņš pateica? Tas kroplis mūs atkal pazemo! – ieķērcās Dace.

– Viss, man pietiek. Es atsakos mācīt septītajā B. Tas ir neiespējami!

(Maira Dobeļe. „Nepareizas dzīves skola”)

2. Izskaidro tekstā izcelto izteicienu nozīmi!

3. Nosaki, kuri ir vienkāršrunas vārdi! Uzraksti, kādā nolūkā autore tos izmanto tekstā!

---

4. Kādēļ tekstā minētajā klasē skolēni lieto citu godu un cieņu aizskarošus vārdus? Kas visbiežāk slēpjas aiz rupjībām?

---

5. Vai tie, kas runā rupjības, vienmēr zina, ko šie vārdi nozīmē? Pamato savu viedokli!

---

6. Vai ir iespējams atrisināt savstarpējo attiecību konfliktus, lietojot savā leksikā rupjības? Pamato savu viedokli!

---

7. Strādāji pāri! Katrs savā burtnīcā uzrakstiet trīs jautājumus, ko vēlētos uzdot Mārcim!

Jautājumi Mārcim	Mārča atbildes

**8. Samainieties burtnīcām! Uzrakstiet iespējamās Mārča atbildes pāri-
nieka burtnīcā! Pārrunāji klasē uzrakstīto!**

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ievēl krustiņu ailē „Pareizi”!

**Ja apgalvojums nepareizs, ievēl krustiņu ailē „Nepareizi” un
uzraksti labojumu!**

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Neitrālā leksika ir vispārlietojami vārdi, kam nav nekādas stilistiskas vai emocionālas nokrāsas.			
Vārdi <i>māja, māte, tēvs, strādāt, kultūra, valoda</i> ir neitrālās leksikas vārdi.			
Ir vārdi, kas izsaka pozitīvu attieksmi pret parādībām, piemēram, <i>māmuļa, pasaciņa, māsiņa, saulīte</i> .			
Vārdi <i>dieniņa, draudziņš, kaimiņš, kajīte, lācītis, treniņš</i> visi izsaka pozitīvu emocionālu nokrāsu un ir darināti ar piedēkli, tiem var atrast neitrālu vārdu.			

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Stilistiska nokrāsa ir poētismiem, sarunvalodas vārdiem, žargonismiem un vienkāršrunas vārdiem.			
Poētismus lieto tautasdziesmās un ikdienas sarunās.			
Sarunvalodas vārdus lieto galvenokārt dzejā.			
Divu valstu prezidenti sarunājoties oficiālā pieņemšanā drīkst izmantot poētismus, sarunvalodas vārdus un žargonismus.			
Žargonismi ir neliterāri vārdi, ko lieto arī daudzi skolēni.			
Žargonismu un vienkāršrunas vārdu lietošana liecina, ka skolēns ir moderns un mūsdienīgs.			

Apvidvārdi

Vārdus, ko lieto tikai kādā atsevišķā Latvijas apvidū un kas atšķiras no literārās valodas, sauc par **apvidvārdiem**. Piemēram, vārdi Ziemeļvidzemē sauc par kunnu, bet Rietumkurzemē – par naģi.

46. uzdevums.

1. Lasi dzejoli un pievērs uzmanību tam, cik daudzveidīgi autors nosauc purvu!

No purva nāk dzērves
un kārtojas kāsī,
no purva nāk dzērveņu kurvjī ārā,
no purva nāk smaržīgi vārdi:

kāsis – veidojums, kam ir
āķveida forma
kurvis – grozs

stiegnājs un staignājs,
sliksnājs un dumbrājs,
murdoksnis, muklājs un stignis,

džūkstājs un dūkstājs,
popājs un rūgsnis,
lēmenis, līgotnis, ūkņa,

stragnis un strigonis,
ļūvenis, slapūksnis,
tīrelis, pūņa un dūkņa...

(Jānis Baltvilks. „Sīksolīte un Lamzaks”)

2. Iekrāso vārdus, kuri, tavuprāt, nosauc purvu!

3. Izlasi darbības vārdus un atrodi purva nosaukumus, kas darināti no šiem vārdiem!

Paraugs.

stigt – staigns – staignājs

stigt – _____
stigt – _____
murdēt – _____
rūgt – _____
mukt – _____
slikt – _____
līgoties – _____

4. Uzraksti īpašības vārdu, no kura darināts purva nosaukums *tīrelis*!

tīrelis – _____

5. Izpēti paraugu! Darini ogu nosaukumus no minētajiem vārdiem!

Paraugs.

dzērve – dzērvene

mells (apvidvārds) – melns

avs – _____
zils – _____
mells – _____
kaza – _____
lācis – _____
zeme – _____
upe – _____

6. Secini, kādas sakarības, tavuprāt, ir starp ogas nosaukumu un vārdu, no kā tas darināts!

_____
_____
_____
_____
_____

47. uzdevums.

1. Lasi, kā sauc darbības, kas saistītas ar dabas parādībām!

2. Iekrāso tos vārdus, kas atšķiras no latviešu literārās valodas!

Saule lec, laižas, noriet, brien, karsē, cepina, dedzina, svilina.

Lietus līst, suslo.

Krusa krīt, birst, sit.

Pērkons gaudo, grudina, gruzdina, ducina, rībina, sper.

Zibens (žibainis) sper, laistās, pārkrusta.

Sniegs snieg, birst, putina, griežas, drēb.

Aukstums ceļas, miedz, kniebj, knaiba.
Mākoņi (mākuļi) maun, slīd, velkas.

(Pēc J. Cibuļa un L. Leikumas „Latgalīšu ābece”)

3. Izvēlies vienu no dabas parādībām! Uzraksti, kā tu jūties, kad, piemēram, krusa krīt, birst vai sit!

---

maut – peldēt
drēbt – krist lielām, slap-
jām pikām

48. uzdevums.

1. Lasi tekstu par 19. gadsimta kalpa zēna pārcelšanos no vienas dzīvesvietas uz citu!

Pa tam, kamēr mēs **dzīvojām** pa **pūnīti** un kūti, bija sācis snigt. Un nu sniga tā, ka mūsu sētsvidā iznestās mantas kļuva gluži baltas. [...] Visiem pieķeroties, kraušana veicās. Vecaistēvs kur lika kādu lietu, tur tā pieplaka. [...] Nu vecāmāte izveda Dūmaļu.. [...]

Sniegs krita vēl joprojām. **Olnīcas** kārtis un **stuburu gali** bija balti. [...]

Steigdamies es nemaz nebiju pamanījis, ka sniegs vairs nesnieg. **Nule, naigi** atkal soļojot pa dziļā grāvja virsu, man pēkšņi iesitās acīs saule, un es apžilbu. Gribēdams **izšņūkt** degunu, es pagriezos atpakaļ, un, ko tur redzēju, tas vēl šodien glabājas atmiņā kā viskrāšņākais, ko manas acis mūžā uztvērušas. No tīra zelta un sudraba izlietas, tur uzkalniņā pret tumšiem debešiem stāvēja mūsmājas. Asaras man saskrēja acīs. [...]

Kad jau gulējām, es pacēlu vēl galvu no **pagalvja**. Istabas logi melnā tumsā zīmējās kā **palsi** plankumi. Tie likās briesmīgi tālu viens no otra. Telpa bij tik liela, tik sveša, ka kļuva baigi.

Bet, paklau, vai tepat līdzās nebij sadzirdama manas mātes elpa? – Es varēju droši laisties miegā.

(Jānis Jaunsudrabiņš. „Zaļā grāmata”)

baigi (neitrālā nozīmē) –
bail

2. Uzraksti 3–5 teikumus, kā jūtas zēns, dodoties prom no mūsmājām!

---

3. Lasi tekstu vēlreiz, liekot izcelto vārdu vietā atbilstošus literārās valodas vārdus!

Izmantojamie vārdi.

Pa tam – pa to laiku
Dzīvot (dzīvoties) – pavadīt laiku, ar kaut ko nodarbojoties
Pūnīte – salmu šķūnītis
Olnīca – norobežots ganu ceļš
Nule – nupat, pašreiz
Naigi – ātri
Palss – blāvs, pelēcīgs
Stuburu gali – mietu gali
Izšņūkt – izšņaukt
Pagalvis – *šeit*: spilvens

4. Skaidro, kā mainās teksta uztvere! Kurš teksta variants tev šķiet interesantāks? Pamato savu domu!

5. Pastāsti klasesbiedriem par gadījumu bērnībā, kad meklēji palīdzību pie savas mātes un viņas klātbūtnē juties drošs un pasargāts!

49. uzdevums.

1. Mūsdienu rakstnieki savos darbos arī izmanto apvidvārdus. Lasi tekstu un padomā, vai tev tas šķiet pieņemami!

– Kāpēc tu paņēmi manu ķoci? – Niķis jautāja brāļukam. – Tas ir mans sēņu ķocis.

– Grozi, kā gribi, grozs paliek grozs, – atbildēja Riķis, grozīdams grozu, – te nekur nav rakstīts, ka šis būtu tavs grozs.

– Kad es to pirku gadatirgū no Rucavas rūķa, viņš teica, ka tas esot ķocis, neatlaidās Niķis. – Nemēģini izgrozīties!

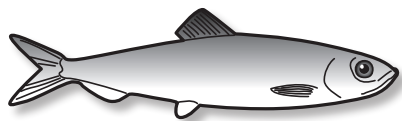
– Ā-ā, no Rucavas rūķa, – novilka Riķis. – Tiem jau pavisam citāda valoda nekā pārējiem rūķiem. Viņi saka: „Rau, naģes sāk lēkāt un svēteļi laisties, tad jau būs jāaizved uz tirgu kāds ķocis ar strimalām, kamēr nav pienācis knaušu laiks.” Vai tavā ķocī nebija ielēkusi kāda naģe?

– Nē-ē, – Niķis atbildēja, – tas bija galīgi tukšs.

(Ēriks Kūlis. „Niķa un Riķa stiķi”)

2. Strādājiet pāri! Dalieties savās pārdomās ar klasesbiedru! Pamatojiet savu viedokli!

3. Izrakstiet apvidvārdus un nosakiet to nozīmi! Ja nepieciešams, izmantojiet vārdnīcu! Katru apvidvārdu ilustrējiet!

Paraugs.

strimala – reņģe

---

4. Izrakstiet no teksta visus vārdus ar sakni *groz-* tā, lai tie būtu pamatformā!

---

5. Kādā vārdu spēlē autors jūs vēlējies iesaistīt? Kāpēc divās rindkopās šādu vārdu ir tik daudz? Pamatojiet savu domu!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ievēl krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ievēl krustiņu ailē „Nepareizi” un uzraksti labojumu!

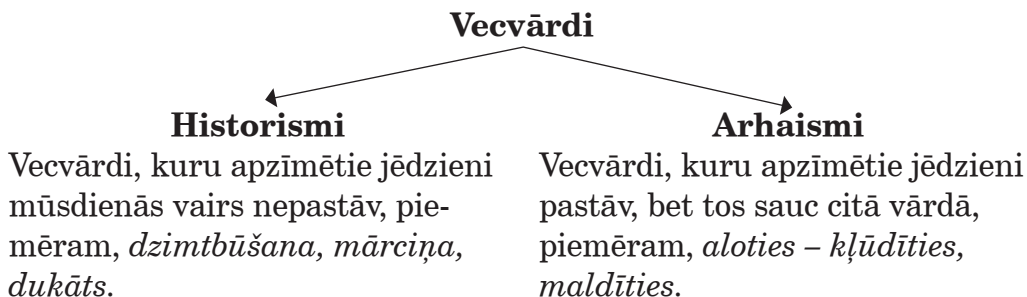
Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Saliktenis <i>apvidvārdi</i> radies no divu vārdu savienojuma – <i>apvidus vārdi</i> .			
Apvidvārdus cilvēki lieto tikai Kurzemē.			
Apvidvārdi nav literārās valodas vārdi.			
Kartupeli Kurzemē sauc par <i>buļbu</i> , Latgalē – par <i>rācenī</i> , Vidzemē – par <i>tupenī</i> .			
Ar vārdu <i>naģe</i> teikumā <i>Pa dārzu lēkā naģe</i> , tiek nosaukta varde.			
Minētajā teikumā apvidvārds pasvītrots pareizi. <i>Upenes mēs saucam par <u>melnajām jāņogām</u>, mellenes ne.</i>			
Vārds <i>komunicēt</i> ir apvidvārds.			
Minētie apvidvārdi skaidroti pareizi. <i>ūzas – bikses</i> <i>kamieši – pleci</i> <i>dābols – āboliņš</i> <i>sābris – kaimiņš</i>			

Leksika pēc novecošanās pakāpes

Vecvārdi

Vecvārdi ir novecojuši vārdi. Senāk tie tika lietoti bieži, bet mūsdienās tos lieto reti vai nelieto nemaz. Dažkārt noveco vārdu nozīmes.

50. uzdevums.

1. Izraksti vienā stabiņā vispārlietojamos vārdus, otrā – vecvārdus (historismus), kas saistīti ar tiem vēstures jēdzieniem, kuri mūdienu Latvijā vairs nepastāv!

Izmantojamie vārdi: māja, skola, muiža, bruņinieks, vērdiņš, santīms, novads, māte, dzimtļaudis, bajārs, pilsēta, iela, ceļš, vagars, dzimtkungs, kolhozs

Vispārlietojamie vārdi	Vecvārdi (historismi)

2. Pasvītro tos vārdus, kuru nozīme tev nav skaidra!
3. Strādāji pāri! Salīdziniet savu veikumu! Pārrunāji un centieties noskaidrot vārdu nozīmi! Ja tas neizdodas, jautāji skolotājam!
4. Iesaistiet divus vecvārdus vienkāršos teikumos un divus – saliktos teikumos!

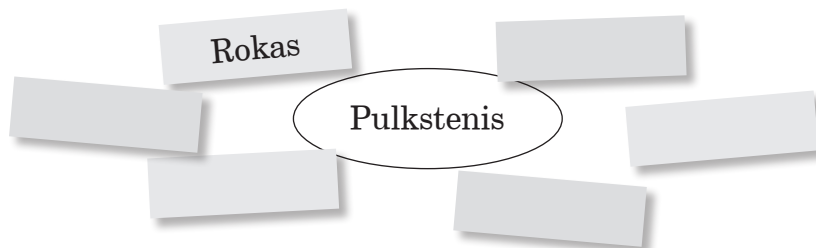
51. uzdevums.

Sabiedrībai attīstoties un mainoties, daži vārdi pazūd no leksikas vai rodas no jauna, citi atkal kļūst aktuāli, bet vēl dažiem mainās nozīme.

1. Izskaidro vārda *pulkstenis* nozīmi!

Pulkstenis ir _____

2. Pievieno vārdam *pulkstenis* to raksturojošus vārdus!

3. Reiz skolniece Dagnija 1888. gada žurnālā „Mājas Viesis” izbrīnīta lasīja tekstu par Baldones baznīcu 18. gadsimtā. Izsaki savu viedokli par to, kāpēc meitene bija izbrīnīta!

Otrā Baldones baznīca bija no koka. To sauca par svētā Miķeļa baznīcu. Blakām zem jumta atradās dzelzs pulkstenis, kuru zvaniķis regulāri skandināja. Uz baznīcas bija koka tornis, tur vēl viens pulkstenis.

(Pēc preses materiāliem)

4. Uzraksti, kādās nozīmēs tiek lietots vārds *pulkstenis*!

---

5. Ja nevarēji tikt galā, lasi skaidrojumu!

Pulkstenis:

1. Ierīce laika mērīšanai.
2. Zvans (parasti neliels).

6. Salīdzini abus tekstus! Nosaki, kādā nozīmē lietots vārds *pulkstenis*!

Kurā fragmentā vārds *pulkstenis* ir vecvārds?

Es dzirdu pulksteņus aiz kalna... Pa abām pusēm ceļam apsarkuši miežu lauki... [...] Pulksteņi dzied, lakati plivinās, un akmentiņi skrien tumši zaļās ceļmalās, uz kurām vēl šūpojas baltās pīpenes. [...] Suns kā viesulis pārmetas pār grāvi un [...] ķeras zirgam pie purna.

(Kārlis Skalbe. „Bālas lapas”)

apsarkt – sārtoties
plivināties – plīvot
pīpenes – margrietīņas
pārmeties – pārlēkt

Smilšu pulkstenis (angliski – *hourglass*, krieviski – *несочные часы*) ir vienkāršs laika mērīšanas instruments. Sastāv no diviem stikla traukiem, kas novietoti viens virs otra un savienoti ar šauru caurulīti. Vienā no traukiem ir iepildītas smiltis vai cits birstošs materiāls. Smiltis noteiktā laikā pa trauku savienojuma vietu sabirst apakšējā traukā.

Tad smilšu pulkstenis jāapgriež otrādi un laika atskaite var sākties no jauna.

.. liecības par smilšu pulksteņiem Eiropā saglabājušās jau no 14. gs.

(Pēc interneta materiāliem)

52. uzdevums.

1. Uzraksti, kā tu izproti vārdu *banda*!

---

2. Lasi abus fragmentus! Salīdzini vārda *banda* nozīmi ar savu skaidrojumu!

Limbažu pusē pirmdien aizturētā laupītāju banda, iespējams, aplaupījusi vismaz piecas viensētas, turklāt policija pieļauj, ka Latvijā darbojas vēl kāda laupītāju banda.

(Pēc interneta materiāliem)

Kalpus, kuri līga uz visu gadu, sauca par bandiniekiem, jo viņi par algu saņēma nelielu zemes gabaliņu – bandu.

(Gunārs Kurlovičs, Andris Tomašūns. „Latvijas vēsture”)

3. Izveido tēva un dēla dialogu, tajā atklājot dažādas vārda *banda* nozīmes! Ievēro tiešās runas un piebildes rakstību!

---

53. uzdevums.

1. Lasi tekstus! Iekrāso vārdu *grāmata*!

Sūtīt sūta meža bite
Lauku bitei grāmatiņu,
Lai ziediņu tā neņēma
Degošā siliņā.

(Latviešu tautasdziesma)

Kas zem saules ir vislielākais brīnums?
Cilvēks. Kas radījis cilvēku? Nav zināms.
Kas ir lielākais brīnums pēc cilvēka?
Es teiktu – grāmata.

(Zigmunds Skujiņš)

2. Paskaidro, kādā nozīmē katrā fragmentā lietots vārds *grāmata*! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

3. Izvēlies vienu no tekstiem un izpildi uzdevumus!

A. Uzdevumi par tautasdziesmu.

1. Paskaidro, par kuru svarīgu dabas aizsardzības jautājumu runā senie latvieši tautasdziesmā!
2. Izsaki savu viedokli par tiem cilvēkiem, kas dedzina kūlu un mežus!
3. Iesaisti vecvārdu *grāmata* vēstules nozīmē teikumā ar uzrunu!

kūla – iepriekšējā gada vecā zāle

B. Uzdevumi par Z. Skujiņa tekstu.

1. Paskaidro, kas rakstniekam ir viens no lielākajiem brīnumiem!
2. Izsaki savu viedokli par to, ko grāmata nozīmē katra cilvēka dzīvē, jo īpaši tavā! Mini kādu grāmatu, kas tev atklāja jaunu pasauli!
3. Iesaisti vārdu *grāmata* teikumā ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem!

---

54. uzdevums.

1. Lasi senos latviešu mēnešu nosaukumus!

Janvāris – Ziemas mēnesis
Februāris – Sveču mēnesis
Marts – Sērsnu mēnesis
Aprīlis – Sulu mēnesis
Maijs – Lapu mēnesis
Jūnijs – Ziedu mēnesis
Jūlijs – Liepu mēnesis
Augusts – Rudzu mēnesis
Septembris – Viršu mēnesis
Oktobris – Veļu jeb Zemliku mēnesis
Novembris – Sala mēnesis
Decembris – Vilku mēnesis

sērsna – sniega segas garoza, kas veidojas, mitrai sniega virskārtai sasalstot
veļi – mirušo cilvēku dvēseles vai gari, kas dzīvo aizsaulē
zemlikas – cienasts mirušo gariem

2. Izvēlies tā mēneša nosaukumu, kurā tev ir dzimšanas diena!

3. Izskaidro vienā teikumā, kāpēc, tavuprāt, šim mēnesim latvieši ir devuši tādu nosaukumu!

---

4. Lasi tekstu par oktobri! Kuras rudens pazīmes tajā atklātas?

Lapas ir koku dvēseles. Tagad tās gandrīz nobirušas un bezvēja naktīs klusi runājas cita ar citu jau citās, jau veļu balsīs. Ja neraugāties uz koku kailajām galotnēm, bet skatāties augstāk, virs un pāri tām, tad gandrīz liekas, ka tā ir vēl vasara...

(Regīna Ezera. „Zvaigžņu lietus”)

5. Uzraksti dabas tēlojumu par kalendāra mēnesi, kurā esi dzimis! Tēlojumā iesaisti arī seno mēneša nosaukumu!

---

55. uzdevums.

1. Strādāji grupā! Lasiet tekstu!

Lāčausis devies tālāk pasaulē, savu spieķīti viegli vērēdams.

Iet dienu, iet otru, trešajā satiek liela auguma vīru.

– Esmu Kalnurāvējs.

– Tā, tā. Nāc man līdzi! Iesim pasaulē dižāku darbu meklēt!

Iet, iet, nonāk pie jūras. Un drīz satiek varena auguma zvejnieku. Zvejniekam puscollu plats un vairākas pēdas garš makšķeres kāts rokā.

– Labāk nāc mums līdzi, iesim pasaulē dižāku darbu meklēt!

Nu iet visi trīs stiprinieki tērzedami un pārsprieddami, kur pasaulē būtu darāms kāds dižāks darbs.

Iet, iet, nonāk pie verstī platas upes, kur ūdens vietā sārtas asinis plūst.

(Pēc pasakas „Lāčausis”)

2. Pasvītrojiet tekstā seno garuma mērvienību nosaukumus!

3. Noskaidrojiet katras mērvienības nozīmi, ierakstot svītriņu vietā vajadzīgos burtus!

Garuma mērvienība (apmēram 2,54 cm) – c _ _ _ _

Garuma mērvienība (apmēram 30,48 cm) – p _ _ _

Garuma mērvienība (apmēram 1067 m) – v _ _ _ _ _

4. Iesaistiet seno garuma mērvienību nosaukumus īsā skolotāja un skolēna dialogā par senajām un mūsdienu garuma mērvienībām!

---

5. Atrodiet tekstā sinonīmu vārdam *liels*! Izsakiet savu versiju par to, kāpēc šis vārds tekstā atkārtots vairākkārt!

---

6. Uzrakstiet „pasaulē darāmos dižākos darbus”, kuros jūs vēlētos iesaistīties!

---

56. uzdevums.

1. Lasi tekstus! Pievērs uzmanību naudas nosaukumiem!

Sākot ar 13. gadsimtu, Latvijas teritorijā nomainījās daudzas dažādas valūtas. 13. gadsimta sākumā bīskaps Alberts atļāva Gotlandes tirgotājiem kalt monētas. Latvijas teritorijā pieņēma Rīgas sudraba svara mārkus (207,82 g).

Kad 16. gadsimtā Rīgai piešķīra brīvpiilsētas statusu, monētas kļuva Rīgā.

1572. gadā uzsāka šiliņu kalšanu. Vēlāk kļuva arī vērdu, mārkas un pusmārkas. Tika kalts dālderis. Ieviesās arī citas jaunas monētas – graši, sešgraši, trīsgraši un pat trīspelheri jeb pusotrgraši. Vienā dālderī bija 35–36 graši. Dažkārt kļuva arī zelta desmit dukātu monētas jeb portugāļus.

18. gadsimtā, Latvijas teritorijai nonākot Krievijas impērijas sastāvā, Latvijā sāka lietot Krievijas naudu. 19. gadsimta nogalē Krievijas

bīskaps – augstākais
garīdznieks

impērijas teritorijā notika naudas reforma, un pēc tās sudraba rubli nomainīja zelta rublis; kala piecu un desmit rubļu monētas.

Pirmā papirnauda parādījās laikā, kad Latvija bija Krievijas impērijas sastāvā.

Pēc Pirmā pasaules kara Latvijas teritorijā ilgu laiku valdīja haoss, kas izpaudās arī naudas sistēmas nestabilitātē. 1919. gadā Latvijas Pagaidu valdība nolēma izlaist Latvijas valsts kases zīmes rubļos un kapeikās.

1922. gadā sāka izlaist latus – Latvijas nacionālo valūtu ar dažādām nominālvērtībām. 1941. gadā par vienīgo likumīgo maksāšanas līdzekli Latvijas teritorijā kļuva PSRS rublis.

1993. gadā laida apgrozībā Latvijas latu un santīmus.

(Pēc interneta materiāliem)

senči – seni priekšteči

tāss – bērza stumbra mizas ārējā baltā kārta

vīstoklis – sainis

alva – sudrabaini balts, mīksts metāls

Grāmatā „Latvija Eiropā: depozīti 1.–20. gadsimtā” ir stāstīts par to, kā mūsu senči, liekot dirhēmu pie denāra, ārtavu pie feniņa, šiliņu pie vērdiņa un mārkas, grasi, pusgrasi un trīsgrasi pie trīspelhera, klāt piesviežot kādu sudraba dālderu vai zelta dukātu un sudraba rubli, krāja „nebaltām dienām”, krāja, lai iepirktu zemi, krāja pūra naudu, uzticot to „zemes bankai”, rūpīgi iesaiņojot bērza tāsīs, līnu audumā un tad vīstokli ievietojot māla podā vai

alvas traukā, stikla pudelē vai pat atstājot pavisam bez trauka, noraka to tikai sev zināmā zīmīgā vietā, ja piemeklētu kara briesmas, tā no „svešām acīm” noglabājot dzimtas iekrājumus un veidojot noguldījumu jeb depozītu.

(Pēc interneta materiāliem)

2. Aizpildi tabulu!

Senie naudas vienību nosaukumi	Naudas vienību nosaukumi, kurus agrāk lietoja Latvijas teritorijā, bet tagad lieto tikai citās valstīs	Latvijas tagadējā nauda

57. uzdevums.

1. Strādāji pāri! Izpētiet lata monētu attēlus blakus lappusē!

2. Pabeidziet teikumu!

Uz lata monētām ir attēlots lasis, _____
 _____
 _____
 _____

3. Sagrupējiet attēlus pēc tēmām!

Paraugs.

Augi – ūdensroze, _____

---

4. Izvēlieties 2–4 monētu attēlus un izsakiet savu viedokli par to, kāpēc mākslinieks izvēlējies tieši šādus zīmējumus!

Dažādas lata monētas

1 lats ar laša attēlu (1992) 	1 lats ar stārķa attēlu (2001) 	1 lats ar skudras attēlu (2003) 	1 lats ar sēnes attēlu (2004) 	1 lats ar Sprīdīša attēlu (2004)
1 lats ar Sv. Pētera baznīcas torņa smailes gaiļa attēlu (2005) 	1 lats ar kliņģera attēlu (2005) 	1 lats ar Jāņu vainaga attēlu (2006) 	1 lats ar čiekura attēlu (2006) 	1 lats ar pūcessaktas attēlu (2007)
1 lats ar sniegavīra attēlu (2007) 	1 lats ar ūdensrozes attēlu (2008) 	1 lats ar skurstenšlauķa attēlu (2008) 	1 lats ar Nameja gredzena attēlu (2009) 	1 lats ar eglītes attēlu (2009)

58. uzdevums.

1. Uzraksti dzejoli „Ak, šī nauda!”, iesaistot tajā pēc iespējas vairāk seno un mūsdienu naudas vienību nosaukumu!

---

2. Nolasi dzejoli klasesbiedriem!

59. uzdevums.

aizjūgs – zirgs kopā ar ratiem

prāvs – liels

pērmais – tāds, kas radies pagājušajā gadā

1. Lasi tekstu un pievērs uzmanību vecvārdiem!

Tagad rudens .., varēs arī iet skolā... [..]

Mičis paņēma grāmatu, lai palasītos...

Bet nebija vairs pirmziemnieku grāmatā neviena gabala, kura tas jau nebūtu lasījis simtām reižu, tā ka tie pamazām bija palikuši .. atmiņā. [..]

Sestdienas vakarā patēvs atkal pārnāca no pagasta nama... [..]

– Jā, saņemies, ka nedari mums kauna. Es jau pielūdzu skolmeistru, sak, manas sievas puiku jūs uzskatiet gluži par manu dēlu un vaļas, saku, tam nedodat, jo zenka par daudz izlaidies savvaļībā.

Pirmdienas rīts bija saulains.

Pie skolas jau stāvēja vairāk aizjūgu, puikas un meitenes stiepa gultiņas, lādītes, nesa maisus ar cisām un ar katru jaunu pienācēju priecīgi sasveicinājās.[..]

Miči neviens nepazina; klusu tie stāvēja abi ar māti pagalmā, lūkodamies dienas notikumus. [..]

Viņi iegāja priekšnamiņā.

Tā gan, rasi, bija skolēnu virtuve. [..] .. visos stūros mēsli, kaktos zirnekļu tīkli, pie griestiem plēki, bet logi apkvēpuši, gaiss piesmacis pērniem dūmiem. [..]

Viņi iegāja otrā telpā ar izpuvušu grīdu.

Tur vilka briesmīgs caurvējš un atradās platas trepes uz bēniņiem.

Bet tur, blakus, atradās klase, prāva istaba ar gariem galdiem, gandrīz no vienas sienas līdz otrai. Logi tādi paši, melnu melnie, un krāsns – kā kad gar to visu vasaru cūkas būtu berzējušās. [..]

Tur, aiz priekšējās guļamistabas, atradās vēl otra, no vietas piebāzta gultiņām. [..] Un nebūtu jel tā skrējuši tie skolēni, skaidri pēc zirgu bara, un grūduši tā durvis.

Mičim šķitās, ka uz krūtīm tam uzgūlies lietuvēns – visu ziemu, garo, garo, viņam jāpavada šinīs telpās, kur puķēm grūti augt, bet skolēni cits citu spiež vai nost.

(Sudrabu Edžus. „Laimzemes skola”)

2. Pasvītro tekstā vecvārdus! Pievieno tos dotajiem literārās valodas vārdiem!

Pirmklasnieks – _____

Lai palasītu – _____

Skolotājs – _____
 Brīvība – _____
 Zēns – _____
 Patvaļība – _____
 Salmu maiss – _____
 Varbūt – _____
 Plēksne – _____

3. Izraksti tekstā minētas mitoloģiskas būtnes nosaukumu, kura, kā stāsta ticējumi, naktīs moka, arī žņaudz cilvēkus un mājlopus!

---

4. Uzraksti īsu senās skolas aprakstu! Salīdzini to ar mūsdienu skolu!

	Senā skola, kurā mācījās Mičis	Mana skola
Skolas apraksts		
Skolēnu uzvedība		

5. Izraksti no teksta 5–6 salikteņus un pieraksti vārdus, no kuriem tie darināti!

Paraugs.

Pirmziemnieks – pirmā ziema

---

60. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

iekopts – šeit: ierasts,
parasts

Lai arī Tišbeins nebija nekāds romantisko stāstu vaņģinieks, tomēr tie pavināja viņu uz gana neparastu nodarbību. Proti, Hanss Tišbeins, kas pamatoti bija uzskatījis sevi par īstenu vācieti, pēkšņi sāka pacietīgi pētīt savas senās dzimtas apzieģelētos papīrus, kas glabāja ziņas par Hansa senčiem vai septītajā augumā. Liels bija Hansa izbrīns, kad starp skaidrajiem, graciozajiem vācu uzvārdiem kādā gauži apdzeltējušā lapiņā, kas locījuma vietās jau plīsa vai pušu, viņš izlasīja kaut ko taisni neticamu – ANSIS GALDAKĀJA... [..]

Līdz ar šo atradumu Hansa Tišbeina rimtais dienu tecējums bija pagalam. Tas zaudēja iekopto ritmu un līgojās svabadi kā vēja griķi.

(Nora Ikstena. „Hansa Tišbeina ēna”)

2. Atrodi tekstā atbilstošos vecvārdus! Veido sinonīmu pārus!

Brīvi – _____
Aizzīmogotie – _____
Gūsteknis – _____

3. Izsaki savu viedokli par to, kāpēc mūsdienu rakstnieki savos darbos izmanto vecvārdus!

---

4. Strādājiet pāri! Pastāsti klasesbiedram par savu dzimtas koku! Vai zini, kuras tautības pārstāvji ir tavi vecāki un vecvecāki? Ja nezini, mājās to noskaidro!

5. Uzraksti 5–8 teikumu stāstījumu „Es lepojos, ka esmu ... (mini tautību, piemēram, latvietis, krievs)”!

---

61. uzdevums.

1. **Noraksti (aizraksti) grāmatu (vēstuli) senajam latvietim! Izmanto iepazītos vecvārdus! Ievēro vēstules rakstīšanas nosacījumus!**
2. **Pieraksti vecvārdus, kurus izmantosi vēstulē! Izdomā tematu, par kuru rakstīsi!**

Jaunvārdi

Jaunvārdi ir vārdi, kas agrāk nav lietoti, bet kas tagad ienāk valodā, nostiprinās tajā un papildina vārdu krājumu, piemēram, *zīmols, aprūpe, nūjot*. Jaunvārdu rašanās nekad neapsīkst, jo vārdu krājuma attīstība ir cieši saistīta ar sabiedrības attīstību. Jaunvārdi nemitīgi papildina vārdu krājumu, tie ir nepieciešami jaunu jēdzienu un parādību apzīmēšanai. Kad šos vārdus sāk lietot atbilstošu nozaru pārstāvji vai plašāka sabiedrības daļa, tie vairs nav uzskatāmi par jaunvārdiem.

62. uzdevums.

1. **Lasi piemērus, kuros ir mazu bērnu darinātie jaunvārdi! Pasvītro tos!**
2. **Izskaidro, no kuriem vārdiem tie veidoti!**

Nr. p. k.	Piemērs	Skaidrojums
1.	Ieraudzījis, ka kaimiņš skalda malku, Alvis saka: – Onkulis cirvina malku.	
2.	– Es no tevis mūcišu! – sauc Artu.	
3.	Es braucu uz Poliju un jautāju, ko Artai atvest. – Atved man slēpes un slidenes!	
4.	– Lielajā istabā ir mušaks! – Kas? – Mušas vīrs. (Liela muša.)	
5.	Artu šķirsta grāmatu un runā pie sevis: – Tā ir čūsciņa. Tie ir augšējie rūķi, un tie ir lejējie.	
6.	– Sēdi man blaciņām, man ir nedūša ...	

7.	Vakarā Līva saka: – Man nāk miedzīts.	
8.	Līva paziņo: – Nomazgāšu rokas, es visur aiztikos!	
9.	Vakarā Baibiņa kopā ar mammu tīra zobus. Meitene jautā: – Māmiņ, vai omīte savas šprotēzes arī tīra?	
10.	Salūzis krēsliņš. Alise prāto: – Jāpasauc krēslinieks.	
11.	Muzikālajā nodarbībā Artūrs piesakās: – Es arī gribu klavierēt!	
12.	Aigars zēniem piedāvā: – Padrebelēsim bumbu!	
13.	Pastaigas laikā Līga sauc: – Audzinātāj, skatieties, man vējš nokritināja cepuri!	
14.	Kad darbiņš paveikts, Artūrs sauc: – Audzinātāj, es savu pildījumu izpildīju!	

(Rūta Koluža. „Ķikuraina valodiņa”)

63. uzdevums.

1. Lasi jaunvārdus, kas latviešu valodas vārdu krājumā ienākuši dažādos laikos!

Latviešu valodas kopēju darinātie jaunvārdi 19. gs.	20. gs. beigās, 21. gs. sākumā radītie jaunvārdi
virtuve, skābeklis, augstskola, burtnīca, dzejolis, izglītība, locījums, nākotne, pilsonis, varonis, vēstule, zinātne, raksturs, sapulce, rokraksts, dzimte, siltumnīca, veikals, saeima	datne, piekļuve, tālmācība, viedkarte, degpunkts, daudz kultūru (sabiedrība), e-klase, tīmeklis, mērķfinansējums, mazcenas (telefons), mūžizglītība, nepārtikas (preces)

2. Salīdzini jaunvārdus! Secini, kuru jēdzienu un parādību apzīmēšanai tie radīti 19. gadsimtā un mūsdienās!

---

3. Iekrāso vārdus, kuru vēl nav tavā vārdu krājumā!

4. Sagrupē minētos mūsdienu jaunvārdus!

Varu izskaidrot vārda nozīmi	Esmu dzirdējis, bet nozīmi nezinu	Neesmu dzirdējis

5. Uzraksti skaidrojumu vārdiem, kurus zini! Salīdziniet klasē savu veikumu!

---

6. Lūdz palīdzību skolotājam vai klasesbiedriem un noskaidro to vārdu nozīmi, kurus tu vēl nezināji! Pieraksti to!

---

64. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Rīgas Latviešu biedrības valodas attīstības kopa no 2003. gada rīko aptauju par Gada vārdu, nevārdu un spārnoto izteicienu, lai rosinātu sabiedrībā diskusiju par aktuāliem valodas jautājumiem.

Gada vārds ir spilgtākais un veiksmīgākais pēc latviešu valodas likumiem darināts vārds, kas pirmoreiz izskanējis konkrētajā gadā un ko ir lietderīgi lietot valodā. Nevārds arī ir tāds, kas kļuvis pazīstams, bet valodā nav vēlams (nepareizi darināts, bez vajadzības aizgūts no citas valodas, žargonisms). Spārnotais izteiciens ir gada laikā popularitāti iemantojis teiciens (pēc satura tas var būt gan labvēlīgs, gan nelabvēlīgs).

Katru gadu tiek iesūtīti interesanti un aktuāli jauni vārdi, kas derētu nevajadzīgu aizguvumu vietā vai izsaka kādu jēdzienu, kam nav bijis apzīmējuma. Par gada vārdiem ir kļuvuši *zīmols* angliskā vārda *brends* vietā, *mēstule* angliskā vārda *spams* vietā ar nozīmi ‘nelietderīgs pasta sūtījums’, *smacenis* angliskā *smogs* vietā, *draugoties* kā vietnes draugiem.lv darbības raksturotājs, *ēnstrādnieks* – nelegāls strādnieks, *talkot* – piedalīties talkā, *glābējsilīte* angliskā *baby box* vietā.

Aptaujai tiek iesūtīti simtiem vārdu, ļoti aktīvi vienmēr ir tieši jaunieši.

(Pēc interneta materiāliem)

2. Kādiem, tavuprāt, jābūt jaunvārdiem, lai tie bagātinātu valodu un lai cilvēki tos sāktu lietot?

---

3. Izsaki savu viedokli par to, cik aktuāli ir jautājumi par valodu ne tikai valodniekiem, bet arī visai sabiedrībai kopumā!

---

4. Kā tu rīkojies, kad pirmoreiz dzirdi vai izlasi kādu jaunvārdu? Vai tu noskaidro tā nozīmi? Kā tu to dari?

---

5. Kuri jaunvārdi tavā leksikā ir nesen?

---

65. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

kambaris (novecojusi nozīme) – istaba
atbalss – skaņas, ko apkārtējie priekšmeti atvirza atpakaļ

Reiz kādā pilsētā nez no kurienes uzradās **naudīgi**, veikli puiši, kuri gandrīz katrā ielā nopirka pa namam, aši tos visus izremontēja, koši nokrāsoja un ikvienam pie ieejas piestiprināja izkārtņi ar uzrakstu „Drīkstētuvē”. [..]

Jebkura vecuma bērns jebkurā diennakts stundā varēja iegriezties drīkstētuvē, par visai **mērenu** cenu nopirkt biļeti un tad darīt visu, ko citur nedrīkst.

Drīkstētuves iekšējos kārtības noteikumos bija ierakstīts viens vie- nīgs aizliegums – nebija atļauts sev un citiem **nodarīt** sāpes.

Protams, visi pilsētnieki tolaik runāja tikai par jaunajām iestādēm. Un todien, kad drīkstētuves tika atvērtas, visur bija redzamas milzum garas rindas, kurās stāvēja kā bērni, tā arī pieaugušie. Lielajiem cilvēkiem taču bija jāredz, kas ar viņu bērniem notiks! [..]

Katras drīkstētuves centrā atradās liela zāle ar paklājiem, smilšu laukumiņiem, dubļu **pančkām** un ūdens bedrēm. Gar sienām **rindo- jās** plaukti, soli un galdi, kas bija apkrauti ar visdažādākajiem priekš- metiem, gan pavisam vienkāršiem un pazīstamiem, gan sarežģītiem, neredzētiem. Apkārt zālei bija izvietotas dažādas palīgtelpas: trauku un ēdienu kambari, smilšu un akmeņu noliktavas, skaņu un atbalsu istabas.

Augstāko kategoriju drīkstētuvēs atradās baseini ar tīru, netīru un ārkārtīgi netīru ūdeni.

Itin visās iestādēs bija labiekārtotas dušas kabīnes un frizētavas, kur saposties pirms došanās mājās.

Katrā drīkstētuvē apmeklētājus sagaidīja un apmācīja instruktori. Visās dežurēja sargi, policisti, ugunsdzēsēji, mediķi.

Kad drīkstētuvju durvis atvērās, pirmie bērni un pieaugušie iegāja iekšā un palika zālē mīnājamies.

– Drošāk, drošāk! – instruktori visus laipni aicināja un mudināja: – Dariet tā kā mēs, dariet labāk par mums!

Un katrs no viņiem pieskrēja pie plaukta, paņēma šķīvi ar klimpu zupu vai auzu putru un uzgāza tā saturu sev tieši uz galvas.

Vecāki nobālēja, bērniem iezibējās acis.

Instruktori, kuri bija notriepušies ar zupu un putru, turpināja bērniem demonstrēt citas drīkstēšanas.

Dažs pagrāba no tvertnes putekļu sauju, nokaisīja to zemē un sāka dūšīgi vārtīties pa netīrumiem. [...]

Bērni noraudzījās šajos drīkstētuvju darbiniekos ar lielu interesi un pamazām sāka **atraisīties** paši.

Tikmēr citi instruktori bija pievērsušies vecākiem. Viņi pacietīgi atbildēja uz to satrauktajiem jautājumiem un skaidroja:

– Protams, viņi jums bieži prasīs naudu biļetei, bet esiet droši, tas atmaksāsies! Viss ir smalki izskaitļots! Ja viņi pie mums drīkstētuvē būs **ķērnājušies** ar ēdienu, plēsuši traukus un sasmērējuši matus, tad mājās un skolā to taču vairs negribēs darīt! Jums drīkstētuves atnesīs daudz vairāk labuma nekā mums!

(Māra Cielēna. „Drīkstētuves”)

mīnāties – stāvēt uz vietas, cīlāt kājas kā soļojot
dūšīgi – enerģiski

2. Izskaidro rakstnieces Māras Cielēnas radīto jaunvārdu *drīkstētuve*!

---

3. Uzraksti savu pamatotu viedokli par to, vai šis vārds varētu papildināt latviešu valodas vārdu krājumu!

---

4. Pārrunāji klasē, kāda ir tekstā izcelto vārdu nozīme!

5. Strādāji pāri! Uzrakstiet drīkstētuves iekšējās kārtības noteikumus, kuros būtu teikts, ko drīkst un ko nedrīkst darīt!

DRĪKSTĒTUVES IEKŠĒJĀS KĀRTĪBAS NOTEIKUMI

- _____
- _____
- _____

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

6. Iepazīstiniet klasi ar savu veikumu!

7. Pārrunājiēt klasē, ko jūs darītu un ko noteikti nedarītu, ja drīkstētu darīt visu! Pamatojiet, kāpēc!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ievēl krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ievēl krustiņu ailē „Nepareizi” un uzraksti labojumu!

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Valodas vārdu krājums ir mainīgs, daži vārdi izzūd no leksikas, daži rodas no jauna.			
Vecvārdi ir tādi vārdi, kas radušies pirms dažiem gadiem.			
Vecvārdi tiek iedalīti historismos un arhaismos.			
Minētajos teikumos visi pasvītrotie vārdi ir vecvārdi. <i>Iepriekšējā dienā, pirms Kārlis dodas ceļā, [...] viņš pats aiziet uz <u>bodi</u> nopirkt jaunas <u>kamašas</u>. Atnesis tās mājās, priecājas – stipras, skaistas <u>kamašas</u> ar biezām, platām <u>zolēm</u>, kuras <u>pieskrūvētas</u> ar mirdzošām <u>nagliņām</u>. [...]</i> – Uz stūra pie mūsu mājas stāvēja <u>gorodovojs</u> . Nosalis, nabags... (Inguna Bauere. „Lizete, dzejniekam lemtā”)			
Jaunvārdi nepārtraukti ienāk valodā.			
Jaunvārdi <i>putnotājs</i> , <i>putnošana</i> ir darināti no vārda <i>putns</i> un saistīti ar mūsdienās populāru brīvā laika nodarbošanos – putnu vērošanu.			
<i>Drīkstētuve</i> ir rakstnieces darināts jaunvārds.			
Jānis Sudrabkalns raksta, ka „jūraini mirdz ielas”. Tas nozīmē, ka jūra applūdinājusi ielas.			

Mantotā leksika un aizguvumi

Latviešu valodas leksikā ir vārdi, kas saglabājušies no indoeiropiešu pirmvalodas vai baltu pirmvalodas. Šādus senus saglabātus vārdus sauc par **mantoto leksiku**.

Vārdus, kas pārņemti no citām valodām, sauc par **aizguvumiem**.

66. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

2. Atzīmē ar + to informāciju, kas tev bija zināma, un ar ✓ to, kuru uzzināji no jauna!

Lai uzzinātu, vai vārds ir mantots vai aizgūts, nepietiek tikai ar vienas valodas faktiem. Salīdzināšanai visvairāk fakti ir radu valodās. Latviešu valodai radniecīgākās valodas ir lietuviešu un prūšu valoda.

avs – aita

prūši – tauta, kas mūsdienās ir izzudusi

Mantotajā leksikā senākais ir indoeiropiešu valodas kopējais leksikas slānis. Vissenākajā slānī ir daudz dzīvnieku, augu un apkārtējās vides nosaukumu. Piemēram, vairāki mājdzīvnieku apzīmējumi, jo cilvēki tolaik jau nodarbojās ar lopkopību, avs, *auns*, *āzis*, *govs*; citu dzīvnieku apzīmējumi: *vilks*, *suns*, *vērsis*.

Nemainīta nozīme ir saglabājusies arī tādiem radniecības apzīmējumiem kā *māte*, *brālis*, dabas parādību nosaukumiem, kā *vējš*, *ūdens*, *uguns*, debess ķermeņu apzīmējumiem, kā *saule*, *mēness*, *diena*, *nakts*, *ausma*, īpašību apzīmējumiem, kā *ass*, *balts*, *ruds*, *sauss*, *salts*, *silts*, darbības vārdiem, kā *iet*, *sēdēt*, *ēst*, *malt*, *dzīt*.

Pie šī mantotās leksikas slāņa pieder arī 19. un 20. gs. jaunvārdi – atsevišķu runātāju vai rakstītāju darinātie vārdi. Piemēram, vārdus *galdnieks* un *mazgātava* ieteica J. Alunāns 1858. gadā, vārdu *dzeja* ieteica A. Kronvalds 1868. gadā.

(Pēc Konstantīna Karuļa „Latviešu etimoloģijas vārdnīcas”)

3. Uzraksti trijos teikumos informāciju klasesbiedriem par mantoto leksiku! Nolasi to klasē!

---

4. Uzraksti par tekstu 2–3 jautājumus, ko tu vēlies uzdot skolotājam!

---

5. Izraksti no teksta īpašību apzīmējumus, kas saglabājušies no seniem laikiem, un uzraksti to antonīmus!

---

6. Izvēlies divus no tekstā minētajiem mantotajiem darbības vārdiem un uzraksti to tagadnes vienskaitļa un daudzskaitļa visu personu formas!

Paraugs.

1. (*es*) rakstu

1. (*mēs*) rakstām

2. (*tu*) raksti

3.

---

67. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

kāls – skaita mērvienība
(30 gabalu)

ķīsis – zivs

liedags – jūras krasta
lēzenā, viļņu nogludinātā
daļa

murds – zvejas rīks

paisums – uzplūdi

vimba – zivs

Latviešu valodā ir ļoti seni un jaunāki aizguvumi. Senākie vārdi aizgūti no krievu, vācu un lībiešu valodas.

Pie aizguvumiem no vācu valodas pieder tādi vārdi kā *bikses, būvēt, glāze, kaste* un citi.

No krievu valodas aizgūti vārdi *bagāts, baznīca, cena, dārgs, gads, kapeika, kāposti, ķīselis, nedēļa, pīrāgs, pulks, robeža, soma, zvanīt* un citi.

Daļa vārdu latviešu valodā ir aizgūti no lībiešu valodas, kurā runāja lībieši vēl 19. gadsimtā Vidzemē un Kurzemē, bet nu vairs tikai dažos ciemos jūras piekrastē Kurzemē. No lībiešu valodas aizgūti vārdi *joma, kaija, kāls, ķīsis, liedags, loms, murds, paisums, puika, vimba* un citi.

(Pēc autoru kolektīva grāmatas „Latviešu valoda”)

2. Uzraksti savu viedokli, kāpēc visvairāk seno aizguvumu latviešu valodā ir tieši no vācu, krievu un lībiešu valodas!

---

3. No kurām valodām mūsdienās ir visvairāk aizguvumu latviešu valodā? Pamato savu viedokli!

---

4. Secini, uz kuru dzīves jomu galvenokārt attiecas vārdi, kas aizgūti no lībiešu valodas!

---

5. Pierādi, ka tekstā minētie vārdi tiešām aizgūti no krievu valodas! Uzraksti vārdu tulkojumu!

---

68. uzdevums.

1. Lasi tekstus par putnu sniedzi!

- Latviešu – *sniedze*
- Angļu – *snow bunting*
- Vācu – *Schneeammer*
- Zviedru – *snösparv*
- Igaunu – *lumetsiitaja hangelind*
- Lietuviešu – *sniegstartė*
- Krievu – *пуночка*

Latvijā sniedzes regulāri atceļo rudenī un paliek ziemot, bet to nav daudz. Lielākā skaitā tās novērojamas pavasarī, kad dodas prom.

(Pēc interneta materiāliem)

Zvirbuļveidīgo kārtas dziedātājputns ar vasarā brūnu, ziemā melnu mugurpuses apspalvojumu un ar baltu vēderpuses apspalvojumu.

(„Latviešu literārās valodas vārdnīca”)

Sniedze nolēmusi, ka dziesmas mācīties vislabāk kāzās. Devusies uz ciemu. Kāzu dziesmu tiešām papildnam! Par nelaimi, tajā dienā sacēlies briesmīgs putenis, un sniedze ārā pie kāzu nama logiem nevarējusi nekā sadzirdēt. Klausījusies, klausījusies – velti! Putenis vien auro.

Vēlāk puisis svilpodams iznācis zirgus kopt. Nu arī sniedzei māksla rokā. Aizlaidusies svilpodama.

Tā vēl šodien sniedze, nabadzīte, svilpo puteņa laikā.

(Latviešu tautas teika)

2. Pasvītros tos vārdus, kas, tavuprāt, sniedzes aprakstā ir ļoti svarīgi, – atslēgas vārdus!

3. Uzraksti, kurā gadalaikā sniedzes uzturas Latvijā!

---

4. Izskaidro vārda *snigt* nozīmi!

---

5. Uzraksti savu versiju par to, kāpēc vārds *sniedze* radies no vārda *sniegs*!

---

69. uzdevums.

1. Izsaki savu viedokli par to, vai vārdi *pele*, *pelēks*, *pelēcis*, *pelēt* ir atvasināti no viena vārda! Kurš vārds, tavuprāt, ir pamatvārds?

---

2. Iesaisti katru minēto vārdu teikumā tā, lai atklātos šī vārda nozīme!

---

3. Strādājiet pāri! Salīdziniet abu veikumu!

70. uzdevums.

1. Katru dienu mēs sasveicināmies, atsveicināmies, pateicamies, paužam izbrīnu, sašutumu, priecājamies. Savieno vārdus pirmajā stabiņā ar vārdiem vai vārdu savienojumiem otrajā stabiņā, tā parādot pirmā stabiņa vārdu izcelsmi!

Paldies!	Labu dienu!
Diemžēl	tencināt, teikt, slavēt
Labvakar!	palīdz' Dievs
Labdien!	pateikties
Labrīt!	Dievs palīdz
Sveiki!	Dievam žēl
Diespalīdz!	lūgt (vilināt)
Lūdzu!	Labu rītu!
Vasals! (augšzemnieku dialektā)	Labu vakaru!
Pateicos!	visu labu
Tencinu!	vesels
Visu labu!	sveikt, sveicināt, sveiks

2. **Sanumurē šos vārdus tādā secībā, kādā tu tos lieto (pirmais – visbiežāk lietotais vārds)!**
3. **Izvēlies vienu no minētajiem vārdiem! Uzraksti pasaku par to, kā šis vārds radies!**

[illegible]

Svešvārdi (internacionālismi)

Svešvārdi jeb **internacionālismi** ir vārdi, kuri aizgūti no citām valodām un kurus vienādā nozīmē lieto vismaz trijās lielu tautu valodās. Par internacionālismiem tos dēvē plašās izplatības dēļ. Latviešu valodā tie galvenokārt ir ienākuši ar citu valodu, visvairāk ar grieķu, latīņu, vācu un krievu valodas, starpniecību.

71. uzdevums.

1. Ieraksti katrā svešvārdā izlaisto burtu (burtus)!

mikr__skops	vīru__	a__solvents
su__tropi	mob__ls	licen__e
flom__sters	a__surds	alfab__ts
trole__buss	k__no	tre__eris
bater__ja	telev__zors	kosmet__logs
žan__s	pat__loģisks	m__diji
al__ohols	a__strakts	r__dio
or__ģināls	inter__sēt	or__entēties
nu__urs	meist__rs	a__solūts
grei__rūts	plast__līns	prep__rāts
sand__les	d__ntists	servi__
spec__āls	šampi__oni	šede__s
žel__tīns	temper__tūra	torn__do
t__risms	var__nts	a__sorbēt

2. Iekrāso tos svešvārdus, kurus tu lieto savā valodā!

3. Izdomā un uzraksti sludinājumu vai reklāmu, kurā iesaistīti 4–5 izvēlētie svešvārdi!

72. uzdevums.

1. Lasi svešvārdus! Sagrupē tos tabulā atbilstoši norādītajām jomām! Ja nepieciešams, izmanto „Svešvārdu vārdnīcu”!

Tunika, lāzerprinteris, pediatrs, higiēna, uvertīra, delikatese, raunds, simfonija, fileja, hakeris, smokings, hronisks, dribls, eritrocīti, fails, opera, frikadele, duets, serveris, bits, dekoltē, pats, marmelāde, kross, baktērija, bikini, instrumentāls, baits, kimono, roks, kokteilis, nokdauns, rallijs, takts, fizioterapeits, korsete, diēta, bemols, regbijs, karbonāde, inficēt, portāls, kapuce, žakete, antibiotikas, oratorija, želeja, datorgrafika, galerts, fraka, sets, buljons, hokejs, tastatūra.

Sports	Mūzika	Medicīna	Datorzinības	Mode	Kulinārija

2. Iekrāso tos svešvārdus, kurus tu nezināji! Sameklē skaidrojumu vārdnīcā! Izraksti to burtnīcā!

---

3. Strādājiat grupā! Lozējot izvēlieties, kuras iepriekšminētās jomas svešvārdus izpētīsiet! Noskaidrojiet, no kuru valodu vārdiem radušies svešvārdi! Izmantojiet „Svešvārdu vārdnīcu”!

---

4. Uzrakstiet vēl citus jums zināmos šo jomu svešvārdus!

---

73. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

2. Pasvīturo tekstā svešvārdus!

Ūsas ir speciāli taustes mati jeb vibrisi, kas dzīvniekam darbojas kā detektori, palīdzot atrast barību un izvēlēties ceļu tumsā. Bieži vien ūsas izvietotas uz lūpām un apkārt purngalam, bet tās var atrasties arī citur, piemēram, kaķiem taustes mati ir **izkaisīti** pa visu kažoku.

Ūsas ir izturīgas un cietas, taču lokanas; tās aug no mata maisiņa, ko ieskauj asinsvadi un nervu šūnas, kuras spēj izšķirt pavisam niecīgas kustības. Taustes mati ļauj kaķim sajust, vai sprauga, kurā tas grās ielīst, nav pārāk šaura. Uz ķermeņa izvietotie taustes matiņi reaģē pat uz niecīgām pārmaiņām gaisa plūsmā, pavēstot kaķim, ka tas tikko pagājis tuvu garām kādam objektam.

Ūsas ir daudziem dzīvniekiem, arī jūras iemītniekiem. Piemēram, valzirgi ir pilnīgi atkarīgi no tām gadalaikā, kad **valda** pilnīga tumsa un jānirst dzelmē, lai barotos no moluskiem. Ūsas ļauj valzirgam atšķirt dzēšamgumijas lieluma objektus.

Zinātnieki vēl nav noskaidrojuši visas ūsu funkcijas, taču izmēģinājumi ar žurkām liecina, ka ūsu amputācija tām ievērojami pasliktina daudzas spējas. Dzīvnieki vairs neatšķir dažādas virsmas, tiem zūd telpas izjūta un peldēšanas māka. Citi zinātnieki ir pierādījuši, ka roņi spēj ar aizsietām acīm vairākas minūtes sekot garām aizpeldējušai minizemūdenei. Tiek uzskatīts, ka ar ūsām var sajust „pēdu nospiedumus” ūdenī, un roņi to izmanto zivju medībās.

2006. gadā amerikāņu zinātniekiem izdevās izveidot mākslīgas ūsas un piemontēt tās robotam. Šajā eksperimentā robotūsas pierādīja kaķa taustes matiem raksturīgo spēju pēc noliekuma lenķa pie ūsas **saknes** izveidot precīzu objekta telpisko attēlu. Pēc zinātnieku uzskatiem, šī metode ļaus labāk aprikt zemūdens robotus.

(Pēc preses materiāliem)

3. Uzraksti par katru rindkopu vienu jautājumu, iesaistot tajā minēto svešvārdu!

---

4. Uzdod savus jautājumus klasesbiedriem!

5. Atrodi pirmajā teikumā sinonīmus!

---

6. Iesaisti teikumos tekstā izceltos vārdus tā, lai tie būtu lietoti pamatnozīmē!

---

7. Iztēlojies, ka esi kaķis, kas dodas nakts gaitās! Uzraksti 5–6 teikumos par savām sajūtām un to, kā tev tumsā palīdz ūsas!

---

75. uzdevums.

1. Lasi profesiju nosaukumus! Pastāsti, ar ko nodarbojas šo profesiju pārstāvji!

Arheologs _____

_____

_____

_____

Gids _____

_____

_____

_____

Farmaceits _____

_____

_____

Žurnālists _____

_____

_____

_____

Ķirurgs _____

_____

_____

_____

Dirigents _____

_____

_____

_____

Portjē _____

_____

_____

Dramaturgs _____

_____

_____

_____

2. Pieraksti pie katra svešvārda – profesijas nosaukuma – piecus darbības vārdus, kas saistīti ar minēto profesiju!

3. Strādājiet pāri! Vienojieties par lomām: viens no jums ir intervētājs TV raidījumā, otrs – slavens savas profesijas pārstāvis (sportists, ārsts, rakstnieks, režisors, arheologs, mūziķis vai aktieris). Izdomājiet un uzrakstiet nelielu interviju (5–6 jautājumi), sarunā izmantojot arī piemērotus svešvārdus! Izspēlējiet šo interviju klasē!

[illegible]

4. Pārrunājiet klasē, kuras profesijas vēlaties apgūt nākotnē!

76. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Pašlaik ir uzņākusi mode valodā lietot daudz svešvārdu: pat parastos laikrakstos līdz četrdesmit procentu. Tas nav prātīgi. 1926. gada Svešvārdu vārdnīcā teikts: „Nav arī vēlams svešvārdus lietot tur, kur bez tiem var iztikt. Sevišķi jābrīdina lietot svešvārdus tad, kad skaidri neizprot to jēdzienu vai priekšmetu apzīmējumu vai arī nezina paša svešvārda izcelšanos un saturu.”

(Jānis Kuškis. „Mūsu valoda”)

2. Strādājiet pāri! Izskaidrojiet savu viedokli par tekstā izteikto domu!

3. Argumentējiet, kurš viedoklis pareizāks – runā lietot ļoti daudz svešvārdu vai tos nelietot nemaz! Miniet vēl kādu viedokli!

Runā daudz svešvārdu		Cits viedoklis
+	-	

Runā nemaz nelieto svešvārdus		Cits viedoklis
+	-	

Secinājums par svešvārdu lietošanu tekstā.

Barbarismi

Barbarismi ir nevēlami aizguvumi – vārdi, kas bez vajadzības pārņemti no citām valodām. Tie piesārņo valodu. Piemēram, *spīckas* – *sērkociņi*, *okei* – *viss kārtībā*, *beņķis* – *sols*.

Viens no runātāju uzdevumiem ir pasargāt latviešu valodu no šiem nevēlamajiem aizguvumiem. Pirmais pret barbarismiem latviešu valodā vērsās Frīdrihs Bernhards Blaufüss jau 1753. gadā.

77. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Vācu cilmes barbarismi ir visnoderīgākie valodas humora funkcijai. Ar ģermānismiem – var *visriktīgāk špāsēties*, *un, pat ja špāse sanāk tāda pašvaka, skāde nav liela*.

(Ojārs Bušs. „Ģermāņu cilmes barbarismi ceļā no 20. uz 21. gadsimtu”)

2. Atrodi atbilstošo skaidrojumu tekstā minētajiem barbarismiem!

trūcīga	jokoties	zaudējums	joks	vispareizāk

3. Skaidro no vācu valodas aizgūtos barbarismus!

Pletizers –

7	11	18	4	5	10	11	8	16
g	l	u	d	e	k	l	i	s

Dekis –

16	5	7	1

Gardīnes –

1	8	21	10	1	15	8

Zafte –

8	5	20	2	15	9	22	18	12	16

Ķekis –

20	8	15	17	18	20	5

Duršlags –

3	1	18	15	4	18	15	8	16

Beķeris –

12	1	8	21	13	8	5	10	16

Štrunts –

13	8	5	10	16

Bišķi –

13	5	4	1	18	4	21

Fikss –

2	17	15	16

Bādēties –

14	5	11	4	6	17	8	5	16

Švamme –

16	19	10	11	8	16

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
			d	e		g	i		k	l					s		u			z	j

78. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

2. Atrodi tekstā barbarismus un pasvītrotos!

baļļa – plats koka trauks ar paplašinātu augšdaļu

Kad teicēja augusi kā bērns, tad cukurs bija retums. Tad brūkļu zaftē ķēķī vārīta šādi: „Kad mēs augām, mēs skābu zafti ēdām. Zafti cepa uz rijas mūra – kad kurināja riju. Uz rijas kantes bija podi cits pie cita salikti. Podā brūklenes iekšā, kāpostu lapas virsū, un cepa visu nakti. No rīta bija izcepuši – tad tikai saspieda ar karoti smalkas siltas ogas. Tā nekad nerūgst. Glabā zafti ballinā, 3–4 spaiņi lielā. Sataisīja ar pienu, kādreiz drusku krējumu klāt un ar karotēm provēja.”

Gatavai zaftē ģeldējušas klāt vārītas burkānu vai sarkano biešu ripiņas.

(Pēc grāmatas „Latviešu tradicionālie ēdieni”)

3. Izraksti barbarismus un nosaki to nozīmi! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

---

4. Uzraksti, kurš ievārījums tev garšo vislabāk! Mini vismaz trīs piemērus!

_____ ievārījums, ko gatavo no _____
_____ ievārījums, ko gatavo no _____
_____ ievārījums, ko gatavo no _____

79. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

2. Pasvītro barbarismus un nosaki, no kuras valodas tie aizgūti!

„Čau, Sandra!” Jana uzsauca meitenei.
„Sveika! Kā gēlas?” Sandra mierīgi atbildēja uz sveicinājumu.
„Nē, nu pagaidām viss normāli. Kā tev?”
„Normāli. Paklau, Juris zvanīja, ka pie Kristīnes briestot tuss, viņai esot dzimšanas diena. Vot, kā!”
„Točna, viņš man arī šodien kaut ko tādu teica.”
„Nu tad moška saliekamies un ejam kopā?”
„Bet mums točna kaut kas kruts jānopērk, lai Kristīne neapbižotos.”
„Čista! Citādi būs kā pagājušo reizi!” Abas meitenes nosmējās.
„Bet īstenībā Juris reāli ir kruts čuvaks, jo piezvanīja un brīdināja.”
„Paklau, Sandra, tev tāda simpātiska kurtka. Kur pirki?” Jana nedaudz skaudīgi novilka.
„Es nepirku, man tjotka uzdāvināja. Patīk?”
„Aha! Es arī babuškai prasīju – nekā!”
Iestājās neveikls klusuma brīdis, tad Sandra iejautājās: „Eu, cik tad tagad časiķs rāda?”
„Jau gandrīz divi.”
„Nu, značit, koroče, šodien piecos satiekamies pie pulksteņa?”
„Nu davaj, tad līdz pieciem!” noteica Sandra.

(Valērija Dovidenko, 8. klases skolniece)

3. Paskaidro, kā šī saruna raksturo meitenes!

4. Pārraksti teikumus, kuros ir barbarismi, aizstājot tos ar literārās valodas vārdiem!

---

5. Strādājiet pāri! Pārrunājiet ar solabiedru, kurš teksts jums šķiet interesantāks – ar barbarismiem vai bez tiem! Pamatojiet savu viedokli!

---

80. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Vikenda pārtijs

Šajā vikendā mani frendi rīkoja pārtiju. Viss bija okei. Bija atnākuši daudzi džeki un beibes. Lielākajai daļai meiteņu jau bija savi boifrendi, taču tās, kurām to nebija, cerīgi lūkojās apkārt.

Es iepazinos ar vairākiem kūliem cilvēkiem. Arī ar kādu superdžeķiņu. Taču viņš runāja tikai par dažādiem geimiem datorā. Es no tā nesapratu nasing. Ļoti gribējās pateikt: „Sori, bet man tiešām jāsteidzas prom.”

Beigās neizturēju un tā arī viņam pateicu. Džeka feisā skaidri varēja redzēt mulsumu. Viņaprāt, saruna taču bija tik interesanta! Feil.

Vēlāk aizgāju pie citām beibēm. Bet viņas bija boring. Likās, ka dzīve sastāv tikai no šoppingošanas, slavenajiem stāriem un pārkrāsotiem feisiem. Un es sāku domāt, vai šo beibju dzīvē ir arī kaut kas spešal. Vai tiešām visiem viņas šķiet tik kūl?

Mājās es čatoju ar saviem draugiem. Izrādās, viņi domā tāpat. Biju priecīga, ka mani draugi nav pārņemti ar stāriem, geimiem un šoppingiem.

(Linda Feldmane, 8. klases skolniece)

2. Pasvīturo tekstā barbarismus! Skaidro to nozīmi!

---

3. Pastāsti par saviem draugiem! Kuras vērtības ir galvenās viņu dzīvē?

4. Izsaki 5–8 teikumos savu viedokli par to, vai barbarismu lietošana izdaiļo cilvēka runu!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ievēl krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ievēl krustiņu ailē „Nepareizi” un ieraksti labojumu!

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Svešvārdi ir no citām valodām aizgūti vārdi, kurus lieto daudzas tautas.			
Visi minētie svešvārdi uzrakstīti pareizi: <i>žandrs, treneris, flomāsters, oriģināls, želantīns, literatūra</i> .			
Latviešu valodā svešvārdi galvenokārt ienākuši ar ungāru un igauņu valodas starpniecību.			
Svešvārda <i>komanda</i> skaidrojums ir 'neliela personu grupa, kas izveidota noteikta uzdevuma veikšanai'.			
Vārdnīcas, kurās apkopoti un skaidroti internacionālismi, sauc par svešvārdu vārdnīcām.			
Svešvārdi <i>uvertīra, oratorija, fileja, kimono</i> ir saistīti ar mūziku.			
Svešvārda <i>telefons</i> latviskais sinonīms ir <i>mobilņiks</i> .			
Barbarismi pieder pie literārās valodas, tie bagātina valodu.			
Literatūrā rakstnieki barbarismus izmanto personāža un vides raksturošanai.			
Vārds <i>beņķis</i> ir barbarisms.			
Vārdiem <i>kurtka, vot, zapte</i> latviešu valodā nav sinonīmu.			
Barbarismi no citām valodām pārņemti bez jebkādas vajadzības.			

Speciālā jeb nozaru leksika

Termini

Termini ir oficiāli pieņemti noteiktajēdziena apzīmējumi kādā zinātnes, tautas saimniecības (rūpniecības, lauksaimniecības, tirdzniecības), tehnikas vai mākslas nozarē. Piemēram, literatūrzinātnes termini ir *epitets, lirika, sižets*, valodniecības termini ir *patskaņi, leksika, tiešā nozīme*. Termini palīdz nepārprotami un skaidri izteikt vajadzīgo saturu, tie ir viennozīmīgi. Jaunus terminus oficiāli apstiprina Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija.

81. uzdevums.

1. Sagrupē dotos terminus atbilstoši nozarēm!

Galotne, turbulence, fonētika, iekšdedzes dzinējs, asinsvadi, salikts teikums, bremzes, traps, degvielas tvertne, tiešā runa, terapeits, aizdedzes atslēga, fizelāža, komats, transmisija, helikopters, ķirurģija, lietvārds, pilots, bremžu eļļa, propellers, iekaisums, antibiotikas, nervs.

Valodniecības termini	Medicīnas termini	Autotehnikas termini	Aviācijas termini

2. Kuri termini tev jau bija zināmi?

---

82. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Valoda attīstās, un latviskie datortermini – citi veiksmīgāki, citi varbūt ne tik veiksmīgi – ieviešas gan oficiālajā terminu valodā, gan jebkura cilvēka ikdienas valodā, papildinot latviešu valodu ar jaunvārdiem vai vārdiem, kas ieguvuši otro elpu. Tā kā esmu tehnoloģiju kompānijas vadītājs, mani tas skar tieši. Es priecājos par e-pastiem, datoriem,

lejupielādēm, noklusējumiem, rīkjoslām, sīktēliem, diskdziņiem un daudziem citiem vārdiem, ko sabiedrība ir pieņēmusi un lieto ikdienā, un tas nozīmē, ka tie ir gana veiksmīgi, ja reiz spējuši iedzīvoties un konkurēt ar angļu ekvivalentiem. Ir bijis jāiegulda ļoti liels darbs, lai datorlietotājiem būtu iespējams lietot programmas dzimtajā valodā.

gana – pietiekami
rūdīts – tāds, kam ir liela pieredze, plašas zināšanas

Pamatots ir uzskats, ka tiem, kas pieraduši strādāt angļu terminu vidē, pāreja uz latviešu valodu varētu būt gana komplicēta un laikietilpīga. [...] Bet es ceru, ka tiem, kas pirmo reizi sēdīsies pie datoriem un sāks strādāt tieši latviešu valodā, pavērsies daudz plašāks iespēju horizonts, nekā lietojot angliskās versijas. [...]

Nebūs jāpārvar valodas barjeras. Arī tiem, kas datoru šī iemesla dēļ agrāk nav lietojuši, rodas lieliska izdevība to sākt darīt savā dzimtajā valodā. Saprotot terminu un to, kas zem tā slēpjas, ikviens spēs daudz efektīvāk izmantot piedāvātās funkcijas un iespējas, un varbūt pat rūdīts datorlietotājs pēkšņi atklās kādu rīku, par kura esību un būtību iepriekš nav iedomājies, jo tas slēpies aiz nepievilcīga vai sarežģīta angļu vārda.

Svarīgākais ir tas, ka latviešu valoda ir dzīva un tā dzīvo, jo attīstās. Galu galā mazāk veiksmīgie termini gluži vienkārši neiedzīvosies un ar laiku tos likumsakarīgi nomainīs labāki risinājumi.

(Pēc interneta materiāliem)

2. Atrodi tekstā un izraksti datorzinātnes terminus! Apvelc terminus, kurus tu lieto!

---

3. Kāpēc ir svarīgi saprast terminu nozīmi? Sameklē tekstā un uzraksti trīs iemeslus!

---

4. Izskaidro tekstā minētos svešvārdus! Izmanto „Svešvārdu vārdnīcu”!

Ekvivalents – _____
Komplicēts – _____
Horizonts – _____
Efektīvi – _____

5. Noskaidro un uzraksti, kā pēc nozīmes atšķiras vārdi *efektīvs* un *efektīgs*!

---

83. uzdevums.

1. Lasi piemērus no „Angļu-latviešu skaidrojošās datorvārdnīcas”!

data – dati

Dati (no latīņu valodas *datum* ‘dotais’) ir ziņas, kas kaut ko raksturo un var noderēt par pamatu secinājumam, lēmumam. Datorvalodā ar datiem saprot informāciju, kas tiek uzglabāta skaitļu, burtu un simbolu veidā. [...]

menu – izvēlne

[...] datorprogrammas *izvēlne* ir izvēļu saraksts. Kad jūs izvēlaties kādu izvēlnes vienību, izvēlētā komanda tiek aktivizēta noteiktas darbības veikšanai.

Gluži kā restorāna ēdienkartē ir dažādas nodaļas (piemēram, *Uzkodas*, *Salāti*, *Saldie ēdieni*), arī datorprogrammas izvēlnē ir dažādas nodaļas, piemēram, *Datne (File)*, *Rediģēt (Edit)*, *Logs (Window)*, *Palīdzība (Help)*.

pull-down menu – izvelkamā izvēlne

Lietojot datorprogrammas, datorlietotājiem ir jāzina, ka izvēlņu joslā ir gan *izvelkamās*, gan *nolaižamās izvēlnes*.

Izvelkamā izvēlne darbojas kā izstiepta gumijas lente. Kamēr jūs to turat, gumijas lente paliek savā vietā, bet, tikko jūs to atlaižat, tā strauji atgriežas savā iepriekšējā vietā. Lai atvērtu izvelkamo izvēlni, jāklikšķina un jātur nospiesta peles poga, lai varētu redzēt izvēlni, kuru gribat lasīt.

toner cartridge – tonera kasetne

Tonera kasetne ir printera sastāvdaļa, kurā atrodas tonera tinte. Lāzerprinterā tonera kasetne izskatās pēc gara cilindra. [...] Strūklprinterā tonera kasetne līdzinās mazai kārbīnai ar vāku, caur kuru kasetni var uzpildīt no jauna.

surfing – sērfošana

Daudzi no mums zina, kas ir *sērfošana* jūrā vai okeānā. Tā ir pārvietošanās ar slīddēli pa viļņiem bez buru izmantojuma. Šādi pārvietojoties, ir grūti paredzēt visa ceļojuma maršrutu un iznākumu.

Sērfort var arī datortīklā. Sērfošana tīklā ir informācijas meklēšana *Internet* tīklā, jaunāko tīkla lappušu caurskatīšana vai tīkla iepazīšana kopumā, bieži bez konkrēta (sākotnēja) mērķa.

(„Angļu-latviešu skaidrojošā datorvārdnīca”)

2. Pasvītro piemēros datorterminus! Izraksti tos terminus, kurus tu lieto!

---

3. Kā zināšanas par terminu nozīmi atvieglo tavu darbu ar datoru? Ko tu ieteiktu tiem, kas tikko sākuši lietot datoru? Kā, tavuprāt, terminus var visātrāk iemācīties?

---

4. Strādājiat grupā! Uzrakstiet 8–10 noteikumus datorlietotājiem, iesaistot terminus!

NOTEIKUMI DATORLIETOTĀJIEM

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

84. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Sporta leksika nav tikai šaura speciālistu loka sazināšanās līdzeklis. To lieto ne tikai sportisti, treneri un citi sporta speciālisti, bet arī liela sporta līdzjutēju saime.

Sporta terminoloģija ir veidojusies pakāpeniski, attīstoties sporta veidiem un pilnveidojoties to elementiem. [...] termina izplatību nosaka preses apskatu, radio un televīzijas reportāžu valoda. Tādēļ ir svarīgi, kā, rakstīdami par sportu, treneri, sportisti, žurnālisti, pedagogi un citi sporta speciālisti cits citu saprot. [...] 19. gs. beigās Rīgā un citās Latvijas pilsētās nodibinājās sporta klubi un biedrības. Laikrakstos arvien biežāk tika sniegta informācija par sporta dzīvi. [...] Tālaika presē ir daudz speciālo terminu jaundarinājumu, no kuriem laika pārbaudi daļa ir izturējusi, bet citus nomainījuši aizguvumi, piemēram:

minamie rati – ātrkājis – divriči – velosipēds

kavēkļu skrējiens – barjerskrējiens

gaisā lēkšana – augstlēkšana

metāla ripas mešana – diska mešana. [...]

20. gs. sākumā bija vērojams vienotas terminoloģijas trūkums, piemēram: augstu lēkšana – augstuma lēkšana – augstlēkšana; sist rekordu – labot rekordu; estafete – stafete. [...]

Terminus darināja, izmantojot dažādus paņēmienus – tulkojot, aizgūstot, piešķirot nepieciešamo nozīmi jau valodā esošiem vārdiem, darinot jaunus vārdus.

(Pēc interneta materiāliem)

2. Izraksti no teksta sporta terminus!

---

3. Ko jaunu tu uzzināji par sporta terminu veidošanās vēsturi?

---

4. Kad terminu lietošanā var rasties pārpratumi?

---

85. uzdevums.

1. Lasi sporta veidu nosaukumus! Ieraksti tabulas tukšajā ailē atbilstošā skaidrojuma numuru!

Nr. p. k.	Skaidrojums	Atbilstošais numurs	Sporta veids
1.	Sporta veids, kurā izmanto lidojošo disku		florbols
2.	Komandu sporta spēle ar bumbu un vāli		handbols
3.	Sporta spēle ar raketēm un bumbiņu, ko spēlē īpašā kārbveida kortā ar augstām malām		snūkers
4.	Šautriņu mešana		skeitbords
5.	Pārvietošanās un triku izpildīšana uz dēļa		snovbords
6.	Sporta veids, kurā ar vējdēli, kam piestiprināta bura, brauc pa ūdens virsu		fingerbords
7.	Sporta spēle – speciālu akmeņu slidināšana pa ledu, cenšoties to pietuvināt mērķim		vindsērfigs
8.	Komandu sporta veids, ko spēlē telpās ar plastikāta nūjām un bumbiņu		lakross
9.	Biljarda veids		regbijs
10.	Spēle ar bumbiņu un nūjām, kuru galos ir trijstūrveida tīkliņi		skvošs
11.	Braukšana ar sniega dēli		golfs
12.	Rokasbumba		beisbols
13.	Vizināšanās un triku izpildīšana ar pirkstu dēli		frisbijs
14.	Komandu sporta spēle ar ovālu bumbu		darts
15.	Sporta spēle, kuras dalībniekiem ar speciālām nūjām bumbiņa jāiedzen bedrītēs		kērlings

- 2. Izpēti un uzraksti, kā darināti sporta veidu nosaukumi! Nosaki, kas to darināšanā ir līdzīgs! Sagrupē līdzīgi veidotos nosaukumus!**

- 3. Uzraksti vēl citus sporta veidu nosaukumus, ko zini!**

- 4. Izmantojot „Svešvārdu vārdnīcu”, izpēti, no kurām valodām radušies sporta veidu nosaukumi! Secini, no kuras valodas to radies visvairāk!**

- 5. Izmantojot dažādus informācijas avotus, sagatavo stāstījumu par kādu populāru sportistu! Uzraksti stāstījuma plānu un pieraksti sarežģītākos vārdus! Pastāsti par izvēlēto sportistu klasesbiedriem!**

Profesionālisms ir neoficiāls apzīmējums – vārds, ko ikdienā lieto vienas profesijas pārstāvji mutvārdu runā un kas nav uzskatāms par zinātniska jēdziena apzīmējumu.

86. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Saruna ar zvejnieku Andri Skuju

Linards Osītis. Kādus vārdus jūs varētu mums nosaukt, kurus lieto zvejnieki tieši šajā apkaimē?

Andris Skuja. Vaduguns – divi lukturi, no kuriem viens ir tālāk, bet otrs tuvāk. Apakšējais ir zaļš, bet augšējais sarkans, tas tāpēc, lai zinātu, ka tā ir Kuivižu osta.

L. O. Un kā ar sēkļiem, tiem ir kāds īpašs nosaukums?

A. S. O, sēklis ir rava, baņķis un tursis. Visi šie ir sēkļi, tikai katrs citādā veidā. Rava ir zemūdens krāvumi jūrā no akmeņiem, kurus virs ūdens virsmas nevar redzēt, tie atrodas tuvāk krastam. Baņķis ir paaugstinājums uz jūras grunts no smiltīm un atrodas tieši atklātā jūrā. Tursis ir paaugstinājums uz jūras grunts, plašs, garš un liels.

L. O. Izstāstiet, lūdzu, par vējiem!

A. S. Vēja roze – tā sauc uz kompasa attēlotās debespuses. Tās ir nordlīgs, zīdlīgs, vestlīgs, ostlīgs, un starp šīm debespusēm vēl ir zīdvests, zīdosts, nordvests, nordosts.

L. O. Vai zivīm ir kādi īpaši nosaukumi?

A. S. Lucīši ir kunceļi, lašu mātītes – mačkas, lašu tēviņi – ķeņķi.

L. O. Un zvejas rīku nosaukumi?

A. S. Mēs zvejojam ar liesišiem, murdiem un stāvvardiem, tie ir tikli zivju zvejošanai.

L. O. Kā jūs saucat zvejnieka apģērbu?

A. S. Švitkas – vētras drēbes.

L. O. Vai jūs zināt tradīcijas un ticējumus, kas saistīti ar jūru?

A. S. Pirmdien un piektdien nekad nesāk zveju. Tad, kad iet jūrā, nedrīkst svīpot, jo tad būs stiprs vējš. Ja kaijas griež jūrā, tad būs liels vējš. Jūrā iet, jūrā nebrauc.

(Pēc rakstu krājuma „Salacgrīva 80”)

2. Izraksti no teksta profesionālismus, kārtojot pēc alfabēta!

---

3. Atrodi tekstā antonīmu pārus, iesaisti tos saliktos teikumos!

---

4. Pasvītro tekstā salikteņus! Secini, kuru vārdsšķiru vārdi to darināšanā izmantoti visvairāk!

5. Pastāsti par ticējumiem, kurus zini!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ieviec krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ieviec krustiņu ailē „Nepareizi” un uzraksti labojumu!

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Termini ir oficiāli pieņemti noteikta jēdziena apzīmējumi kādā zinātnes, tehnikas vai mākslas nozarē.			
Termini ir daudznozīmīgi vārdi.			
Jaunos terminus oficiāli apstiprina Latvijas Republikas Saeima.			
Sporta termini ir <i>darts, augstlēkšana, iesildīšanās, lakross, snūkers, rakete, barjerskrējiens, tāllēkšana, puslaiks</i> .			
Datortermini ir <i>e-pasts, rikjosla, lejupielāde, izvēlēšanās</i> .			
Profesionālistus ikdienā lieto vienas profesijas pārstāvji, tie nav zinātnisku jēdzienu apzīmējumi.			
Profesionālistus <i>murds, aša jūra, vēja roze, nordvests</i> lieto zvejnieki.			
Skolotāji un policisti ikdienā lieto vienus un tos pašus profesionālistus.			
Terminoloģija ir kādas nozares profesionālistu kopums.			
Valodas terminu un profesionālistu krājums ir nemainīgs.			

87. uzdevums.

Nr. p. k.	Frazeoloģisms	Skaidrojums
1.	Nenokar degunu!	
2.	Liec aiz auss!	
3.	Ņem kājas pār pleciem!	
4.	Nepūt no mušas ziloni!	
5.	Nestiep gumiju!	
6.	Necel gaisa pilis!	
7.	Ķeries vērsim pie ragiem!	
8.	Nespēlējies ar uguni!	
9.	Stāvi pie ratiem!	
10.	Izmet no galvas!	

2. Izdomā un uzraksti, kurās situācijās varētu lietot minētos frazeoloģismus!

[illegible]

3. Uzraksti 5–6 teikumus par tematu „Draugu saruna”!

---

4. Strādājiet pāri! Samainieties burtnīcām un paplašiniet pārinieka teikumus ar piemērotiem frazeolģismiem! Ja iespējams, izmantojiet „Frazeolģijas vārdnīcu”!

5. Izlasiet paplašinātos teikumus! Seciniet, kas pēc frazeolģismu iesaistīšanas mainījies teksta uztverē!

---

88. uzdevums.

1. Lasi frazeolģismus! Apvelc katra frazeolģisma atbilstošo skaidrojumu!

1. Turēt rokas klēpī a) neko nedarīt, slinkot b) atpūsties pēc darba	2. Kad pūcei aste ziedēs a) pavasarī b) nekad
3. Kā ar mietu pa pieri a) sāpīgi b) negaidīti	4. Kā akā iekritis a) cieši aizmidzis b) pazudis
5. Kost pirkstos a) nožēlot b) būt badā	6. Likst galvu ķīlā a) izciest sodu b) galvot
7. Apmaldīties trijās priedēs a) nespēt atrisināt kaut ko vienkāršu b) pazust mežā	8. Iebraukt purvā a) nonākt pretrunās b) iestīgt dubļos
9. Labā roka a) izpalīdzīgs, devīgs cilvēks b) uzticības persona	10. Spēlēt pirmo vijoli a) būt noteicējam b) nebaidīties no grūtībām
11. Pūst pilītes a) stāstīt blēņas b) smagi nopūsties	12. Vētra ūdens glāzē a) vārošs ūdens glāzē b) satraukums bez iemesla

2. Pārrunājiet klasē, kurās situācijās šos izteicienus varētu lietot!

3. Izvēlies piecus frazeoloģismus un iesaisti teikumos tā, lai tiktu atklāta arī to nozīme!

Paraugs.

Istabā ienāca māte un sacīja, ka vēloties ar mani runāt divatā – zem četrām acīm.

---

4. Kāda nozīme ir frazeoloģismu lietojumam ikdienas valodā?

---

5. Strādāji pāri! Katrs izvēlieties divus frazeoloģismus un attēloji to saturu zīmējumos!

6. Samainieties burtnīcām! Uzrakstiet zem zīmējumiem atbilstošus frazeoloģismus! Pārbaudiet pārinieka veikumu!

89. uzdevums.

1. Lasi, kā radušies frazeoloģismi *būt zem tupeles, atrotīt piedurknes, Ahilleja papēdis, lāča pakalpojums*!

Ahilleja papēdis. Vājā vieta, galvenais trūkums. // Ahilleju, Tesālijas valdnieka Pēleja un jūras nimfas Tetīdas dēlu, vienu no Trojas kara izcilākajiem varoņiem, māte bērnībā septiņreiz izpeldināja pazemes valstības upes Stiksas ūdeņos, lai padarītu viņu neievainojamu. Papēdi, aiz kura māte turēja Ahilleju, ūdens nesaslapināja, un tas vienīgais palika ievainojams.

Atrotīt piedurknes. Dedzīgi ķerties pie darba. // Senatnē virsdrēbes šuva ar ļoti garām, galos platākām piedurknēm, kas sniedzās līdz ceļiem, bet reizēm pat līdz zemei. Lai varētu strādāt, piedurknes vajadzēja atrotīt.

Būt zem tupeles. Būt kāda varā, pakļautībā, ietekmē. // Izteiciens cēlies no daudzām tautām pazīstamās kāzu ieražas – līgavainis un līgava cenšas uzkāpt viens otram uz kājas. Kurš pirmais nokļūst „zem tupeles”, tam ģimenē būs jāpakļaujas. Senajos Austrumos bija arī paradums, ka uzvarētais valdnieks nogūlās zemē un uzvarētājs uzlika viņam kāju, tā demonstrējams savu neierobežoto varu.

Lāča pakalpojums. Labi domāta rīcība ar ļaunām sekām. // Krievu fabulists Ivans Krilovs fabulā „Vientulis un lācis” stāsta par lāci, kurš, cenžamies aizdzīt mušu no sava drauga – vientuļa – deguna, no visa spēka zvēlis mušai ar akmeni. Mušu lācis, protams, aizdzinis, taču draugs bijis beigts. Fabulas sižetu Krilovs aizguvis no viduslaiku Eiropā populāras joku dziesmas, kurā gan mušas vietā pieminēts ods.

(Jūlijs Aldersons. „Kāpēc mēs tā sakām?”)

2. Cik seni, tavuprāt, ir frazeoloģismi? Kādēļ tie tik ilgi saglabājas valodā?

---

3. Kā tas iespējams, ka dažādas tautas lieto vienādus frazeoloģismus?

---

4. Strādāji pāri! Izdomāji situāciju, par kuru varētu teikt: „Lāča pakalpojums”! Uzraksti stāstījumu! Nolasiet to klasesbiedriem!

---

90. uzdevums.

1. Lasi tekstu!

Klasesbiedreni Kristu viņš sastapa tirgū pie dārzeņu stenda.

– Vai gurķojies?

– Gurķojos.

– Labi esi iekārtojies!

– Patiešām labi.

– Mēs ar Indru gan pa vasaru raujamies melnās miesās.

– Nu un kādus tad kalnus esat apgāzušas?

– Es dārzniecībā palīdzu mammai pie tomātiem, pipariem, bet Indra... – viņa apklusā.

– ... ko Indra? – Šī pauze viņam likās daudz par garu.

– Indra... – Skaidri bija redzams, ka Krista **testē** viņa izturību. – Ak jā, Indra... tirgojas ar saldējumu...

Nu beidzot taču **izmocīja**! Un varen apmierināta par savu joku, viņa vēl Zigmāram dāvāja platu smaidu.

– Kurā vietā tad var dabūt to Indras saldējumu? – viņš it kā starp citu apjautājās.

– Nu Durbē! Durbē taču! Tur viņa braukā ar dzelteniem ratiņiem no viena pilsētiņas gala līdz otram: še – jums, še – mums **gardum gards** saldējums.

– Tu laikam pārkarsti tajās siltumnīcās, – viņš **vīpsnāja**.

– Ak es, runājot atskaņās, esmu pārkarsusi! – Krista bija gandrīz sašutusi. – Bet, kad tu bezatskaņu poētismus sūti mīļotajām meitenēm, – kas tad ir noticis ar tevi?

Tas nu bija sitiens zem jostasvietas! Vēl jo vairāk tāpēc, ka viņa, Indras draudzene, varēja būt labāk informēta par citiem.

Bet viņš jau nu neizrādīs, ka trāpīts tik precīzi un sāpīgi.

– Tad jau man būs jābrauc uz Durbi tai Indrai palīgā!

– Vai tik tu, draudziņ, neesi nokavējis? – Kristas jautājums bija tīri **retorisks**.

– Kā vasarā var nokavēt saldējuma **andelēšanu**? – Viņš izlikās naivs, kaut arī sajuta pavisam bīstamu dūrienu.

– Redz', Indrai tur Durbē uzradies kavalieris, – Krista lika visas kārtis galdā, – kas uzmana katru viņas soli. Stumda Indras nolāpītos dzeltenos ratiņus, kad tik ir brīvs. Un – pats galvenais – katru vakaru nopērk visus neizpārdotos saldējumus un...

– ... apēd! – Zigmārs vēl paspēja iestarpināt, pirms viņi abi uzsprāga smieklu lēkmē.

– Ņam-ņam! – rīstījās Krista.

– Šmak-šmak! – izbāzis mēli, **sprauslāja** Zigmārs. Kaut gan viņam nebija ne mazākā iemesla smieties. Tāds čalis bija pavisam nopietns **sāncensis!**

– Tad jau drīz šim piemetīsies angīna, un es tikšu pie tiem dzeltenajiem ratiņiem, – Zigmārs tomēr vēl jokoja.

– Man gan liekas – viņš ir daudz cietāks rieksts! – brīdināja Krista.
– Un, ja tu tur **maisīsies**, tad pamatīgi **norausies**...

– Ņam-ņam! – Zigmārs gan vēl atbildēja, bet ne vairs smieklos **vaibstoties**.

(Māris Rungulis. „Divdabis”)

2. Izraksti no teksta frazeologismus! Izskaidro to nozīmi! Pēc tam salīdzini ar „Frazeoloģijas vārdnīcā” doto skaidrojumu!

---

3. Pastāsti, kurās situācijās šādus frazeologismus varētu lietot!

4. Darini savus teikumus ar šiem frazeoloģismiem!

---

5. Izskaidro tekstā izcelto vārdu nozīmi! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu!

6. Atrodi tekstā un izraksti vienu barbarismu, vienu žargonismu, vienu svešvārdu un vienu terminu!

Barbarisms – _____

Žargonisms – _____

Svešvārds – _____

Termins – _____

91. uzdevums.

1. Lasi frazeolģismus, kas ir līdzīgi latviešu, krievu un angļu valodā!

- 1) ar sirdi un dvēseli – душой и телом – body and soul
- 2) skaidrs kā diena – ясно как день – plain as the day
- 3) kā ar aukstu ūdeni apliet – точно холодной водой окатить – turn out in the cold
- 4) redzēt visu īstajā gaismā – видеть вещи в истинном свете – see things in their true colours
- 5) parādīt kādam durvis – указать кому-либо на дверь – show somebody the door
- 6) spēlēt divkosīgu spēli – вести двойную игру – play a double game
- 7) kā septītajās debesīs – на седьмом небе – in the seventh heaven

2. Uzraksti katra frazeolģisma skaidrojumu!

---

3. Kāpēc, tavuprāt, ir svarīgi izprast dažādu valodu frazeolģismu nozīmi?

---

4. Frazeolģismi ir vārdu savienojumi ar pārnestu nozīmi. Kādus sarežģījumus var radīt kādas valodas frazeolģismu nozīmes nezināšana?

---

5. Uzraksti humoristisku stāstījumu par to, kā ārvalstu tūrists, viesojoties Latvijā, nokļūst dažādos pārpratumos, tādēļ ka nezina latviešu valodas frazeolģismu nozīmi!

Pašpārbaudes tests

Ja apgalvojums pareizs, ievēl krustiņu ailē „Pareizi”!

Ja apgalvojums nepareizs, ievēl krustiņu ailē „Nepareizi” un uzraksti labojumu!

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Frazeoloģismi ir netradicionāli vārdu savienojumi.			
Frazeoloģisms nekad nav viens vārds, tas vienmēr ir vārdu savienojums.			
Frazeoloģisma nozīmi nevar izsecināt no atsevišķo vārdu nozīmēm.			
Minēto frazeoloģismu skaidrojumi ir pareizi. <i>Nemt kājas pār pleciem – bēgt</i> <i>Likt aiz auss – iegaumēt</i> <i>Stāvēt pie ratiem – nosarkt</i>			
Visi minētie vārdu savienojumi ir frazeoloģismi. <i>Kā ar mietu pa pieri</i> <i>Likt cepuri galvā</i> <i>Kost pirkstos</i> <i>Spēlēt pirmo vijoli</i> <i>Apmaldīties trīs eglēs</i>			
Frazeoloģismu nozīmes skaidrojumu var atrast „Frazeoloģijas vārdnīcā”.			
Viens no minētajiem vārdu savienojumiem nav frazeoloģisms. <i>Kā septītajās debesīs</i> <i>Skaidrs kā diena</i> <i>Kā ar remdenu ūdeni apliet</i> <i>No mušas izpūst ziloni</i> <i>Laisties lapās</i> <i>Vazāt aiz rokas</i>			
Frazeoloģismi visbiežāk sastopami sarunvalodā, tiem ir īpaša nozīme individuālā valodas stila veidošanā.			
Frazeoloģismi ir valodas bagātība. Tie padara valodu dzīvāku, izteiksmīgāku, bieži vien asprātīgāku.			

Atbildes

Pašpārbaudes tests (vārdu krājums)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Leksika ir valodas vārdu krājums.	X		
Leksikoloģija ir zinātnes nozare.	X		
Ar vārdu <i>leksika</i> nekad neapzīmē atsevišķa cilvēka vārdu krājumu.		X	Ar vārdu <i>leksika</i> apzīmē arī viena cilvēka vārdu krājumu
Jo bagātāka ir skolēna leksika, jo pilnīgāk viņš var izteikt savas domas gan runā, gan rakstos.	X		
Visā Latvijā cilvēki runā vienādi – literārajā valodā.		X	Latvijā cilvēki runā gan literārā, gan neliterārā valodā. Pastāv dialekti un izloksnes.
Cilvēkiem Latvijā ir prieks par skaisto dabu, valodu, tradīcijām, dažādiem netikumiem.		X	Ir prieks par cilvēku tikumiem, nevis netikumiem.
Latviešu senie svētki ir Lieldienas, Jāņi, Mārtiņdiena, Ziemassvētki.	X		
Tautasdziesmās minēti tādi putnu nosaukumi kā rubenis, dzeguze, cīrulis un dzenis.	X		
Latvijā ir četri gadalaiki – ziema, kad snieg sniegs, pavasaris, kad krīt lapas, vasara, kad zied puķes, rudens, kad bērziem tecina sulas.		X	Pavasārī bērziem tecina sulas. Rudenī krīt lapas.
Baltijas jūra joprojām izskalo dzintaru, ko sauc arī par egļu asarām.	X		
Salikteņi ir uzrakstīti pareizi – viduskola, ziemassvētki, divvietīgs, ilggadīgs, divpadsmit.		X	Vidusskola, Ziemassvētki.

22. uzdevums

Nozīmes skaidrojums
Dzeltens ar sarkanīgu nokrāsu, arī spīdumu – zeltdzeltens
Tumši sarkans – ķiršsarkans
Smilšu krāsā – bēšs
Melns ar rūsganu nokrāsu – dūkans
Tumši sarkans – bordo
Blāvs, pelēcīgs – palss
Dzeltenbrūns ar sarkanīgu nokrāsu – ruds
Pelēcīgi balts – sirms
Tumši zils, zils ar violetu nokrāsu – mēļš
Ar zilu nokrāsu, zilgans – zilgs
Baltais vai melnraibs (parasti par cūkām) – dagls

Pašpārbaudes tests (vārda nozīme)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Viennozīmīgu vārdu nozīmi var viegli uztvert bez konteksta.	X		
Daudznozīmīgiem vārdiem ir trīs nozīmes.		X	Vairākas nozīmes
Katram vārdam var būt vairākas nozīmes.		X	Tikai daudznozīmīgiem vārdiem
Visos minētajos teikumos vārds <i>raibs</i> lietots atvasinātā nozīmē. <i>Vasarā mums bija raibi piedzīvojumi.</i> <i>Izrādi skatījās raiba publika.</i> <i>Atlidoja raibs putns.</i>		X	Tikai 1. un 2. teikumā
Daudznozīmīgu vārdu atvasinātās nozīmes atklājas tikai kontekstā.	X		
No tēlainības viedokļa vārda nozīmes iedala tiešās un netiešās.		X	Tiešās un pārnēstās
Minētajā teikumā īpašības vārds lietots tiešajā nozīmē. <i>Mana sirdsapziņa ir tīra.</i>		X	Pārnēstā nozīme
Vārda <i>iedzelt</i> pārnēstā nozīme ir 'pateikt kaut ko tādu, kas otru aizvairo, sāpina'.	X		
Visos minētajos teikumos vārds <i>rūgta</i> lietots tiešajā nozīmē. <i>Tā ir rūgta patiesība.</i> <i>Man garšo rūgta kafija.</i> <i>Dēls saņēma rūgtu mācību.</i>		X	Tikai 2. teikumā
Izceltie vārdi abos teikumos lietoti pārnēstā nozīmē. <i>Kādu brīdi meža klusumu neievainoja neviena sveša skaņa. Daži spēcīgi atspērieni ar nūjām, un viņš jau ienira meža ceļa likumā.</i> (Māris Rungulis. „Stulbcepure”)	X		

23. uzdevums

			L	Ā	S	E	p	i	l	e					
		D	A	R	B	S	a	m	a	t	s				
	K	R	A	U	J	A	k	r	a	s	t	s			
P	A	K	A	L	N	S	k	a	l	n	i	ņ	š		
J	A	U	N	I	E	Š	I	j	a	u	n	a	t	n	e

Pašpārbaudes tests (sinonīmi, antonīmi, homonīmi)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Vārdu grupas – sinonīmi, antonīmi, hieroglifi.		X	Sinonīmi, antonīmi, homonīmi
Vārdi <i>slepens</i> un <i>nelegāls</i> ir sinonīmi.	X		
Minētajā teikumā pasvītrotie vārdi ir antonīmi. <i>Vienam tēvam bija dēls – ne <u>lielāks</u>, ne <u>mazāks</u> par trim sprīžiem. Viņš iesauca dēlu par Sprīdīti.</i> (Latviešu tautas pasaka)	X		
Dzejolī pasvītrotie vārdi ir homonīmi. <i>Mazais kaķīts pienu <u>laka</u>, Mūsu mammai nagu <u>laka</u>, Mamma nevar mīcīt <u>mīklu</u>, Bet var minēt mūsu <u>mīklu</u>: Izrotāta skolas <u>zāle</u>, Zaļa, zaļa ārā <u>zāle</u>. Kad tas ir? Uzminiet, ko tur nu <u>sniegs</u>, Kamēr <u>nokusis</u> nav <u>sniegs</u>?</i> (Santa Ozola, 10. kl.)		X	Kļūda ir pēdējās divās rindās; homonīmi ir <i>sniegs</i> un <i>sniegs</i> .
Sinonīmu rindā <i>manta</i> , <i>īpašums</i> , <i>mantība</i> , <i>skaistums</i> , <i>rocība</i> neiederīgs vārds ir <i>skaistums</i> .	X		
Vārda <i>liks</i> sinonīms ir <i>greizs</i> , antonīms – <i>taisns</i> .	X		
Sinonīmu pāri ir pareizi. <i>skurstenis – ķilda</i> <i>ātrums – apkaime</i> <i>apkārtne – temps</i> <i>strīds – dūmenis</i>		X	<i>skurstenis – dūmenis</i> <i>ātrums – temps</i> <i>apkārtne – apkaime</i> <i>strīds – ķilda</i>
Antonīmu pāri ir <i>bagāts – nabags</i> , <i>smalks – rupjš</i> , <i>devīgs – skops</i> .	X		
Minētajā teikumā ir homonīmi. <i>Zēnam acu zīlītes iepletās jo platas – tik skaisti dziedāja zīlītes!</i>	X		

**Pašpārbaudes tests
(poētismi, sarunvalodas vārdi, žargonismi,
vienkāršrunas vārdi)**

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Neitrālā leksika ir vispārlietojami vārdi, kam nav nekādas stilistiskas vai emocionālas nokrāsas.	X		
Vārdi <i>māja, māte, tēvs, strādāt, kultūra, valoda</i> ir neitrālās leksikas vārdi.	X		
Ir vārdi, kas izsaka pozitīvu attieksmi pret parādībām, piemēram, <i>māmuļa, pasaciņa, māsiņa, saulīte</i> .	X		
Vārdi <i>dieniņa, draudziņš, kaimiņš, kajīte, lācītis, treniņš</i> visi izsaka pozitīvu emocionālu nokrāsu un ir darināti ar piedēkli, tiem var atrast neitrālu vārdu.		X	Neitrāla vārda nav vārdiem <i>kaimiņš, kajīte, treniņš</i> . Pārējiem vārdiem ir neitrāls vārds: <i>dieniņa</i> – <i>diena</i> , <i>draudziņš</i> – <i>draugs</i> , <i>lācītis</i> – <i>lācis</i> .
Stilistiska nokrāsa ir poētismiem, sarunvalodas vārdiem, žargonismiem un vienkāršrunas vārdiem.	X		
Poētismus lieto tautasdziesmās un ikdienas sarunās.		X	Lieto tautasdziesmās, dzejā, retāk prozas tekstos.
Sarunvalodas vārdus lieto galvenokārt dzejā.		X	Lieto ikdienas sarunās tuvi cilvēki, labi paziņas. Tos lieto arī daiļliteratūrā.
Divu valstu prezidenti sarunājoties oficiālā pieņemšanā drīkst izmantot poētismus, sarunvalodas vārdus un žargonismus.		X	Drīkst izmantot vispārlietojamās leksikas vārdus.
Žargonismi ir neliterāri vārdi, ko lieto arī daudzi skolēni.	X		
Žargonismu un vienkāršrunas vārdu lietošana liecina, ka skolēns ir moderns un mūsdienīgs.		X	Žargonismi un vienkāršrunas vārdi ir valodas kropļojumi. Tos no runas vajadzētu izskaust.

Pašpārbaudes tests (apvidvārdi)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Saliktenis <i>apvidvārdi</i> radies no divu vārdu savienojuma – <i>apvidus vārdi</i> .	X		
Apvidvārdus cilvēki lieto tikai Kurzēmē.		X	Katrā Latvijas apvidū ir savi apvidvārdi.
Apvidvārdi nav literārās valodas vārdi.	X		
Kartupeli Kurzēmē sauc par <i>buļbu</i> , Latgalē – par <i>rācenī</i> , Vidzemē – par <i>tupeni</i> .		X	Kurzēmē – <i>rācenis</i> , Vidzemē – <i>tupenis</i> , Latgalē – <i>buļba</i> .
Ar vārdu <i>naģe</i> teikumā <i>Pa dārzu lēkā naģe</i> tiek apzīmēta varde.	X		
Minētajā teikumā apvidvārds pasvītrots pareizi. <i>Upenes mēs saucam par <u>melnajām jānogām</u>, mellenes ne.</i>	X		
Vārds <i>komunicēt</i> ir apvidvārds.		X	<i>Komunicēt</i> ir svešvārds.
Minētie apvidvārdi skaidroti pareizi. <i>ūzas – bikses</i> <i>kamieši – pleci</i> <i>dābols – āboliņš</i> <i>sābris – kaimiņš</i>	X		

Pašpārbaudes tests (vecvārdi, jaunvārdi)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Valodas vārdu krājums ir mainīgs, daži vārdi izzūd no leksikas, daži rodas no jauna.	X		
Vecvārdi ir tādi vārdi, kas radušies pirms dažiem gadiem.		X	Vecvārdi radušies sen, agrāk tie bijuši parasti vārdi, tikai mūsdienās tos lieto reti vai nelieto nemaz. Tagad tie kļuvuši par vecvārdiem.
Vecvārdi tiek iedalīti historismos un arhaismos.	X		
Minētajos teikumos visi pasvītrotie vārdi ir vecvārdi. <i>Iepriekšējā dienā, pirms Kārlis dodas ceļā, [...] viņš pats aiziet uz bodi nopirkt jaunas kamašas. Atnesis tās mājās, priecājas – stipras, skaistas kamašas ar biežām, platām zolēm, kuras pieskrūvētas ar mirdzošām nagliņām. [...]</i> – Uz stūra pie mūsu mājas stāvēja gorodovojs. Nosalis, nabags... (Inguna Bauere. „Lizete, dzejniekam lemtā”)		X	Vecvārdi nav <i>zoles, pieskrūvētas, nagliņas</i> .
Jaunvārdi nepārtraukti ienāk valodā.	X		
Jaunvārdi <i>putnotājs, putnošana</i> ir darināti no vārda <i>putns</i> un saistīti ar mūsdienās populāru brīvā laika nodarbošanos – putnu vērošanu.	X		
<i>Driktētuve</i> ir rakstnieces darināts jaunvārds.	X		
Jānis Sudrabkalns raksta, ka „jūraini mirdz ielas”. Tas nozīmē, ka jūra applūdinājusi ielas.		X	Tas nozīmē, ka ir daudz ļaužu.

77. uzdevums

a	ā	c	d	e	ē	g	i	ī	k	l	m	n	p	r	s	t	u	ū	v	z	j
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

Pašpārbaudes tests (svešvārdi un barbarismi)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Svešvārdi ir no citām valodām aizgūti vārdi, kurus lieto daudzas tautas.	X		
Visi minētie svešvārdi uzrakstīti pareizi: <i>žandrs, treneris, flomāsters, oriģināls, želantīns, literetūra</i> .		X	Žanrs, želatīns, literatūra
Latviešu valodā svešvārdi galvenokārt ienākuši ar ungāru un igauņu valodas starpniecību.		X	Krievu un vācu
Svešvārda <i>komanda</i> skaidrojums ir 'neliela personu grupa, kas izveidota noteikta uzdevuma veikšanai'.	X		
Vārdnīcas, kurās apkopoti un skaidroti internacionālismi, sauc par svešvārdu vārdnīcām.	X		
Svešvārdi <i>uvertīra, oratorija, fileja, kimono</i> ir saistīti ar mūziku.		X	Tikai uvertīra un oratorija
Svešvārda <i>telefons</i> latviskais sinonīms ir <i>mobilfēniks</i> .		X	Tālrunis
Barbarismi pieder pie literārās valodas, tie bagātina valodu.		X	Nepieder, piesārņo valodu
Literatūrā rakstnieki barbarismus izmanto personāža un vides raksturošanai.	X		
Vārds <i>beņķis</i> ir barbarisms.	X		
Vārdiem <i>kurtka, vot, zapte</i> latviešu valodā nav sinonīmu.		X	Vējjaka, lūk, ievārījums
Barbarismi no citām valodām pārņemti bez jebkādas vajadzības.	X		

Pašpārbaudes tests (termini un profesionālismi)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Termini ir oficiāli pieņemti noteikta jēdziena apzīmējumi kādā zinātnes, tehnikas vai mākslas nozarē.	X		
Termini ir daudznozīmīgi vārdi.		X	Viennozīmīgi
Jaunos terminus oficiāli apstiprina Latvijas Republikas Saeima.		X	Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija
Sporta termini ir <i>darts, augstlēkšana, iesildīšanās, lakross, snūkers, raķete, barjerskrējiens, tāllēkšana, puslaiks</i> .		X	Rakete
Datortermini ir <i>e-pasts, rikjosla, lejupielāde, izvēlēšanās</i> .		X	Izvēlne
Profesionālistus ikdienā lieto vienas profesijas pārstāvji, tie nav zinātnisku jēdzienu apzīmējumi.	X		
Profesionālistus <i>murds, aša jūra, vēja roze, nordvests</i> lieto zvejnieki.	X		
Skolotāji un policisti ikdienā lieto vienus un tos pašus profesionālistus.		X	Katrā profesijā savus
Terminoloģija ir kādas nozares profesionālistu kopums.		X	Terminu kopums
Valodas terminu un profesionālistu krājums ir nemainīgs.		X	Mainīgs

Pašpārbaudes tests (frazeoloģismi)

Apgalvojums	Pareizi	Nepareizi	Labojums
Frazeoloģismi ir netradicionāli vārdu savienojumi.		X	Tradicionāli vārdu savienojumi
Frazeoloģisms nekad nav viens vārds, tas vienmēr ir vārdu savienojums.	X		
Frazeoloģisma nozīmi nevar izsecināt no atsevišķo vārdu nozīmēm.	X		
Minēto frazeoloģismu skaidrojumi ir pareizi. <i>Ņemt kājas pār pleciem – bēgt</i> <i>Likt aiz auss – iegaumēt</i> <i>Stāvēt pie ratiem – nosarkt</i>		X	Stāvēt pie ratiem – nejaukties citu darīšanās
Visi minētie vārdu savienojumi ir frazeoloģismi. <i>Kā ar mietu pa pieri</i> <i>Likt cepuri galvā</i> <i>Kost pirkstos</i> <i>Spēlēt pirmo vijoli</i> <i>Apmaldīties trīs eglēs</i>		X	<i>Likt cepuri galvā, apmaldīties trīs eglēs</i> nav frazeoloģismi.
Frazeoloģismu nozīmes skaidrojumu var atrast „Frazeoloģijas vārdnīcā”.	X		
Viens no minētajiem vārdu savienojumiem nav frazeoloģisms. <i>Kā septītajās debesīs</i> <i>Skaidrs kā diena</i> <i>Kā ar remdenu ūdeni apliet</i> <i>No mušas izpūst ziloni</i> <i>Laisties lapās</i> <i>Vazāt aiz rokas</i>		X	<i>Kā ar remdenu ūdeni apliets, vazāt aiz rokas</i> nav frazeoloģismi.
Frazeoloģismi visbiežāk sastopami sarunvalodā, tiem ir īpaša nozīme individuālā valodas stila veidošanā.	X		
Frazeoloģismi ir valodas bagātība. Tie padara valodu dzīvāku, izteismīgāku, bieži vien asprātīgāku.	X		

Pašvērtējuma karte

Es labi zinu, protu ...	Man vēl jāatkārto ...	Man nepieciešama skolotāja konsultācija par ...

Es labi zinu, protu ...	Man vēl jāatkārto ...	Man nepieciešama skolotāja konsultācija par ...

Izmantotā literatūra

- Aldersons, J.** *Kāpēc mēs tā sakām?* Rīga : Zvaigzne ABC, 2004.
- Angļu-latviešu-krievu frazeoloģiskā vārdnīca.* Sast. autoru kol. J. Raškeviča vadībā. Rīga : Liesma, 1977.
- Angļu-latviešu skaidrojošā datorvārdnīca.* Sast. autoru kol. L. Leikumas vadībā. Rīga : Jumava, 1998.
- Apinis, M., Blinkena, A., Freidenfelds, I.** u. c. *Latviešu valoda.* Rīga : Zvaigzne, 1989.
- Baltvilks, J.** *Miklupanti.* Rīga : Daugava, 2003.
- Baltvilks, J.** *Sīksolīte un Lamzaks.* Rīga : Zilīte, 1994.
- Bankava, B.** *Eponīmu vārdnīca.* Rīga : Valsts valodas aģentūra, 2007.
- Bauere, I.** *Lizete, dzejniekam lemtā.* Rīga : Lauku Avīze, 2009.
- Bauere, I.** *Kļūdas labojums.* Rīga : Zvaigzne ABC, 2008.
- Bels, A.** *Cilvēki laivās.* Rīga : Liesma, 1987.
- Brice, I.** *Krista.* Rīga : Zvaigzne ABC, 2009.
- Bušs, O.** Ģermāņu cilmes barbarismi ceļā no 20. uz 21. gadsimtu. *Linguistica Lettica.* 2008.
- Cibuļs, J., Leikuma, L.** *Latgalīšu ābece.* Rīga : Lielvārds, 1992.
- Cielēna, M.** *Mammas, tēti un citi.* Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 2003.
- Dobele, M.** *Nepareizas dzīves skola.* Rīga : Liels un mazs, 2008.
- Dreika, D.** Karmena un Sniegbaltīte. *Putnu ceļš.* Rīga : Liesma, 1988.
- Ezera, R.** *Zvaigžņu lietūs.* Rīga : Preses nams, 1994.
- Grīnuma, I.** Vai senās kurpes bija izturīgas? *Ilustrētā Pasaules Vēsture Junioriem.* 2009. Nr. 3.
- Ikstena, N.** *Īsproza.* Rīga : Zvaigzne ABC, 2006.
- Ikstena, N.** *Pasakas ar beigām.* Rīga : Pētergailis, 2002.
- Jaunsudrabiņš, J.** Zaļā grāmata. *Kopoti raksti.* XI. Rīga : Liesma, 1983.
- Kad sportistus sāka atbalstīt karsējmeitenes? *Ilustrētā Pasaules Vēsture.* 2008. Nr. 8.
- Kādēļ dzīvniekiem ir ūsas? *Ilustrētā Zinātne.* 2008. Nr. 32.
- Karulis, K.** *Latviešu etimoloģijas vārdnīca.* Rīga : Avots, 2001.
- Koluža, R.** *Ķikuraina valodiņa.* Rīga : Kamene, 2001.
- Kušķis, J.** *Mūsu valoda II.* Rīga : biedrība "Latvietis", 2009.
- Kurlovičs, G., Tomašūns, A.** *Latvijas vēsture.* Rīga : Zvaigzne ABC, 1999.
- Kūlis, Ē.** *Niķa un Riķa stīķi.* Rīga : Zvaigzne ABC, 2002.
- Latviešu literārās valodas vārdnīca.* Rīga : Zinātne, 1972–1996.
- Latviešu tautasdziesmas.* 3. sēj. Rīga : Zinātne, 1981
- Latviešu tradicionālie ēdieni.* Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2006.
- Lāčausis.* Rīga : Liesma, 1981.
- Lideks, O.** *Latviešu svētki.* Rīga : Scientia, 1991.
- Meitenes mācās atsevišķi. *Ilustrētā Pasaules Vēsture Junioriem.* 2009. Nr. 3.
- Mičerevskis, M.** *Septiņas dienas Miltiņu Karaļvalstī.* Rīga : Zvaigzne ABC, 2008.
- Mīklas. Izlase.* Sast. A. Ancelāne. Rīga : Zinātne, 1969.
- No Mencerdorfes. *Mājas Viesis.* 1888. Nr. 16.

Osmanis, J. *Kāpēc – tāpēc*. Rīga : Sprīdītis, 1990.
Plūdonis, V. *Atraitnes dēls*. Rīga : Liesma, 1971.
Putniņš, M. *Mežonīgie pīrāgi*. Rīga : Valters un Rapa, 2003.
Rungulis, M. *Divdabis. Stulbcepure*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2008.
Rungulis, M. *Taksis Maksis*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007.
Salacgrīva 80 : Rakstu krājums. Rīga : Salacgrīvas pilsētas ar lauku teritoriju dome, Salacgrīvas muzejs, 2008.
Skalbe, K. *Dzīvības siltums*. Rīga : Liesma, 1980.
Sudrabu Edžus. *Laimzemes skola*. Rīga : Liesma, 1985.
Viks. *Dinīts nāk*. Rīga : Sprīdītis, 1990.
Vislielākais brīnums. Rīga : Sprīdītis, 1997.

Interneta avoti

lv.wikipedia.org
www.gudrinieks.lv
www.history-museum.lv
www.latvijasdaba.lv
www.liis.lv
www.pasakas.net
www.satori.lv